

๓.๖ การปรับตัวของผู้จำหน่ายต่อการทำเกษตร

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ผู้คนที่ดำรงชีวิตอยู่ในภาคเกษตรกรรมกลุ่มหนึ่งยังคงต้องปรับตัวเพื่อดิ้นรน เพื่อที่สามารถให้มีชีวิตอยู่โดยอาศัยรายได้จากเกษตรกรรมและหารรายได้จากนอกภาคเกษตรมาเสริม แต่อีกด้านหนึ่งกลับพบว่า ชาวบ้านอีกกลุ่มในหลายพื้นที่ของภาคเหนือ ต้องยอมจำนนต่อการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร คือ ได้เลิกประกอบอาชีพนี้เป็นการถาวร โดยการขายที่ดินทำกิน ละทิ้งวิถีชีวิตการเกษตรและปรับตัวไปประกอบอาชีพอื่น เช่น การค้าขาย การรับจ้าง ก่อสร้าง และอื่น ๆ ซึ่งข้อมูลจากยูววิจัยอธิบายว่า

เพื่อนบ้านเริ่มขายที่นาเพื่อส่งลูกเรียนหนังสือในตัวเมือง เริ่มออกไปรับจ้างนายทุนในชุมชนและเมืองใหญ่และออกสู่งานตามค่านิยมในตัวเมือง คุณตาบุญยืนเองก็ขายที่นาจนหมดสิ้น เหลือไว้บ้างเพียงแค่อปลูกข้าวไว้กินในครอบครัว เหลือขายนิดหน่อย จากที่เคยขายข้าวที่ละมาก ๆ โดยได้วางขายที่หน้าบ้าน มีคนมารับซื้อหรือขึ้นรถอีแต่นไปขายที่โรงสีในตลาด ทุกวันนี้ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนขายที่นาผ่านนายหน้าซึ่งเป็นคนในชุมชนที่มักวานซื้อ และด้วยความเกรงใจเพราะคิดว่าเป็นเพื่อนบ้านประกอบกับไม่มีความรู้เรื่องการซื้อขาย ชาวบ้านจึงยอมขายนาในราคาที่ถูกไปในขณะนั้น จนบางคนในหมู่บ้านไม่มีที่นาเป็นของตนเอง ต้องหันกลับไปเช่าที่นาคนอื่นทำบ้าง บางรายก็ไปรับจ้างทั่วไป¹⁴¹

๓.๗ การปรับตัวผสมผสานในหลากหลายรูปแบบ

ดังที่กล่าวมาแล้วถึงความซับซ้อนของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เข้ามากำหนดควบคุมวิถีชีวิตของคนภาคเกษตรกรรมในยุคปัจจุบันนี้ ทั้งด้านปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัด และต้องใช้เงินลงทุนที่สูงขึ้น การตลาดที่ชาวบ้านไม่สามารถกำหนดราคาได้ ที่ทำให้เกิดความผันผวนขึ้นลงไม่แน่นอน รวมถึงเงื่อนไขจากสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ คือ ฝนแล้ง น้ำท่วม ฝนดินขาดความอุดมสมบูรณ์ การจำกัดควบคุม พื้นที่ทำกินโดยกฎหมายนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะบนพื้นที่สูงนั้น แต่กลับพบว่าผู้คนในพื้นที่ภาคเหนือในยุคปัจจุบันคงยังเรียนรู้ที่จะปรับตัวเองให้สามารถอยู่รอดได้ ซึ่งรูปแบบที่เห็นได้ชัดและมีหลักฐานงานวิจัยยืนยันในหลายพื้นที่ นั่นคือ การปรับตัวในลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ มีการผสมผสานในด้านรูปแบบวิธีการเพาะปลูกพืชผัก การใช้แรงงาน การหารายได้ควบคู่กันระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร เป็นต้น ดังที่พบในงานของยูววิจัยและงานวิจัยอื่น ๆ ดังนี้

พื้นที่บ้านม่วงหอม จังหวัดพิษณุโลก จะผสมผสานระหว่างการทำการเกษตรด้วย และหากว่างเว้น ก็ทำงานรับจ้าง ทำหัตถกรรม ขึ้นอยู่เงื่อนไขว่าช่วงเวลานั้นงานไหนที่ได้รายได้ดีก็จะเลือกทำงานนั้นก่อน หรือเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นอีกด้วย เช่น การที่ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความเป็นข้าราชการมากกว่าความเป็นเกษตรกร และการเปลี่ยนแปลง

¹⁴¹ โรงเรียนพานพิเศษพิทยา จังหวัดเชียงราย, อ้างแล้ว

ระบบสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิดของชาวบ้านอีกด้วย เช่นการมองงานในไร่นาเป็นงานปัจเจกแต่การทอผ้าส่งขายนั้นเป็นสิ่งที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

นอกจากนี้ได้พบลักษณะการปรับตัวแบบผสมผสานของชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอและม้ง ในงานของ ณัฏฐา ลีวัชรวิทย์พัฒนา¹⁴² ซึ่งชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชาวบ้านภาคเกษตรที่ยากจนนั้นจะมีลักษณะที่คล้ายกัน คือ ภายในครัวเรือนจะมีผู้สูงอายุหรือหญิงหม้ายเป็นหัวหน้าครอบครัว จึงทำให้ไม่มีแรงงานเพียงพอ ซึ่งหัวหน้าครอบครัวไม่ได้เรียน จึงสามารถอ่านพูดและฟังภาษาไทยได้เล็กน้อย ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ไม่สามารถกู้เงินได้ มีที่ดินน้อยเพียง ๓-๔ ไร่ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก สภาพที่ดินเป็นที่ลาดชันและเสื่อมโทรมอาศัยเพียงน้ำฝนเท่านั้น ข้าวที่ผลิตได้ไม่เพียงพอกิน รายจ่ายจะเป็นเพื่อการครองชีพขั้นพื้นฐาน เช่น ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม หนี้สินส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ถึงแม้ว่ามีหนี้สินน้อย แต่ก็ไม่สามารถใช้คืนได้ในระยะสั้น การลงทุนจะเป็นเพื่อการเพาะปลูกระยะสั้นและขนาดเล็ก ส่วนกลุ่มครัวเรือนจะช่วยเหลือกันได้ไม่มากเพราะว่ายากจนเหมือนกัน นอกจากนี้ในด้านสุขภาพอนามัยของสมาชิกครอบครัวของกลุ่มยากจนนี้ ยังมักมีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วย ต้องใช้เงินและเวลาในการรักษาสูง รวมถึงอาจมีสมาชิกติดยาเสพติดหรือเสียชีวิตจากการติดยาเสพติดอีกด้วย

อย่างไรก็ตามภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดที่ทับซ้อนกันหลายปัญหาดังกล่าวนั้น กลุ่มชาวบ้านยากจนยังคงสามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้ โดยการ ปรับตัวในการเพาะปลูกพืช การปรับตัวด้านค่าใช้จ่าย และการปรับตัวด้านการลงทุนเพื่อการเพาะปลูก

สรุปภาพรวมของวิถีชีวิตและการปรับตัวของผู้คนภาคเกษตร ในยุคธุรกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๔๐-พ.ศ. ๒๕๕๒

๑) สถานการณ์ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและการบริการในเขตเมืองซึ่งเป็นเศรษฐกิจกระแสหลักของประเทศไทย เกิดภาวะที่ตกต่ำอย่างหนักจากปัจจัยภายนอกประเทศ ขณะที่ตลาดราคาข้าวมีราคาแพงขึ้น ส่งผลให้คนวัยแรงงานของท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ ที่อพยพออกไปทำงานในเมือง ได้หวนกลับคืนเข้ามาสู่ท้องถิ่น และเริ่มประกอบอาชีพทำนาเพิ่มมากขึ้น แต่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วย และบางหมู่บ้านได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐให้แปรรูปข้าวส่งขายยังตลาดภายนอก ตัวอย่างเช่น “ข้าวหอมมะลิ ๑๐๕ ไร่ ๑๐๕ ไร่” ของจังหวัดอุดรธานี ซึ่งถือเป็นแนวทางใหม่กับการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจของชุมชน

๒) หากชาวบ้านในยุคนี้ ยังต้องการที่จะดำรงอยู่ด้วยอาชีพเกษตรกรรม จึงจำเป็นต้องอย่างมากที่ต้องปรับพันธุ์พืชและวิธีการผลิตให้คล้อยตามกระแสตลาดสินค้าเกษตร ซึ่งในหลายพื้นที่จะมุ่งเน้นการปลูกพืชเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานสับปะรด เป็นต้น เพราะต้องการความมั่นคงของตลาด ถึงแม้ว่าบางช่วงเวลาจะถูกกดราคาก็ตาม

¹⁴² ณัฏฐา ลีวัชรวิทย์พัฒนา. การปรับตัวในวิถีชีวิตของเกษตรกรยากจนในบริบทที่เปลี่ยนแปลง ของระบบเกษตรกรรมบนที่สูง. วิทยานิพนธ์สาขาเกษตรศาสตร์เชิงระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖, สรุปจากหน้า ๘๘-๑๑๕

๓) นอกจากนี้ข้อมูลในหลายพื้นที่ สะท้อนให้เห็นว่า การปรับตัวของเกษตรกรยุคนี้ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยรายได้จากการประกอบอาชีพการเกษตรเพียงด้านเดียว แต่จำเป็นต้องมีการปรับตัวแบบผสมผสาน โดยการอาศัยประกอบอาชีพนอกภาคควบคู่ไปด้วยในช่วงที่รอคอยผลผลิตเติบโต หรือช่วงที่ว่างเว้นจากฤดูกาลเพาะปลูก โดยเฉพาะพื้นที่ที่ต้องอาศัยเพียงแหล่งน้ำตามธรรมชาติเท่านั้น จึงจะทำให้สามารถอยู่รอดได้ เช่น การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การรับจ้างก่อสร้าง และอื่น ๆ

๔) เกิดการช่วงชิงพื้นที่ทางการเกษตรของนายทุนต่างถิ่น ซึ่งปรากฏให้เห็นในหลายพื้นที่ว่า มีนายทุนต่างถิ่นได้รุกเข้าไปซื้อและเช่าที่ดินของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ทั้งในพื้นที่บนภูเขาและที่ราบลุ่ม เพื่อลงทุนทำเกษตรแบบครบวงจร คือ มีการใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมากตั้งแต่ขั้นของการเพาะปลูก จนถึงการส่งขายทั้งในและต่างประเทศ เช่น การทำสวนยางพารา การปลูกผักชีฝรั่ง เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านในท้องถิ่นที่ไม่มีทุนหมุนเวียนเพียงพอ หรือไม่สามารถทนแบกรับภาระหนี้สินได้ ต้องยอมขายสิทธิทำกินให้กับกลุ่มนายทุน และผันตัวเองกลายเป็นแรงงานรับจ้างให้กับกลุ่มนายทุน

๕) การปรับตัวขนานใหญ่ของเกษตรกรในยุคธุรกิจการเกษตร ดังเช่น การทำนาในยุคนี้ ชาวนาจำเป็นที่จะต้องใช้เงินลงทุนอย่างมากในแทบทุกขั้นตอนการผลิตและเก็บเกี่ยวผลผลิต ตั้งแต่การจ้างรถไถนา จ้างแรงงาน ซื้อปุ๋ยบำรุงข้าว สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การจ้างรถเกี่ยวข้าว ไม่ข้าว ซึ่งการปรับตัวดังกล่าว ก็เพื่อเร่งรัดขายผลผลิตให้ได้เงินสดมาใช้คืนเงินที่กู้ยืมมาลงทุน รวมถึงการนำไปใช้จ่ายกับการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ในขณะที่ชาวนาสะท้อนถึงสภาวะของต้นทุนในการทำนานั้น มีการปรับเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี เนื่องจากราคาปัจจัยการผลิต เช่น ค่าจ้าง ราคาน้ำมัน ยาฆ่าแมลงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ชาวนาจำต้องแบกรับความเสี่ยงของราคาข้าวที่ผันผวนอยู่ทุกขณะอีกด้วย

ถึงแม้ว่าชาวนาบางกลุ่มได้พยายามที่จะปรับตัวโดยการปลูกพืชเงินสดเข้ามาเสริมในช่วงฤดูว่างเว้นจากการทำนา หรือแบ่งที่นามาเพาะปลูกพืชเงินสดอื่น ๆ เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง หอมหัวใหญ่ ลำไย พริก ใบยาสูบ และอื่น ๆ แต่กลับต้องพบกับความเสี่ยงต่อการผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตรเช่นเดิม ทั้งนี้เงื่อนไขมาจากการที่ชาวบ้านไม่สามารถกำหนดราคาของผลิตผลเองได้

๖) ดังนั้นจึงมีชาวบ้านท้องถิ่นภาคเหนือเป็นจำนวนมากที่เคยดำรงชีวิตด้วยการเป็นชาวนา กลับต้องยอมจำนนด้วยการขายที่นาของตนเองให้กับนายทุนต่างถิ่น ด้วยเพราะว่าไม่สามารถทนแบกรับกับภาระหนี้สินที่เพิ่มพูนมากขึ้นจากการลงทุนทำนา บางรายถูกนายหน้าและนายทุนภายนอกมาชักชวนซื้อ ประกอบกับชาวบ้านเองก็ต้องการเงินสดเพื่อนำมาใช้ในการอุปโภคตามกระแสตลาดในโลกทุนนิยมที่จู่โจมเข้ามาในทุกท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องการใช้เป็นทุนสำหรับสนับสนุนการศึกษาของลูกหลานให้ได้เรียนจบในระดับที่สูง โดยคาดหวังให้ลูกหลานจะได้มีงานทำที่มั่นคงกว่าอาชีพการเกษตร เหล่านี้จึงสะท้อนถึง ความเปลี่ยนแปลงของระบบความคิดความเชื่อของชาวบ้านภาคเกษตรนั้น มีการให้คุณค่าของการทำงานด้านเกษตรลดลงจากในอดีต ซึ่งมองว่า งานเกษตรเป็นงานที่ไม่มั่นคง ยากลำบาก ต้องอดกตัญญู แตกต่างจากงานรับราชการที่มีแต่ความมั่นคง มีศักดิ์ศรี และไม่ยากลำบาก

๗) อย่างไรก็ตาม ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อน ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น กลับพบว่าชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งทั้งบนพื้นที่ราบสูงและพื้นที่ราบ กำลังพยายามปรับตัวเองใหม่ในลักษณะผสมผสาน เช่น ปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกผสมผสานกันระหว่างแบบเพื่อยังชีพและเพื่อการค้า นอกจากนี้ยังได้หา

รายได้ผสมผสานระหว่างอาชีพในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตรควบคู่กันไปด้วย รวมถึงการสร้างและใช้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์แบบชนชั้น ภายใต้เงื่อนไขของความแตกต่างในด้านความถนัดหรือข้อจำกัดของแต่ละคน แต่ละพื้นที่ไป ซึ่งในประเด็นนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวที่ไม่หยุดนิ่งของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าพวกเขาจะตกอยู่ในภาวะของความเป็นคนจนชายขอบก็ตาม และยังไม่สามารถอธิบายด้วยภาพที่ตายตัวได้ว่า ชาวบ้านจะปรับตัวโดยการยอมจำนนบนเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต้องเผชิญแต่เพียงอย่างเดียว

๔. บทสรุป

๔.๑ การประมวลภาพของการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของวิถีชีวิตผู้คนในภาคเหนือ ที่สะท้อนผ่านงานของยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๕๒ นั้น พบบทสรุปดังต่อไปนี้

- ๑) วิถีชีวิตของผู้คนภาคเกษตรกรรมในภาคเหนือ มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

๑.๑ ในยุคบุกเบิกเกษตรพอเลี้ยงชีวิต พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๐๐ จะเป็นการเดินทางโยกย้ายบนเงื่อนไขของการเอาชีวิตรอด โดยทำการบุกเบิกที่ดินผืนใหม่ ๆ หากที่ดินอุดมสมบูรณ์ หลีกหนีจากภัยต่าง ๆ เพื่อเพาะปลูก โดยพืชหลักที่ปลูกคือ ข้าว และพืชผักอื่น ๆ เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ใช้แรงงานสัตว์และคนแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ปัจจัยภายนอกยังไม่เข้าไปกระทบกับชุมชนท้องถิ่น

๑.๒ ในยุคเกษตรพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๔๐ มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การซื้อขายที่ดินเพื่อการปลูกพืชเพื่อขายเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกชุมชน โดยเฉพาะการถูกกระตุ้นผ่านแผนพัฒนาประเทศของรัฐบาล การเร่งรัดเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรถูกปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากแรงงานคนและสัตว์ไปสู่การใช้เครื่องยนต์ การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช จากเพื่อกินภายในครอบครัวเป็นการเน้นเพื่อขาย ทำให้เกิดกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ดีและกำลังปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในภาคเกษตรกรรม มีชาวบ้านที่ได้ผลกระทบจากแผนพัฒนาของรัฐ การปิดล้อมชาวบ้านด้วยกฎหมาย ซึ่งเกิดกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้และไม่สามารถปรับตัวได้จนกลายเป็นคนจนหรือคนชายขอบในที่สุด เช่น กลุ่มที่ถูกอพยพจากการสร้างเขื่อน กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่ถูกให้อพยพโยกย้ายที่อยู่อาศัยและปรับเปลี่ยนที่ทำกิน และกลุ่มที่ถูกจำกัดขอบเขตที่ทำกิน จากกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

๑.๓ ในยุคธุรกิจการเกษตร พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๕๒ มีการทำเกษตรแบบเข้มข้น เพื่อมุ่งสู่อุตสาหกรรมการเกษตร ทั้งเพิ่มจำนวนครั้งในการเพาะปลูก ขยายพื้นที่เพาะปลูก โดยแทบทุกพื้นที่มุ่งเน้นเพื่อขายให้ได้กำไร มีการลงทุนทุกด้าน คือ แรงงาน เครื่องยนต์การเกษตร ใช้สารเคมีปรับปรุงดิน และกำจัดแมลง ขุดเจาะแหล่งน้ำบาดาล โดยทั้งหมดนี้ได้ส่งผลกระทบต่อตัวชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีการเกิดขึ้นของนายทุนท้องถิ่น และการเข้ามาทำธุรกิจการเกษตรของนายทุนต่างถิ่น ส่งผลให้เกิดการเบียดขับคนในท้องถิ่นที่ทำการเกษตรเดิมให้ต้องจำนน

โดยขายที่ดินทำกินหันไปเป็นแรงงานรับจ้างให้กับนายทุน และโยกย้ายถิ่นไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขดังกล่าว กลับไม่ได้ทำให้ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งยอมจำนนกับการดำรงชีวิตในภาคเกษตร แต่พวกเขาสามารถปรับตัวเองในลักษณะการผสมผสานที่หลากหลายเข้าด้วยกัน

๒) ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา รัฐได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๕๓) รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๐ ฉบับ ซึ่งก่อผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ และประเด็นสำคัญคือ เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า ชะตาชีวิตของผู้คนในภาคเกษตรกรรมนั้น ล้วนถูกกำหนดจากรัฐบาล นักการเมือง นักธุรกิจ นายทุน ซึ่งประกอบไปด้วยชนชั้นนำของประเทศมาโดยตลอด ซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมสร้าง และร่วมกำหนดนโยบายของรัฐ ที่ได้เข้ามามีผลกระทบกับวิถีชีวิตของพวกเขาโดยตรง เช่น ระบบการจัดสรรที่ดินทำกิน การออกเอกสารสิทธิ์เพื่อถือครองที่ดิน การออกกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ สร้างระบบชลประทาน การส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยว รวมถึงระบบตลาดทางการเกษตรนั้น ล้วนถูกกำหนดด้วยคนกลุ่มดังกล่าวแทบทั้งสิ้น

๓) การผนวกท้องถิ่นภาคเหนือเข้าสู่รัฐไทย ซึ่งรัฐได้ใช้นโยบายในการพัฒนาที่เหมือนกันทุกแห่งหน โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตและความแตกต่างของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนถูกกำหนดโดย ชนชั้นนำปกครองมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าการออกกฎหมายยุคปัจจุบันจะพยายามหาวิธีการกระจายอำนาจออกสู่ท้องถิ่น ในรูปแบบของการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่กลับเป็นการโยกอำนาจรัฐจากส่วนกลางเข้ามาครอบงำใกล้ชิดท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้น ดังเช่น นโยบายขององค์กรส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังถอดรูปแบบมาจากรัฐบาลส่วนกลาง ที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่องค์กรส่วนท้องถิ่นเอง และมักจะคิดถึงเฉพาะการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นสำคัญ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ายังติดยึดที่ “การพัฒนาารูปลักษณ์ภายนอก” ให้สวยหรู มากกว่า “การพัฒนาระบบความคิดของคน” ให้คนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

๔) ในอนาคตอันใกล้ จำนวนผู้ประกอบการอาชีพในภาคเกษตรของภาคเหนือ มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุจากการที่ลูกหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ นั้น ไม่ได้สืบทอดการทำเกษตรอีกต่อไป เพราะขาดแรงสนับสนุนจากพ่อแม่ที่ประกอบอาชีพการเกษตรมาก่อน ซึ่งไม่เห็นถึงความก้าวหน้าและความมั่นคงในชีวิตภาคเกษตร เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพการรับราชการ ธุรกิจ อุตสาหกรรม และบริการ ทำให้ที่ดินทำกินถูกขายเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุน และคนต่างถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๕) การรุกคืบเข้ามาลงทุนแบบครบวงจรในภาคเกษตรของนายทุนต่างถิ่น ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงขั้นการส่งออกนั้น ทำให้ผู้คนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเดิม รวมถึงผู้ที่ไร้ที่ดินทำกิน ได้กลายเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกกับนายทุนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภาวะการขาดอำนาจการต่อรอง

๖) ภาพใหญ่ที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งพบจากข้อมูลของยูววิจัยฯ นั่นคือ การที่ผู้คนภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ ทั้งกลุ่มที่ยากจนหรือร่ำรวยก็ตาม ได้พยายามลงทุนลงแรงอย่างมากสำหรับการศึกษาของลูกหลานรุ่นต่อไป แม้กระทั่งการยืมดีที่จะแปลงที่ดินทำกินให้เป็นทุนการศึกษา โดยตั้ง

ความคาดหวังว่าระบบการศึกษาจะช่วยให้ลูกหลานของพวกเขาได้มีงานทำที่ดี มีความมั่นคงของอาชีพ และรายได้มากกว่าคนรุ่นตนเอง แต่อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงของประเทศไทยในยุคปัจจุบันนั้น ระบบการศึกษาของรัฐบาลมีคุณภาพเพียงพอ ที่จะสามารถตอบโจทย์ดังกล่าวให้กับผู้คนในท้องถิ่นได้จริงหรือไม่ ที่ว่าการศึกษาที่สูงจะช่วยให้คนมีงานทำและมีรายได้ที่มั่นคง

๔.๒ หากพยายามลองมองย้อนอนาคตเกี่ยวกับการปรับตัวของวิถีชีวิตผู้คนในภาคเกษตรกรรม โดยใช้ข้อมูลจากการสังเคราะห์นี้เป็นฐาน อาจแบ่งรูปแบบการปรับตัวออกได้เป็น ๓ รูปแบบดังนี้ คือ

๑) การปรับตัวที่แข็งขันต่อกระแสทุนนิยม โดยเฉพาะผู้คนในพื้นที่ห่างไกลศูนย์กลางความเป็นเมือง ยังคงดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรเพื่อยังชีพ ผสมผสานการทำเกษตรเพื่อขายบ้าง นอกจากนี้ บางกลุ่มที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของเมือง แต่พยายามปรับตัวเองที่ไม่ค่อยไปตามกระแสเกษตรแบบทุนนิยม มีการใช้แนวปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น อดทนดำเนินชีวิตด้วยความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีการใช้จ่ายตามความจำเป็นของชีวิต ภายใต้เงื่อนไขของกระแสสังคมที่กำลังดำเนินสู่ทุนนิยมแบบไทย

๒) การปรับตัวด้วยความจำนนต่อระบบทุนนิยม เช่น ยุติการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างถาวร ด้วยเหตุผล คือ ที่ดินเหลือน้อย ไม่พอเพียงกับการผลิต การขาดแคลนแหล่งน้ำ ขาดช่องทางการจำหน่าย การไม่คุ้มต่อการลงทุนในภาคเกษตร การก่อภาระหนี้สิน กลุ่มเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนตนเองไปประกอบอาชีพรับจ้างตามโรงงาน รวมถึงการอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ การขายที่ดินแล้วนำมาใช้เป็นทุนสำหรับส่งเสริมการศึกษาให้กับลูกหลานในรุ่นถัดไป โดยมีความหวังว่าลูกหลานจะมีงานทำที่ดี มีรายได้ที่มั่นคงกว่าชีวิตของตนเองที่เคยเผชิญกับการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก

๓) การปรับตัวที่รู้เท่าทันบนโลกทุนนิยม ซึ่งเป็นการยังคงยืนหยัดทำอาชีพเกษตรกรรมต่อไป แต่เกษตรกรจำเป็นต้องปรับตัวเองขนานใหญ่ที่จะยกระดับวิถีคิดและวิธีการทำเกษตร เช่น ปรับตัวจากการเป็น “ชาวนา” ไปสู่ การเป็น “ผู้จัดการนา” มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวหลักสำคัญในกระบวนการผลิต รวมถึงการคิดริเริ่มในการแสวงหาพืชพันธุ์ใหม่ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขความต้องการของตลาด และปลูกพืชที่หลากหลายแทนการปลูกพืชชนิดเดียว โดยทั้งหมดต้องอาศัยทักษะด้านการบริหารจัดการเข้ามาช่วยในทุกกระบวนการผลิต และแสวงหาช่องทางการตลาด การจำหน่ายผลผลิต การคิดคำนวณถึงต้นทุนและรายได้ รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน การรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับอำนาจของรัฐ พ่อค้าคนกลาง และนายทุน การปรับเปลี่ยนใช้ความสัมพันธ์ที่หลากหลายและซับซ้อน เป็นต้น ■

เอกสารอ้างอิง

ณัชชา ลีวิศิษฐ์พัฒนา. การปรับตัวในวิถีชีวิตของเกษตรกรรายจนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมบนที่สูง. วิทยานิพนธ์สาขาเกษตรศาสตร์เชิงระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

- เดโช ไชยทัฬห. การปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ศึกษากรณี : การประกอบอาชีพนอกไร่นากับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดใหม่. วิทยานิพนธ์สาขาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพิ่มเติมและปรับปรุงใหม่. สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม. ๒๕๔๖.
- ยังยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นคว้าและเส้นทางสู่นาคต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและบทบาทในสังคมไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๑.
- ยศ สันตสมบัติ. พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ การปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๖.
- รัตนพร เศรษฐกุล. หนึ่งศตวรรษ เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ ๒๔๔๒-๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖.
- โรงเรียนไกรในวิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดสุโขทัย. โครงการการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่พอเพียงของชาวนาชุมชนบ้านหนองเสาเอียร ตำบลไกรใน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก. โครงการ ผ้าทอบ้านม่วงหอม อำเภอวังทองกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชน. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนชุมชนบ้านแม่ข้าวต้มหลวง จังหวัดเชียงราย. โครงการ “วิถีชีวิตของชาวไทยเขินในตำบลแม่ข้าวต้มจากอดีตถึงปัจจุบัน” (กรณีศึกษา บ้านแม่ข้าวต้ม อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย)โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนชัยมงคลวิทยาคม จังหวัดสุโขทัย. โครงการ “มองปัจจุบันย้อนอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก กรณีศึกษา : หมู่บ้านใหม่ ตำบลเขาแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย” โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนทุ่งทรายวิทยา จังหวัดกำแพงเพชร. โครงการประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านโนนสวรรค์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีทำบุญกลางบ้าน. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนเทศบาล ๔ (ชุมชนวัดธรรมจักร) จังหวัดพิษณุโลก. **โครงการการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนเทศบาลวัดดอนแก้ว จังหวัดตาก. **โครงการเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนากรณีศึกษา : ชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนเทศบาลวัดดอนแก้ว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนนครบางยางพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก. **โครงการวิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยง จากเกษตรครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนเนินมะปรางศึกษาวิทยา. **โครงการวัฒนธรรมประเพณีของชาวเนินรัง ผู้มาใหม่จากแดนอีสาน.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านแก่งวิทยา จังหวัดสุโขทัย. **โครงการมองเห็นแลหลังวิถีชีวิตชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านห้วยหยวก.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านตาก ประชาวิทยาคาร จังหวัดตาก. **การเปลี่ยนแปลงของประเพณีกระทงสายที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาก.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านตากประถมวิทยา จังหวัดตาก. **โครงการการเปลี่ยนแปลงของประเพณีขึ้นธาตุเดือนเก้า ที่มีผลกระทบต่อคุณค่าของประเพณีสำหรับชุมชนในอำเภอบ้านตาก.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านไทรดงยัง. **โครงการถ้าหากทำพล ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านแม่เทิน จังหวัดสุโขทัย. **โครงการความเป็นมาและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านแม่เทิน.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านวังดิน จังหวัดอุดรธานี. **โครงการความเพียรและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านวังดิน : การสืบสานประเพณีสู่ขวัญข้าวจากอดีตถึงปัจจุบัน.** โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

- โรงเรียนบ้านวังตะเคียน จังหวัดตาก. **โครงการการเปลี่ยนอาชีพของชุมชนวังตะเคียนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำน้ำอ้อยแผ่นแบบโบราณของบ้านวังตะเคียน ม.๕ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนบ้านวังลึก จังหวัดสุโขทัย. **โครงการวิถีชีวิตของชาวบ้านวังลึกกับสายน้ำแม่ลำพัน.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนบ้านสุเม่น จังหวัดสุโขทัย. **โครงการจากวันวานถึงวันนี้ ...วิถีชีวิตชาวสวนส้ม เขียวหวาน บ้าน สุเม่น.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนปูกง (อินทราธาราษฎร์อุปถัมภ์) จังหวัดเชียงราย. **โครงการการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพของชนเผ่าอาข่า เมื่อชนเผ่าอาข่าใหม่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดงน้ำล้อม ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนป่าไม้อุทิศ ๖. **โครงการเปลี่ยนแปลงของค่ายลูกเสือแก่งซองกับเศรษฐกิจชุมชน.** ยุววิจัยโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนพุทธชินราชพิทยา จังหวัดพิษณุโลก. **โครงการความเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์วิทยาสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงปลาเน่ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนพรหมพิรามวิทยา จังหวัดพิษณุโลก. **โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนทุ่งสวน.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนพานพิเศษพิทยา จังหวัดเชียงราย. **โครงการการเลี้ยงเจ้าบ้าน บ้านร่องลึก ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนเวียงเชียงรุ้งวิทยา จังหวัดเชียงราย. **โครงการผีหม้อหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านดงป่าสัก ตำบลทุ่งก่อ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- โรงเรียนวัดจันทร์ (ลอมราษฏร์บำรุง) จังหวัดสุโขทัย. **โครงการวิถีชีวิตของชาวนาหมู่บ้านวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย.** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **นิเวศน์ประวัติศาสตร์ : พรหมแดนความรู้**. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. กรุงเทพฯ.

๒๕๕๕

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **บันทึกงานเวทียววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๔**

ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ ณ ห้องประชุมอาคารเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่,

๒๕๕๑.

อัจฉรา รักษ์ติธรรม. **“ผมไม่มีคำตอบ” : ๖๐ ปี อานันท์ กาญจนพันธุ์ กับ ๒๐ ปี ขบวนการ**

เคลื่อนไหวด้านสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. พงษ์สวัสดิการพิมพ์, ๒๕๕๑.

อัมพวา เพ็ชรกิ่ง. **กระบวนการกลายเป็นคนจน กรณีศึกษาชาวบ้านปางอึกา จังหวัดเชียงใหม่**

(พ.ศ.๒๕๐๐-พ.ศ.๒๕๔๓).วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือตอนบนและ ภาคเหนือตอนล่าง

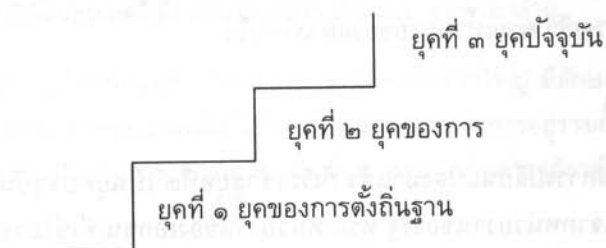
ศิริพร เดชด่าง

หากพูดถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยแล้ว โดยส่วนใหญ่ในภาคเหนือจะมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักอยู่ ๑๐ กลุ่มด้วยกัน คือ ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ม้ง อีวเมี่ยน ลีซู ลาหู่ อาข่า ลัวะ ชิ่น ขมุ และมลาบรี ทั้งหมดนั้นล้วนแต่ประสบพบเจอกับการย้ายถิ่นฐาน ควนคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาช้านาน เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตและสืบเผ่าพันธุ์ ซึ่งกระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป ตามวิถีการดำเนินชีวิตที่เคยเป็นมา วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงต้องก้าวเดินไป ประสบการณ์ที่สั่งสม และการสืบทอดทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มชน

การปรับตัว มักเกิดขึ้นจากสิ่งเร้าเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางทางสังคม เศรษฐกิจ หรือแม้แต่วัฒนธรรม บางครั้งผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เอง ยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นเริ่มตั้งแต่เมื่อไหร่ จะมาระลึกได้ก็ต่อเมื่อเรื่องราวประวัติศาสตร์ชีวิตของตนเองเลื่อนหายไปพร้อมกับการน้อมรับสิ่งเร้าภายนอกอย่างเต็มรูปแบบ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของทีมวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ ในการสังเคราะห์งานประเด็นการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น เมื่อพิจารณาตามลักษณะทางกายภาพ ลักษณะภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม หรือ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการก่อเกิดรูปแบบการดำรงชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ที่มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกัน

จึงได้มีการแบ่งพื้นที่การสังเคราะห์งานออกเป็น ๒ ส่วนคือ กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบน และ กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการสังเคราะห์ครั้งนี้ สามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพ การแบ่งยุคปรับตัวในแต่ละยุคของกลุ่มชาติพันธุ์

๑. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุค

ยุคที่ ๑ ยุคของการตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะโดยทั่วไปของเขตภาคเหนือ มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเชิงเขา มีต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย มีที่ราบลุ่มระหว่างเชิงเขา และมีแม่น้ำสาขาย่อยอีกมากมาย ทำให้เป็นพื้นที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ กอปรกับที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นจึงพบว่าการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือเกือบทั้งหมด จะมีสาเหตุที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

- การหลบหนีจากภัยของสงคราม หรือ เป็นเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมา
- การย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่อื่นภายในประเทศ แล้วมาตั้งรกรากใหม่
- เกิดจากการชักชวนของผู้ที่มาก่อตั้งเป็นกลุ่มแรกๆ ให้มาอยู่ร่วมกัน
- เกิดจากการเข้ามายึดพื้นที่จากผู้ที่ย้ายมาอาศัยอยู่ก่อน

ด้วยเหตุนี้การตั้งถิ่นฐานของแต่ละพื้นที่ จึงเป็นการรวมของกลุ่มคนที่ค่อนข้างจะมีลักษณะเฉพาะ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ อาจจะเป็นเครือญาติเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นต้น ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณี ความเชื่อ การทำมาหากิน ยังคงค่อนข้างที่จะคงรูปแบบเดิมของแต่ละกลุ่มที่ได้รับติดตัวมาจากพื้นที่ต้นทาง

ยุคที่ ๒ ยุคของการเปลี่ยนแปลง

จากพื้นที่การดำเนินงานของโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเหนือ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือพบว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดแทบจะเริ่มต้นในช่วงเดียวกัน คือ ช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ไปจนถึง ประมาณแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะนี้มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ “การสร้างความเร็วทางเศรษฐกิจ” หรือเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการขยายโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น การขยายถนนหนทาง ไฟฟ้า การสื่อสาร การคมนาคมต่างๆ รวมไปถึงการกระจายหน่วยงานต่างๆ เข้าสู่ชุมชนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน สถานอนามัย ตลาด ฯลฯ รวมไปถึงนโยบายต่างๆ จากส่วนกลางที่ต้องการกระจายไปสู่พื้นที่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ตามเป้าหมายของแผนที่วางไว้

ยุคที่ ๓ ยุคปัจจุบัน

เมื่อผ่านพ้นช่วงของการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่ยุคที่ ๓ เป็นยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หรือ หน่วยงานของเอกชน ที่เข้ามาช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ตระหนักเห็น สภาพของปัญหาของชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่ม

ชาติพันธุ์นั้น ในยุคนี้จึงเป็นยุคที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้ย้อนระลึกถึงเอกลักษณ์ของตนเอง นอกจากนี้ในยุคที่ ๓ นี้ ยังเป็นยุคที่ทางการจะเน้นหนักในเรื่องของวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมในท้องถิ่น (OTOP) ให้ชุมชนได้ปรับจุดเด่นของชุมชน ทรัพยากรชุมชน มาเป็นสินค้า ซึ่งจะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในยุคที่ ๓ นี้ยังได้รับอิทธิพลและยึดถือแนวคิด ทศนคติ จากการเปลี่ยนแปลงในยุคที่ ๒ เป็นสำคัญ

จากยุคสมัยต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในเขตภาคเหนือตอนบน และเขตภาคเหนือตอนล่างค่อนข้างจะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน แต่ทว่าจะมีความแตกต่างกันออกไปในลักษณะของการปรับตัว บริบทพื้นที่ ตลอดจนประวัติศาสตร์ชีวิตนั้นๆ ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีเงื่อนไขเฉพาะ หรือ เหตุปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวของแต่ละเขตพื้นที่

๒. การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบน

จากยุคของการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวไว้ในขั้นต้นนั้น ทำให้เกิดลักษณะการปรับตัว อย่างรวดเร็วของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ในเขตภาคเหนือตอนบนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากสถานการณ์ของแต่ละยุค กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงปรับตัวต่างๆ กันไป ซึ่งจะนำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- กระบวนการปรับตัว และ ปัจจัยที่ทำให้ต้องเกิดการปรับตัว
- ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้น

๓. กระบวนการปรับตัว และ ปัจจัยที่ทำให้ต้องเกิดการปรับตัว

การปรับตัวในยุคที่ ๑ ยุคของการตั้งถิ่นฐาน

เนื่องจากเป็นยุคเริ่มต้นของการที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน และ จากการเข้ามาอยู่ในช่วงของการตั้งถิ่นฐาน จะขอแบ่งออกเป็น ๒ ระยะด้วยกัน

คือระยะที่ ๑ เป็นการปรับตัวแบบชุมชนเล็ก และระยะที่ ๒ จะเป็นแบบชุมชนขยาย

การปรับตัวช่วงที่ ๑ แบบชุมชนเล็ก

การปรับตัวในระยะนี้ถือว่าเป็นการเริ่มต้น ยังไม่ค่อยจะมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก กล่าวคือหลังจากผ่านการอพยพ และเข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้ว โดยส่วนใหญ่กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยกัน จะยังคงเป็นลักษณะกลุ่มก้อน เช่น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นเครือญาติกัน ทำให้ลักษณะวิถีชีวิต การดำรงชีพ ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมจากฝั่งประเทศต้นทางยังติดตัวมาด้วย

การตั้งบ้านเรือนก็ค่อนข้างที่จะอาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันแบบพี่น้อง เครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นข้อกำหนดกฎหมาย ในการอยู่ร่วมกัน ลักษณะทางเศรษฐกิจ การซื้อขายยังไม่มี แต่จะเป็นการแลกและแบ่งปันกัน อาหารการกินต่างๆก็อาศัยป่าเป็นแหล่งหาอาหาร

จึงนับว่าในช่วงเริ่มต้นระยะที่ ๑ นี้ความผูกพันของคนกับคน คนกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย และดูแลซึ่งกันและกัน

การปรับตัวช่วงที่ ๒ แบบชุมชนขยาย

การปรับตัวในช่วงนี้ เป็นช่วงที่ผ่านการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนที่มาบุกเบิกแล้ว และเป็นช่วงของการขยายขยาย ไม่ว่าจะเป็นการอพยพเข้ามาของกลุ่มเครือญาติ การขยายครอบครัวให้ใหญ่ขึ้น หรือ การอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆที่เข้ามาอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้การปรับตัวในช่วงระยะนี้เป็นการปรับตัวที่มีปัจจัยเข้ามามากมายที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

ปัจจัยที่เข้ามาสามารถแบ่งย่อยได้ดังต่อไปนี้

ก. สงครามลัทธิการปกครอง

ในประเทศไทยในเริ่มมีกลุ่มลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาแทรกซึมในประเทศ ซึ่งกลุ่มลัทธิเหล่านี้ได้แทรกซึมเข้าสู่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง โดยเฉพาะตามแนวตะเข็บชายแดน ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนก็เข้าร่วมกับกลุ่มลัทธิคอมมิวนิสต์ บางกลุ่มก็เข้ากับฝ่ายรัฐบาล ครั้นเมื่อรัฐบาลไทยได้เข้ามาเพื่อดึงกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ออกจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยการส่งกำลังพลเข้าไปผ่านหน่วยงานทางทหารต่าง รวมถึงแนวทางการพัฒนาบนพื้นที่สูงในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝึกอาชีพ การปลูกพืชทดแทน เป็นต้น ทำให้วิถีชีวิต การใช้ชีวิตร่วมกับป่าเริ่มเปลี่ยนไป

ข. การเพิ่มจำนวนประชากร

หลังจากที่ได้มีการจับจองพื้นที่ทำกินเฉพาะแล้วเมื่อครอบครัวขยายใหญ่ การขยายพื้นที่ทำกินก็เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับปัจจัยของสงครามไม่ว่าจะเป็นสงครามลัทธิการปกครองภายในประเทศ หรือ สงครามระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างตามแนวชายแดน ทำให้มีผู้คนเริ่มอพยพเข้ามามากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หรือ ต่างกลุ่มชาติพันธุ์กัน ก็จะมาอาศัยอยู่ร่วมกัน อยู่ใกล้กัน เพราะว่ามีสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น พื้นที่ทำกิน ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็มีการใช้เพิ่มมากขึ้น

ค. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอาศัยอยู่และมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆเข้ามาอยู่ร่วมด้วย มีการใช้พื้นที่มากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ภาษาการสื่อสารต่างกัน ประเพณีวัฒนธรรมก็ต่างกัน แต่เมื่อมาอยู่

ร่วมกันแล้ว ก็ต้องมีการปรับตัวร่วมกัน เช่นมีการเรียนรู้การใช้ภาษาร่วมกัน หรือเลือกภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นพื้นฐานในการสื่อสารระหว่างกัน หรือมีกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันผ่าน ประเพณีพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงผีบ้าน ที่ทุกหลังคาต้องมาทำร่วมกัน หรือ จะเป็นกฎกติกาในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น การทำเหมืองฝาย เลี้ยงผีน้ำ เลี้ยงฝาย เป็นต้น

ง. ระบบความสัมพันธ์แบบเปิด

เนื่องจากว่าในช่วงที่ ๑ ยังเป็นชุมชนเล็ก ความสัมพันธ์จึงถูกจำกัดอยู่เฉพาะในเขตชุมชนตนเอง ไม่ได้มีการขยายขยาย การสร้างเครือข่ายภายนอกจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น จึงเน้นไปในเรื่องของ การประกอบอาชีพ หาผักหาปลา หาของป่าเลี้ยงครอบครัวไป แต่เมื่อเข้าสู่ในช่วงที่ ๒ มีกลุ่มคนมากขึ้น ระบบความสัมพันธ์ก็เริ่มเปลี่ยนไป การเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ก็ไม่ทั่วถึงกัน ดังนั้นจึงเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีโอกาสเจอคนต่างกลุ่มต่างชาติพันธุ์มากขึ้น

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๑

๑. กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ภาษาประเพณี ข้อห้ามต่างๆ ที่จะทำให้เป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง
๒. เกิดกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือเป็น สัญลักษณ์ของการร่วมกลุ่ม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น โครงการการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทลื้อกับคนไทยอง ต.บ้านธิ อ.บ้านธิ จ.ลำพูน ที่ศึกษาถึงการใช้วัฒนธรรม ประเพณีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในจัดการการอยู่ร่วมกันของคนสองชาติพันธุ์ เป็นต้น

การปรับตัวในยุคที่ ๒ ยุคของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๒ นี้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์แบบก้าวกระโดดเลยทีเดียว การปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคนี้เริ่มเห็นอย่างเด่นชัด ในช่วงปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ไปจนถึงประมาณแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐

เมื่อมีแผนงานของทางราชการเข้ามา ทำให้โครงสร้างต่างๆ ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนในยุคนี้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ามาในชุมชนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมต่างๆ ที่มีการขยายรถคิ๊บเข้าชุมชน ตลอดจนเชื่อมถึง ชุมชนอื่นๆ ทำให้การคมนาคมสะดวกสบาย กระแสไฟฟ้าเข้าถึง มีหน่วยงานของราชการเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น สถานีอนามัย โรงเรียน หรือเจ้าหน้าที่อื่นเข้ามา ส่งเสริมและพัฒนาตามที่รัฐบาลวางไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

มีความเจริญ ความสะดวกเข้ามาเป็นระลอกคลื่น ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่เข้ามาพร้อมกับความเจริญของเส้นทางคมนาคม ที่ส่วนใหญ่แล้วจะมีคนจากข้างนอกเข้าไปส่งเสริมให้ปลูก และ มีการรับส่งผลผลิตถึงที่ทำให้ชาวบ้านที่ทำการเกษตรเริ่มทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด มากกว่าการตอบสนองต่อการยังชีพของครอบครัวอย่างที่เคยเป็นมา มีการขยายการปลูกข้าวและพืชอื่น ๆ มากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นข้าวโพด สับปะรด ถั่วลิสง เป็นต้น เมื่อมีการปลูกเพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงการคมนาคมที่สะดวกสบายทำให้กลุ่มทุนจากข้างนอกเข้าไปรับซื้อผลผลิตถึงที่ทำให้สามารถที่จะกดราคาผลผลิตได้ง่าย รวมไปถึงข้อผูกมัดต่างๆ เช่น เมื่อปลูกข้าวโพด ก็ต้องใช้ยาฆ่าแมลง บ่อย ตามที่นายทุนที่มารับซื้อผลผลิตเป็นผู้บังคับใช้ ทำให้นายทุนได้รับผลประโยชน์มากที่สุด เมื่อทำการผลิตแล้วไม่ได้ค่าตอบแทนตามที่ต้องการ ทำให้ยังขยายพื้นที่การผลิตมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อมีการขยายการผลิตมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆของชุมชน เริ่มร่อยหรอลงไป เช่น เมื่อคนในชุมชนเกิดการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น โดยการขยายไปในป่า ทำให้เกิดผลกระทบต่างๆตามมา จากป่าที่เคยเป็นแหล่งรองรับการขยายตัวของคนในครอบครัวเพื่อทำเป็นพื้นที่อยู่อาศัย เคยเป็นแหล่งอาหาร เคยเป็นแหล่งยารักษาโรค แหล่งวัสดุใช้สอยต่าง ๆ แหล่งน้ำ หรือเป็นแหล่งเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของชุมชน ที่ใครก็สามารถเข้าถึงได้ตามศักยภาพของตน แต่ว่าในยุคนี้ป่าเริ่มเปลี่ยนไป ป่าเป็นพื้นที่เพราะปลูก สิ่งต่างๆจากป่าเริ่มเลือนหายไป เช่นยาสมุนไพร ต้องหันไปพึ่งยาจากสถานือนามัยแทน รวมไปถึงพืชและสัตว์ที่หายไป ทำให้ขาดรายได้จากการหาของป่า หรือ แม้แต่การทำอาหารก็ต้องมีการ ซื้ออาหารปรุงสำเร็จจากตลาดมากขึ้น

การขาดแคลนน้ำ เมื่อต้นไม้ถูกตัดฟันก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนั้นแล้วยังมีการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้นในภาคการเกษตร อีกทั้งยังมีอื่นๆเข้ามาช่วยส่งเสริมการขาดแคลนน้ำด้วย เช่น ในอดีตนั้นจะมีการแบ่งหน้าที่และจัดการน้ำด้วยระบบเหมืองฝายที่คนในชุมชนต้องเสียสละแรงงาน ในการดูแลรักษาร่วมกัน แต่เมื่อต่างก็ต้องการใช้น้ำในการผลิตของตนประกอบกับไม่มีใครที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมในการดูแลเหมืองฝาย ทำให้ประสิทธิภาพการจัดการน้ำเพียงพอต่อคนในชุมชน

การขาดแคลนพื้นที่ทำกิน เมื่อกำลังการผลิตมากขึ้น การใช้ที่ดินเพื่อการทำเกษตรเชิงพาณิชย์สูงขึ้น กลุ่มทุน หรือ คนในที่มีกำลังทรัพย์มากกว่า ก็มีการซื้อที่ดินเข้ามาครอบครองมากขึ้น จึงส่งผลให้เกิดการบุกรุกป่าอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงกลุ่มที่ไม่มีที่ดินต้องอพยพเข้ามาขายแรงงานและการบริการในชุมชนเมือง

อีกทั้งเมื่อการขยายตัวของเกษตรเชิงพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น การจัดการแรงงานแบบเก่า คือ การเอามือเอาร่างได้มีการยกเลิกไป การจัดการแรงงานจึงเป็นระบบของการจ้างงานมากขึ้น แต่ทว่าเกษตรกรเอง ก็ต้องประสบปัญหาของราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหารายได้นอกเหนือจากภาคเกษตรเข้ามาเสริม ไม่ว่าจะเป็นการขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และการอพยพเข้ามาในภาคบริการในสังคมเมือง ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายกำลังคนในชุมชนมากขึ้น ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากส่วนสัดของคนในชุมชนที่มีอัตราส่วนของผู้สูงอายุมากกว่าวัยแรงงาน

การขยายตัวเข้ามาของหน่วยงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการจัดการระบบการปกครองในรูปแบบใหม่จาก ผู้นำตามธรรมชาติ ตามความเคารพด้วยอาวุโส เป็นการเลือกผู้ใหญ่บ้านแทน ทำให้ชุมชนหันไปให้ความสนใจต่อผู้ใหญ่บ้านมากขึ้นทำให้ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนลดบทบาทลง

การเข้ามาของสถานีนามัยมีการเจ็บป่วย จากเมื่อก่อนที่ไชยาสมุนไพร ก็เข้าไปขอยาจากสถานีนามัย ทำให้หมอสมุนไพรลดบทบาทลง ตลอดจนถึงหมอผู้ทำพิธีเกี่ยวกับผีที่เกี่ยวข้องกับการป่วยไข้ก็ลดบทบาทลง

การเข้ามาของโรงเรียน เมื่อในอดีตที่เด็กและเยาวชนจะได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผ่านประเพณีพิธีกรรม ผ่านการสอนของพ่อแม่ปู่ย่าตา เรียนรู้เรื่องราวที่ใกล้ตัวและใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อมีระบบโรงเรียนเข้ามาแทนที่ ทำให้กระบวนการสอนเหล่านี้เจือจางไป โดยให้โรงเรียนเข้ามาทำหน้าที่แทน เมื่อโรงเรียนเข้ามาก็เป็นการเรียนการสอนแบบทางการสั่งมาอีกที ทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ในเรื่องที่ใกล้ตัวมากขึ้น และส่งผลกระทบทำให้เริ่มลืมเลือนในวัฒนธรรมของตนเอง

วัฒนธรรม ที่เคยเป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นระบบที่เน้นให้ถึงความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและพึ่งพาอาศัยกันของทุกสิ่งทุกอย่างว่า จะเป็นระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือว่าคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งการที่ความสัมพันธ์เช่นนี้จะยืนยาวต่อไปได้ต้องอาศัย ความรู้ภูมิปัญญา และแบบแผนกาปฏิบัติตามจารีตประเพณี พิธีกรรม เข้ามาช่วย

หนุนเสริม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในอดีตนำมาใช้ในการสรรค์สร้างความสุขของคนชุมชนในกลุ่มนั้น ๆ แต่เมื่อการเปลี่ยนแปลงที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้สิ่งที่คอยเกื้อหนุนระบบความสัมพันธ์เหล่านี้เสื่อมสลายลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น ค่านิยมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยใจ เปลี่ยนการเป็นเรื่องของเงินทองเข้ามาแทนที่ ความรวยเป็นเครื่องแสดงถึงสถานะภาพที่สูงกว่าในสังคมแทนความดี การทำงานในชุมชนเป็นงานที่ต่ำกว่าการทำงานในเมืองเพราะต้องทำงานหนักกว่า การตัดสินใจในทางเศรษฐกิจเน้นเรื่องของการกำไรขาดทุน เป็นหลักใหญ่ พฤติกรรมแบบบริโภคนิยม ความสะดวกสบาย เข้ามาแทนที่ ระบบเครือญาติเริ่มเสื่อมสลายลง เกิดการทะเลาะเบาะแว้งเรื่องผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่

ภูมิปัญญาต่าง ๆ ก็เริ่มเลือนหายไป เช่น ภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพร หรือแม้แต่พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็เป็นเพียงรูปแบบที่ทำต่อๆกันมา คุณค่าที่มีอยู่ในพิธีกรรมไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิม และเริ่มจะจางหายไป

ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้ นำมาสู่การปรับตัวอย่างมากในชุมชน เพื่อตอบสนองการอยู่รอดในสภาพสังคมแบบใหม่ โดยจะสรุปกระบวนการปรับตัวของชุมชนดังต่อไปนี้

ก. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากการขยายตัวของการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ทำให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก อีกทั้งรัฐเองก็ไม่มีข้อกำหนดการจัดการป่าควบคู่ไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวน เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าพื้นที่ทำกิน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดการสูญเสียการถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เคยได้รับประโยชน์มายาวนาน กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หรือชุมชนจึงเริ่มปรับแนวคิดให้เข้ากับธรรมชาติมากขึ้น กล่าวคือ เพื่อให้ตนเองได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่นในสังคม โดยมองว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิทธิที่ควรจะได้รับ แม้บางครั้งจะขัดแย้งกับข้อกฎหมายของรัฐ ซึ่งจะเห็นได้ชัดกับการที่กรมป่าไม้ เริ่มมีมาตรการการจำกัดพื้นที่บุกรุกป่า การจำกัดเขตพื้นที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือที่เรียกว่า “มาตรการกันคนของออกจากป่า”

เมื่อเป็นเช่นนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กับป่าจึงเกิดการปรับตัว ด้วยการรวมกลุ่มกัน เพื่อต่อต้านอำนาจของรัฐ มีการใช้ข้อบังคับทางกฎหมายเข้ามาพิสูจน์กัน ถึงการใช้สิทธิต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด

และอีกส่วนหนึ่งคือการผลิตแบบพืชเชิงเดี่ยว เนื่องจากในภาคผลิตเชิงพาณิชย์นั้นจะเน้นที่ปริมาณของผลผลิตเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าการปลูกพืชจะปลูกพืชชนิดเดียวกันทั้งหมู่บ้าน เช่น ข้าวโพด สับปะรด กะหล่ำปลี เป็นต้น เมื่อปลูกพืชชนิดเดียวกันการแข่งขันกันย่อมมีสูงขึ้น ทำให้กลุ่มนายทุน นายจ้าง สามารถหาประโยชน์ได้จากการกตราคาผลผลิต ทำให้ไม่ได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ ดังนั้นชุมชน จึงปรับตัวโดยเริ่มทำงานหนักมากขึ้น จากที่ทำการผลิตเฉพาะฤดู ก็เปลี่ยนเป็นทำทุกฤดู หาเครื่องจักรกลเข้ามาช่วยเสริม มีการจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้น ไม่มีโอกาสที่จะว่างงาน หรือใส่ใจกับสังคมคนรอบข้างมากนัก อีกทั้งเมื่อทำแต่การผลิตผลการเกษตรมากขึ้น ทำให้ความหลากหลายในระบบนิเวศน์ลดลง

ข. การปรับตัวเพื่อตอบสนองระบบเศรษฐกิจ

ในยุคนี้ถือว่าระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบใหญ่ของชุมชนและสังคมไทย ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เริ่มมีการปรับตัวให้เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาเพื่อช่วยเพิ่มปริมาณในการผลิต ไม่ว่าจะเป็น รถไถนา เครื่องสูบน้ำ ปั่นน้ำ เครื่องจักรกลอื่นๆ เรียนรู้ระบบการจัดการเรื่องการแลกเปลี่ยนระบบสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเช่าเครื่องมือ การเช่าที่ทำกิน การแสวงหาสินเชื่อเพื่อการลงทุน เป็นต้น

การขยายตัวของภาคแรงงาน เมื่อความสามารถในการผลิตเพื่อพาณิชย์ส่วนใหญ่อยู่ในมือของกลุ่มทุน ผู้มีอิทธิพล หรือผู้ที่มีฐานะทางการเงินที่พร้อมกว่า ทำให้กลุ่มที่เหลือนั้น ซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ในชุมชน ต้องผันตัวเองจากผู้ผลิต มาเป็นผู้ค้าขายแรงงานแทน แต่เมื่อแรงงานในชุมชนมีมาก แต่การจ้างงานมีน้อย ทำให้แรงงานกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต้อง อพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเขตเมือง ทำงานตามสถานบริการ โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ

ค. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐ

อำนาจรัฐ ถือว่าเป็นปัจจัยอย่างสำคัญในยุคนี้ ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดวิถีการดำเนินชีวิต เริ่มตั้งแต่การจัดการโดยใช้ระบบสัญชาติ การจัดตั้งหน่วยงานต่างเข้าควบคุมกลุ่มชาติพันธุ์ การโยกย้ายคนออกจากป่า โดยให้เหตุผลว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มคนที่บุกรุกพื้นที่ป่า ทำลายป่าไม้ รวมไปถึงการใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการหลอมรวมกลุ่มชาติพันธุ์ให้มีแนวคิด วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี การสื่อสารต่างๆ ให้เหมือนกับคนกลุ่มใหญ่ในสังคม มีการให้โอกาสทางการศึกษา การเข้าถึงสถานบริการสุขภาพ และรัฐสวัสดิการต่างๆ ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับรองการมีสิทธิตามระบบการให้สัญชาติ

ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีโครงสร้างของชุมชนไม่เข้มแข็งต้องยอมรับและเข้าสู่ระบบการอุปถัมภ์โดยรัฐ แต่อย่างไรก็ตามสวัสดิการต่างๆที่รัฐได้ให้ไว้นั้น ไม่สามารถครอบคลุมกับประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด ทำให้ยังมีบางส่วนที่ไม่ได้รับการสนับสนุน ต้องเปลี่ยนตัวเองเป็น “บุคคลไร้สัญชาติ” ซึ่งมีความผิดทางกฎหมายของรัฐ ทำให้ผู้มีสิทธิพล ได้ใช้ช่องว่างนี้ในการกดขี่แรงงาน และหาประโยชน์ใส่ตน เช่น การเรียกค่าทำสัญญาชาติในราคาที่แพงกว่าความเป็นจริง การถูกละเมิดสิทธิทางการศึกษา การประกอบอาชีพ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจึงให้ความสนใจในเรื่องสัญชาติ และ การส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในสถานศึกษา และสำหรับผู้ที่มีกำลังทรัพย์ก็จะส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนต่อในเมืองมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เข้าสู่ระบบการจัดสวัสดิการของรัฐต่อไป ทำให้ชุมชนขาดทรัพยากรที่จะมาสืบต่อความรู้ต่างๆของชุมชน

ง. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อลัทธิความเชื่อ

ในช่วงยุคที่ผ่านมาระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังยึดติดกับความเชื่อดั้งเดิม คือ การนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ในยุคที่ ๒ นี้ ก็เริ่มมีหน่วยงานทางศาสนาเข้ามาเผยแพร่ศาสนา เพื่อหาศาสนิกไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ หรือศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะคริสต์ค่อนข้างจะมีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนเรื่องทัศนคติ ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งศาสนาคริสต์จะเข้ามาให้กลุ่มชาติพันธุ์เลิกนับถือลัทธิดั้งเดิม โดยวิธีการให้เงิน สงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆเช่น แจกของ ให้ทุนการศึกษา ให้สวัสดิการรักษาพยาบาล เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนหันมานับถือศาสนาคริสต์และเลิกความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง แต่บางกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์แต่ก็ยัง ทำพิธีกรรมดั้งเดิมอยู่

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๒

ผลการปรับตัวในด้านดี

๑. กลุ่มชาติพันธุ์ได้เรียนรู้เรื่องใหม่ๆในสังคม

โดยเฉพาะในเรื่องของการสื่อสาร โดยเพิ่มการเรียนรู้ในภาษาไทยจากโรงเรียน เรียนรู้การใช้เครื่องมือเครื่องจักรกล เพื่อเพิ่มผลผลิต เป็นต้น การเรียนรู้ในกระบวนการเหล่านี้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เปิดประตูสู่สังคมมากขึ้น

๒. การเข้าถึงสวัสดิการของรัฐมากขึ้น

จากการที่รัฐได้ให้สิทธิกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผ่านการรับรองสิทธิ ในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม เทียบเท่ากับการที่คนไทยคนหนึ่งจะได้รับ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยกฐานะทางสังคม และไม่ได้อยู่อย่างหลบซ่อน เป็นผลให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีพ เช่น การเข้าถึงกองทุนต่างๆ การเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่างๆที่รัฐจัดแจง เป็นต้น

๓. เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง

ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มีความผูกพันอยู่กับป่า และมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับป่าเสมอมา แต่เมื่อทางรัฐเข้ามาจัดการกับป่า และต้องการที่จะ นำกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายออกจากป่า สู่เมือง ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มรู้สึกว่าคุณค่าตนเองถูกเอาเปรียบ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และสร้างเงื่อนไข ข้อตกลงต่างๆ ที่จะช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกันได้รับการยอมรับในสิทธิที่ตนเองพึงจะได้รับในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆในสังคม

ผลเสียจากการปรับตัว

๑. การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มที่จะใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้มีอัตราการใช้ที่ดินสูงขึ้น มีการเปิดพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่เพาะปลูกมากยิ่งขึ้น ทำให้ผลผลิตที่ได้รับจากป่า มีจำนวนน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ สมุนไพร สัตว์ป่า สูญเสียรายได้ที่เกิดจากป่า นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากป่าที่น้อยลง คือ แหล่งน้ำไม่เพียงพอ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล

๒. การสูญเสียองค์ความรู้ในวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง

ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ถูกห้ามปฏิบัติเมื่อเข้าสู่ลัทธิศาสนา การถูกห้ามในการทำประเพณีพิธีกรรมต่างๆ การปรับเปลี่ยนขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความสะดวกสบายลดระยะเวลา เพื่อให้ความสำคัญกับการทำงานมากขึ้น การปรับวัสดุอุปกรณ์ในพิธีกรรม เพื่อลดค่าใช้จ่าย การทำประเพณีพิธีกรรมด้วยความเชื่อ ความตั้งใจ ความร่วมมือปรับเปลี่ยนเป็นทำเพื่อพอ

เป็นพิธี นอกจากนี้แล้ว ยังเห็นว่าประเพณีพิธีกรรมบางอย่างยังเป็นส่วนเกินของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ก็ถูกตัดทิ้งไป

๓. การสูญเสียผู้สืบทอดของชุมชน

ในกรณีนี้ เกิดจากการที่บุตรหลานของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้น และส่งผลในส่วนที่ทำให้เด็กและเยาวชนต้องออกจากชุมชนต้องย้ายเข้าไปเรียนต่อในเมือง และเมื่อเข้ากับสังคมในเมืองได้ และเข้าถึงโอกาสในการทำงานอื่นๆมากขึ้น จึงส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ ไม่คิดที่จะกลับคืนชุมชน เพราะคิดว่าในชุมชนของตนเองนั้นขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ และไม่มีความก้าวหน้าในอนาคต อีกทั้งยังพยายามที่จะปรับตัวให้เกิดความกลมกลืนกับสังคมเมืองให้มากที่สุด และรับวิธีปฏิบัติของสังคมเมือง โดยละทิ้งอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองไป

๔. การสูญเสียระบบความสัมพันธ์ความชุมชน

ในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ ทำให้เกิดกระบวนการแข่งขันกันสูง ไม่ว่าจะเป็นปริมาณการผลิต กำไรจากผลผลิต เครื่องมือการผลิต การเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ ตลอดจนถึงการแข่งขันในเรื่องเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น รถยนต์ โทรศัพท์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เป็นต้น ทำให้เกิดค่านิยมใหม่เกิดขึ้น คือ ใครมีเงินร่ำรวย มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน ถือว่าเป็นบุคคลที่มีหน้าตาทางสังคมมาก ได้รับการยอมรับและเป็นแบบอย่างของคนอื่นๆ ที่อยากจะมีบ้าง ทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างกัน จนส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในเครือญาติ ชุมชน ห่างเหินกัน เพราะทุกคนล้วนมุ่งหวังที่แต่หาเลี้ยงชีพเพื่อหน้าตาและฐานะทางสังคม โดยไม่สนใจในครอบครัวหรือชุมชน ว่าจะเป็นเช่นไร

๕. การเข้าสู่ระบบทุนและสูญเสียแนวคิดการพึ่งพาตนเอง

เมื่อการผลิตต้องการปริมาณมาก การใช้ต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูงเกษตรกร ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายนัก ทำให้ต้องใช้บริการของนายทุน หรือคนกลางเพื่อที่จะได้ทุนเพียงพอต่อการผลิต ซึ่งทำให้ต้องผูกมัดอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละแหล่งทุน แต่เมื่อผลผลิตที่ได้มีราคาไม่ได้ตามเป้าที่วางไว้ จึงไม่พอที่จะใช้ปลดหนี้ต้นทุนการผลิตได้ ในปีการผลิตต่อไปก็ต้องใช้ทุนมากขึ้น และไม่สามารถหลุดจากข้อผูกมัดของแหล่งทุนได้ ทำให้เกิดเป็นวัฏจักรไปเรื่อยๆ ไม่สามารถหลุดพ้นได้ในที่สุด จึงได้แต่เพียงหวังว่าสักวันหนึ่งราคาของผลผลิตจะสูงขึ้นจากการบริหารงานของภาครัฐ ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงต้องทำงานหนัก เพื่อใช้หนี้ มากกว่าที่จะผลิตเพื่อสร้างกำไรให้กับตนเอง ด้วยเหตุนี้การที่จะหันกลับมาเพื่อที่จะพึ่งพาตนเองจึงทำได้ยากมากขึ้น

การปรับตัวในยุคที่ ๓ ยุคปัจจุบัน

ดังที่ได้กล่าวเอาไว้ข้างต้นว่า ยุคที่ ๓ เป็นยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่กลุ่มชาติพันธุ์ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หรือ หน่วยงานของเอกชน ที่เข้ามาช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ตระหนักเห็น สภาพของปัญหาของชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

นอกจากนี้ในยุคที่ ๓ นี้ทางหน่วยงานของภาครัฐจะเน้นหนักในเรื่องของวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมในท้องถิ่น (OTOP) ให้ชุมชนได้ปรับตัวเด่นของแต่ละชุมชน ทรพยากรชุมชน มาเป็นสินค้า แต่ทว่าการเปลี่ยนแปลงในยุคที่ ๓ นี้ ยังได้รับอิทธิพลและยึดถือแนวคิด ทศนคติ จากการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในยุคที่ ๒ เป็นสำคัญ

ซึ่งในช่วงปี ๒๕๔๐ ประเทศไทยประสบกับปัญหาเศรษฐกิจครั้งยิ่งใหญ่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั้งหมดของชาติ ไม่ว่าจะเป็นภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคแรงงาน ฯลฯ และด้วยเหตุนี้จึงมีการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจควบคู่กันไป

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวในยุคที่ ๓ นี้ยังคงมีแนวทางคล้ายกับในช่วงยุคที่ ๒ แต่จะมีปัจจัยที่เพิ่มเข้ามาเป็นส่วนในการปรับตัวเพียงไม่กี่ประเด็น ดังนี้

๑) การส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

เพื่อฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจ ทางภาครัฐได้มีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยหวังว่าจะเป็น การดึงดูดเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาในไทย ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวจะเน้นไปที่การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม เพราะประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชาติพันธุ์จึงกลับมาให้ความสำคัญของวัฒนธรรมตนเองอีกครั้งหนึ่ง แต่ไม่ใช่เพื่อรื้อฟื้น และทำหน้าที่ตามที่เป็นมาในอดีต แต่เป็นการรื้อฟื้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เช่น การรื้อ ฟื้นการทอผ้า เพื่อผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว หรือ การปรับประยุกต์ลวดลายผ้า การนำผ้าทอ ไปประยุกต์ทำกระเป๋า เป็นต้น

๒) การเข้ามาของหน่วยงานพัฒนาเอกชน(NGO)

หลังจากที่กลุ่มชาติพันธุ์ประสบกับปัญหาต่างๆ ก็มีหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาโดย เอกชน ได้เล็งเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์สมควรที่จะได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในด้านต่างๆ เพื่อจะเป็น ฐานในการพัฒนาประเทศด้านอื่นๆต่อไป จึงเกิดโครงการช่วยเหลือต่างๆมากมาย เพื่อที่จะให้กลุ่มชาติ พันธุ์ได้กลับมาตระหนักในปัญหาของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๓

ผลการปรับตัวในด้านดี

๑. กลับมาให้ความสำคัญในวัฒนธรรมของตน

เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์เอง ได้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงการรื้อฟื้นขึ้นมาตอบสนองการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ทว่าก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะหันเหความสนใจของกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้เข้ามาสัมผัสถึงวัฒนธรรมของตนเองที่เคยจางหายไปเมื่อครั้งที่ผ่านมา อีกทั้งภูมิปัญญาต่างๆ ก็เริ่มทยอยรื้อฟื้นขึ้นมา หน่วยงานหลายแห่งเริ่มมีการส่งเสริมและให้ความสนใจในการรวบรวมภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ มีการศึกษากับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างจริงจัง

๒. เริ่มเรียนรู้สถานการณ์ของตนเองและเท่าทันสังคม

การที่หน่วยงานพัฒนาเอกชนเข้ามาสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น และมีการเผยแพร่ความรู้และสถานการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านสื่อต่างๆ ทำให้การทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นที่จับตามองว่า การพัฒนาจะเหล่านี จะช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่เหมือนกับคนกลุ่มใหญ่ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้หน่วยงานพัฒนาเอกชนจึงเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการกระตุ้นให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้หันกลับมาทบทวนสถานการณ์ชุมชนของตนเอง และสถานการณ์ที่อยู่ในสังคมปัจจุบัน รวมถึงยังเป็นข้อต่อที่จะช่วยทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เข้าถึงหรือได้รับความสนใจจากภาครัฐมากขึ้น

ผลเสียจากการปรับตัว

๑. การลดคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม

ถึงแม้ว่าในยุคกลุ่มชาติพันธุ์จะหันมาให้ความสนใจในวัฒนธรรมของตนเอง แต่ในส่วนลึกแล้ว บางครั้งการปรับตัวเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ ทำให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมด้อยค่าลงไป เช่น ชุดเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นผ้าปูโต๊ะ หรือ ลายผ้าปัก กลายเป็นลายของรองเท้า เป็นต้น ซึ่งแม้บางครั้งอาจจะเป็นแนวคิดของกลุ่มทุนที่เป็นคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ทว่ากลุ่มชาติพันธุ์ก็มิได้ที่จะให้ความสำคัญมากนัก

จากกระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น พอที่จะชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบนนั้น เกือบทั้งหมดได้ปรับวิถีชีวิตแนวคิด ค่านิยมและความเชื่อต่างๆ ให้เป็นไปตามกระแสของสังคมส่วนใหญ่ และบางแห่งหลงเหลือไว้เพียงเสี้ยวหนึ่งของอัตลักษณ์ของตนเอง

ระบบความสัมพันธ์ที่เคยมีมา ไม่ว่าจะเป็นระหว่างคนกับคนด้วยกัน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้จางหายไป

๒. การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำสายหลักของประเทศไทยไหลผ่าน เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน และไหลมาบรรจบกันที่ จังหวัดนครสวรรค์ร่วมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลลงสู่ภาคกลางและอ่าวไทย

กระบวนการปรับตัว และ ปัจจัยที่ทำให้ต้องเกิดการปรับตัว

การปรับตัวในยุคที่ ๑ ยุคของการตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วการเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้น จะมาด้วยของเรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เพราะว่าในเขตภาคเหนือตอนล่างมีแม่น้ำใหญ่หลายสายไหลผ่าน และเชื่อมต่อไปยังอ่าวไทยได้ ซึ่งการคมนาคมสินค้าในอดีตที่นิยมขนถ่ายทางเรือ ทำให้ภาคเหนือตอนล่างตลอดจนปากแม่น้ำใหญ่เป็นเสมือนเมืองท่าขนส่งเป็นสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีอีกหลายกลุ่มที่ทำอาชีพเกษตรกรรม เพราะภูมิประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก ถึงแม้จะต้องพบกับภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมอยู่บ้างก็ตาม

การปรับตัวในยุคนี้ด้วยส่วนใหญ่แล้วจะปรับตัวให้เข้ากับปัจจัยดังต่อไปนี้

ก. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อลักษณะภูมิประเทศ

เนื่องจากในเขตของภาคเหนือตอนล่าง นั้นมีทั้งเขตที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และ ส่วนที่เป็นเมืองท่าปากน้ำ ทำให้เกิดการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่า ในเขตที่เป็นปากแม่น้ำนั้นประชากรส่วนใหญ่จะทำอาชีพเกี่ยวกับการค้าขาย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ใกล้เขตแม่น้ำก็จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งทั้งสองกลุ่มนั้น ในยุคนี้ยังไม่ค่อยที่จะเข้ามาสมาคมกันมากนัก

ข. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการประกอบอาชีพ

ในเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น การประกอบอาชีพโดยส่วนใหญ่จะเป็นการค้าขาย ทำให้ต้องพบเจอกับผู้คนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นชนชาติเดียวกัน หรือกลุ่มคนต่างชาติที่เดินทางเข้ามาค้าขาย สังคมในส่วนนี้จึงเป็นสังคมเปิดที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของกลุ่มคนอย่างต่อเนื่อง แต่กระนั้นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในส่วนนี้ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองเอาไว้อย่างเหนียวแน่น

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๑

๑. เนื่องจากเขตภาคเหนือตอนล่าง เป็นเส้นทางขนส่งสินค้าที่สำคัญ จึงถือว่าเป็นแหล่งชุมชนที่ค่อนข้างใหญ่ ทำให้มีการเข้ามาของกลุ่มคนมากมาย จึงต้องเรียนรู้และยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลายเข้ามาอยู่เสมอ

๒. ถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงที่มีวัฒนธรรมหลากหลายเข้ามา แต่ทว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ก็ยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจการ หรือ รวมกลุ่มกันเพื่อแสดงออกถึงวัฒนธรรม พิธีกรรมของตนเอง ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อคนหมู่มาก และยึดถือวัฒนธรรมของตนเองอย่างเคร่งครัด

การปรับตัวในยุคที่ ๒ ยุคของการเปลี่ยนแปลง

เนื่องด้วยในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีอาณาเขตติดต่อกับภาคกลางที่เป็นศูนย์รวมต่าง ของประเทศไทย ทำให้เกิดการพัฒนารวดเร็วและใกล้เคียงกับศูนย์กลางของประเทศ ซึ่งการพัฒนาในยุค การเปลี่ยนแปลงนี้ คงมีระยะเวลาที่รวดเร็วกว่าในเขตภาคเหนือตอนบน เป็นอย่างมาก หากนับการ เปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคงต้องย้อนไปสมัยที่มีการตัดทางรถไฟผ่านจังหวัดต่าง ๆ จนถึงช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑-๗ ที่ส่งผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขต ภาคเหนือตอนล่าง

ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้ พอที่จะสรุปถึงการปรับตัวของชุมชนในเขตภาคเหนือ ตอนล่างได้ ดังต่อไปนี้

ก. การปรับตัวเพื่อตอบสนองการขยายตัวเข้ามาของนโยบายรัฐและการยกฐานะของชุมชน การปรับตัวของชุมชนภาคเหนือตอนล่างเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างนโยบายของ รัฐบาลกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางรถไฟ ถนนหนทางต่างๆที่มาพร้อมกับการขยายตัวของเมืองใน ฐานะชุมชนทางการค้าได้ทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองในเขตภาคเหนือ ตอนล่างเป็นศูนย์กลางการค้าและอุตสาหกรรมการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตข้าว ที่ถือว่าเป็น หัวใจสำคัญ เมื่อกระบวนการขนส่งงานขึ้น ตลาดมีมากขึ้น ทำให้มุ่งหวังที่จะผลิตเชิงพาณิชย์มากกว่า การผลิตเพื่อยังชีพ

ข. การปรับตัวเพื่อตอบสนองการเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม เมื่อระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ มุ่งหวังเพื่อการทำการกำไร กระบวนการผลิตจึงหันมาเน้นเรื่องการใช้ เครื่องทุนแรงมากขึ้น รวมไปถึงการผลิตจำนวนมาก จึงส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการใช้ที่ดิน เป็นอย่างมาก เมื่อชาวนาหันมามุ่งผลิตเพื่อขาย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพบกับอุปสรรคความแปรปรวน ของสภาพดินฟ้าอากาศโดยไม่สามารถที่จะควบคุมได้ รวมไปถึงความสามารถในการจัดการป้องกัน ความเสียหายทางธรรมชาติไม่ได้ ทั้งการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกอย่างเกินกำลังทำให้ทุนที่มีอยู่ไม่พอ ที่ดินจึง เป็นสิ่งมีค่าในฐานะเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะที่ดินบริเวณที่มีน้ำ เข้าถึง ที่นาอุดมสมบูรณ์และมีเส้นทางคมนาคมผ่านสะดวก มูลค่าที่นาก็จะมีราคาแพงขึ้น

ค. การปรับตัวเพื่อตอบสนองการเข้าสู่ระบบสินเชื่อและฟุ้งฟานายทุน ชาวบ้านเองก็มีทุนทรัพย์สะสมจำกัด ดังนั้นเมื่อมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกจำเป็นต้องลงทุนเพิ่ม วิธีให้ได้ทุนจากภายนอกครอบคลุมประการหนึ่ง คือ การจำนอง การกู้ และการใช้สินเชื่อกับสินค้า อุปโภคบริโภคแล้วนำข้าวมาขายคืนภายหลังการทำนาเพื่อหวังผลทางการค้า ประกอบกับที่ดินระดับ

คุณภาพเหมาะกับการเพาะปลูกมีจำกัด ทั้งมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร รวมถึงการขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยไม่ปรับปรุงกระบวนการผลิตข้าว คุณภาพดินให้ดีขึ้นแต่หวังให้ได้ผลผลิตมาก ทำให้ชาวนามีโอกาสเกิดหนี้สินได้มาก เพื่อนำเงินตรามาซื้อหาปัจจัยในวิถีชีวิตทั้งจากการกู้ยืม จำนวน บางคนต้องสูญเสียที่ดิน และกลายเป็นผู้เช่าที่ดินเดิมของตนเอง

ง. การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเรียนรู้และเท่าทันในระบบเศรษฐกิจ

ด้วยที่เขตภาคเหนือตอนล่าง เป็นเสมือนจุดศูนย์กลางในการถ่ายเทสินค้า ทำให้ผู้คนต่างโยกย้าย อพยพเข้ามาสร้างหรือจับจองพื้นที่เพื่อดำเนินชีวิต รวมถึงการเข้ามาของผู้คนที่เข้ามาหลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มคนจีน ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งสินค้า และประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งทำให้เข้าถึงและเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี แตกต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆที่เน้นเรื่องของการผลิตมากกว่า ดังนั้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์คนจีนได้เข้าถึงระบบเศรษฐกิจที่ดีกว่า จึงสามารถที่จะจัดการเกี่ยวกับเรื่องทุนต่างๆได้ และใช้โอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ต้องพึ่งพากลุ่มคนเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางการผลิต การซื้อขาย สินค้า หรืออื่น ๆ ตามแต่จะตกลงกัน

จากการปรับตัวที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ชุมชนส่วนใหญ่กลายเป็นชุมชนทางการค้าที่เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมการผลิตมากขึ้น ทั้งภาคเกษตร หรือว่าภาคแรงงาน อีกทั้งชุมชนชาวนาดั้งเดิมเข้าสู่กลไกทางการผลิตข้าวเพื่อการค้าโดยมีพ่อค้าคนกลางในลักษณะต่าง ๆ ได้ออกไปเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เพื่อระดมเข้าสู่ตลาด ทำให้เกิดความเลื่อมล้ำกันอย่างมากในสังคม จนทำให้บางกลุ่มชาติพันธุ์ บางกลุ่มชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่างต้องสูญเสียที่ดินทำกินหรือกลายเป็นโจรก็มี

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๒

ผลการปรับตัวในด้านดี

๑. เกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดการตลาด

ด้วยเหตุที่ระบบเศรษฐกิจมีการแข่งขันกันสูง อีกทั้งสินค้าส่วนใหญ่ก็เป็นสินค้าการเกษตร ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการทำกำไร ดังนั้นจึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการในการระบายสินค้า การร่วมลงทุนในการผลิต หรือรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมอื่นเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจร่วมกัน

๒. เปิดโอกาสในการถึงระบบพัฒนาสมัยใหม่

เนื่องจากระบบพัฒนาต่างที่มาจากนโยบายรัฐ รวมไปถึงวัฒนธรรมสมัยใหม่ เทคโนโลยี จะถูกส่งต่อขยายมาเรื่อยๆผ่านเส้นทางคมนาคม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างได้รับโอกาสที่จะเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว

ผลเสียจากการปรับตัว

๑. การสูญเสียที่ดิน ที่ทำกิน

เนื่องจากการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้น ทำให้มีอัตราการใช้ที่ดินสูงขึ้น นอกจากนั้นแล้วยังใช้ที่ดิน ที่ทำกินมาแปลงเป็นทุนในการผลิต ทำให้บางกลุ่ม บางคน เป็นหนี้ และต้องเสียที่ดินไป เพราะผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน

๒. ปัญหาอาชญากรรม

เมื่อต้องสูญเสียที่ดิน ที่ทำกิน และไม่สามารถเข้าถึงระบบเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้ กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม หรือ บางคน ต้องเข้าสู่วิถีทางของอาชญากรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการปล้น หรือชิงทรัพย์ในรูปแบบอื่น ๆ

๓. การหลอมรวมวัฒนธรรมชุมชน

ในกรณีนี้ เกิดจากการที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายมาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจเหนือกว่า ปัจจัยที่เหนือกว่า ก็จะเป็นกลุ่มที่สามารถรวมเอากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามาปฏิบัติตามวัฒนธรรมของตน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ของตน และเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันของกลุ่มคนบริเวณนั้นๆ

การปรับตัวในยุคที่ ๓ ยุคปัจจุบัน

เนื่องจากในช่วงยุคที่ผ่าน ในเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น มีการพัฒนารูปแบบตามนโยบายของรัฐอย่างสม่ำเสมอ จนในยุคที่ ๓ นี้ ก็มีการพัฒนาขึ้นไปอีก ความสะดวกสบาย เทคโนโลยีต่างๆ ได้เข้ามาอย่างล้นหลาม ทำให้ในยุคที่ ๓ นี้ ก็ไม่มีความแตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงในยุคที่ ๒ มากนัก เพราะเป็นพื้นฐานจากยุคที่ ๒ เป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างก็ยังคงต้องปรับตัวให้เท่าทันกับสังคม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

สำหรับการปรับตัวในยุคที่ ๓ ที่แตกต่างจากยุคที่ ๒ มีดังต่อไปนี้

๑. การปรับตัวของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อตอบสนองต่อเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ชัดเจนนอย่างยิ่งในกรณีของประเพณีตรุษจีนของคนไทยเชื้อสายจีน จังหวัดนครสวรรค์ ที่หน่วยงานของรัฐบาล รวมไปถึงกลุ่มคนต่างๆ ทั้งที่เป็นเชื้อสายจีน และไม่มีเชื้อสายจีน ต่างก็เข้าร่วมการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ เพื่อส่งเสริมให้เป็นงานประจำปีของจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือเพื่อที่จะ

ก่อให้เกิดการส่งเสริมทางธุรกิจของจังหวัด ก็ตาม ด้วยเหตุนี้วัตถุประสงค์ของวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีต จึงถูกบิดเบือนไป คงเหลือไว้แค่การตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจ หรือ การท่องเที่ยวเท่านั้น

๒. การปรับตัว เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ระบบการทำงานนอกเหนือภาคการเกษตร

การที่ภาคเหนือตอนล่างมีอาณาเขตติดต่อกับเขตเมืองหลวงของประเทศ รวมไปถึงการเป็นชุมชนที่มุ่งเน้นเรื่องของเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ประกอบกับการผลิตในระบบการเกษตรมีผลการลงทุนได้ไม่คุ้มเสีย ทำให้เกิดการกลังไหลไปสู่การทำงานในระบบอื่นๆ เช่น ระบบลูกจ้างนายจ้าง ระบบการทำงานภาคราชการ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดค่านิยมของการทำงานที่ว่าอาชีพเกษตรกร เป็นงานที่ลำบากและยากจน ดังนั้นจึงผลักดันให้ลูกหลานของตนเองได้เรียนสูงๆ เพื่อที่จะหางานทำที่กว่าอาชีพเกษตรกร และเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มแรงงาน รวมไปถึงกลุ่มของเด็กและเยาวชนทยอยเข้าสู่ตัวเมืองหลวงมากยิ่งขึ้น เพื่อเปิดโอกาสและเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการทำงานอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากภาคเกษตร

ผลจากการปรับตัวที่เกิดขึ้นในยุคที่ ๓

ผลการปรับตัวในด้านดี

๑. การเท่าทันสถานการณ์สังคมและพัฒนาศักยภาพของตน

ด้วยที่กระแสการเข้ามาของสิ่งเร้าต่างๆ ภายในสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ต่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงกรณีที่จะต้องไปสู่ระบบการทำงานอื่นๆ นอกเหนือจากภาคเกษตรยังจำเป็นอย่างยิ่งต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นที่ถูกตาต้องใจ ของผู้ว่าจ้างหรือนายทุน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการดีที่จะสามารถทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการยอมรับจากสังคมมากยิ่งขึ้นด้วย

ผลเสียจากการปรับตัว

๑. การสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิม

การรวมตัวกันอยู่ของกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ และ ในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นมีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่มีอำนาจ หรือจำนวนคนเยอะกว่า ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์รองลงมามีโอกาสถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ วัฒนธรรมดั้งเดิมจึงแปรเปลี่ยนไป อีกทั้งวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เหนือกว่า ยังถูกแปรเปลี่ยนไปของกระแสสังคมและนโยบายของรัฐ

๒. ช่องว่างระหว่างชนชั้นเพิ่มสูงขึ้น

จากแนวคิดที่ว่า การทำงานในภาคเกษตรนั้น เป็นการทำงานที่ลำบากและยากจน ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พยายามไขว่คว้าโอกาสเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ ถึงแม้ว่าโอกาสเหล่านี้จะมีการจำกัดไว้ด้วยคุณสมบัติต่าง จึงทำให้เกิดการแข่งขันกันสูงขึ้นและพยายามให้ได้มาทุกวิถีทาง คนที่มีทรัพยากร

พร้อมกว่าก็จะเข้าถึงโอกาสมากกว่าและเชื่อว่าได้อยู่เสมอๆ ต่างจากคนที่มึนทึบพยานน้อยกว่าก็จะยัง ย่ำอยู่ที่เดิม จึงทำให้ช่องว่างระหว่างการเข้าถึงโอกาสต่างๆของคนเหล่านี้สูงขึ้นตาม เช่น โอกาสในการ เข้าทำงานระบบราชการ การทำงานในบริษัทห้างร้านต่างๆ เป็นต้น

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนล่าง

จากกระบวนการศึกษาผ่านโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องการปรับตัว ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนล่าง พอที่จะสรุปได้ต่อไปนี้

ส่วนที่คล้ายคลึงกัน

๑. ปรับตัวเพื่อตอบสนองอำนาจของรัฐ

ในที่นี้จะหมายถึงนโยบายต่างๆที่ทางรัฐบาลจากส่วนกลางได้จัดทำขึ้น เพราะหวังว่านโยบาย เหล่านี้จะช่วยพัฒนาคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ แต่แท้จริงแล้วนโยบายบางส่วนที่เกิดขึ้นมานั้น ไม่ เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายๆพื้นที่ ทำให้กลุ่มคนชาติพันธุ์จำต้องปรับตัว และได้รับผลกระทบ เสมอมา เช่น การผลักดันให้เกิดนโยบายการเอาคนออกจากป่า โดยให้เหตุผลว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ กับป่า เป็นผู้ทำลายป่า ทำให้เกิดความคิดกับคนส่วนใหญ่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ทำลายป่าโดยแท้จริง แต่ ทางรัฐกลับลืมที่จะมองว่ารัฐเองก็มีส่วนในการเปิดสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น

หรือ การทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจต่างๆ ในช่วงต้น ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการเกษตรแบบยังชีพ เป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ และ สู่ระบบอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการพัฒนาแบบก้าวกระโดด โดยที่ ไม่ได้มองถึงศักยภาพในการเข้าถึงระบบเหล่านี้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคม วงกว้างได้เป็นอย่างมาก

๒. การปรับตัวต่อพัฒนาการของสังคม

ด้วยสังคมทั่วไปในเขตเมืองได้ขยายตัวออกไปในระดับกว้าง ประกอบกับที่เส้นทางคมนาคม ต่างๆได้ขยายไปทั่วถึงทุกหย่อมหญ้า กระแสไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีต่างๆ ก็เข้าไป พร้อมกับถนนหนทาง ด้วยเหตุนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆก็ได้รับเอาสิ่งต่างเหล่านี้ไว้ด้วยความเต็มใจ โดยที่ ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา

๓. การสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง

เพื่อเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสังคมทั่วไปของคนส่วนใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ พยายามที่จะยึดเอาวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตนเอง ทั้งนี้อาจเพื่อ กลบ หรือ ปกปิดปมด้อยของตนเอง ที่มักจะถูกยึดเยียดความคิดที่ว่า การเป็นชาติพันธุ์นั้น เป็นเรื่องที่นำอาย และล้าหลัง

ส่วนที่แตกต่างกัน

- การยอมรับในความเป็นชาติพันธุ์ของคนกลุ่มใหญ่ในสังคม

จะเห็นได้ชัดว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบนนั้น การที่จะเป็นที่ยอมรับในศักยภาพความสามารถนั้นน้อยคนนักที่จะได้จากคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ซึ่งแตกต่างเป็นอย่างยิ่งกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ที่กลุ่มชาติพันธุ์จะได้รับการยอมรับและมีฐานะทางสังคมที่ดีกว่า รวมไปถึงโอกาสต่างๆจากทางภาครัฐด้วย

สรุป

ด้วยสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการปรับตัวในช่วงที่ผ่านมาของกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่าการที่จะช่วยรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งนั้น จำเป็นที่จะต้องให้กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มได้เรียนรู้ตัวตนของตนเองอีกครั้งหนึ่ง ให้เห็นคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรม ให้ความสำคัญต่อ สายเลือดที่สืบทอดมาและจะติดตัวไปจนวันตาย

ซึ่งทางผู้เขียนเองก็ได้แต่หวังว่าหลังจากงานโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ ได้จบสิ้นลง คณะทำงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ จะสามารถนำความรู้ที่ได้รับมา กลับไปสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจต่อความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนและประโยชน์สุขของชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการยุววิจัยภาคเหนือ

จังหวัด	โครงการ	โรงเรียน
เชียงราย	๑.ไทยเขินแม่ข้าวต้ม	ชุมชนบ้านแม่ข้าวต้มหลวง
	๒.ลานสาวกอดอาข่า	สันติคีรีวิทยาคม
	๓.อาข่าบ้านดงน้ำล้อม	ปู้แกง
	๔.ม้งบ้านธารทอง	บ้านแซม
	๕.ผ้าทอไทลื้อ	บ้านโป่งแดง
พะเยา	๑.ม้งบ้านประชาภักดี	บ้านร่องล้าน
	๒.เลียงผี	เชียงม่วน
ลำพูน	๑.ทอผ้ากี่เอว	บ้านห้วยหละ
	๒.ทอผ้ากี่เอว	ท่าชุมเงินวิทยาคาร
	๓.ทอผ้าพระบาทห้วยต้ม	เวียงเจดีย์วิทยา

จังหวัด	โครงการ	โรงเรียน
	๔.ทอผ้าบ้านหนองเงือก	จักรคำ
	๕.การตั้งถิ่นฐานชาวยอง	ป่าซาง
	๖.หนองออกกู	ส่วนบุญ
	๗.เอววันเอางาน	หนองเงือก
	๘.ไทลื้อไทยอง	ป่าตาลบ้านธิพิทยา
	๙.แค่หลวง	ธีรภานุบ้านโฮ่ง
	๑๐.รามัญ	วชิรป่าซาง
เชียงใหม่	๑.คนไตบ้านตันโซค	ไชยปราการ
	๒.ผ้าทอ	พร้าว
	๓.มัดมือ	สมเด็จพระพุทธชินวงศ์
	๔.การดูแลสุขภาพ	ทาเหนือ
แม่ฮ่องสอน	๑.เลี้ยงเจ้าเมืองในเขตเทศบาล	
	๒.คนไตกับกล้วยไม้	ห้องสอนศึกษา
	๓.ก๊อกล้อมต่อ	
	๔.ไทใหญ่บ้านสบป่อง	
	๕.แฮนซอมโก่จา	
	๖.หนองคำ	
	๗.กินวอลีซอ	อนุบาลปางมะผ้า
	๘.เลี้ยงผีละว้า	บ้านละอูบ
	๙.ผีเจ้านาย คนลัวะ	เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์๑๐
	๑๐.เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน	ร่มเกล้าปางตอง
	๑๑.บ้านไร่	ศูนย์ปางมะผ้า
	๑๒.จัดการป่า	บ้านในสอย
อุทัยธานี	๑.ตามรอยผีมอญ	หนองฉางวิทยา
	๒.งานบุญเจ้าวัด	ห้วยคตพิทยา
พิษณุโลก	๑.ไทยซ่งดำบ้านระกำ	เทศบาล๔ชุมชนวัดธรรมจักร
อุดรดิตร	๑.สุสาน โรงทาน ศาลเจ้า	สาริต มรภ.อุดรดิตร
สุโขทัย	๑.เสนเรื่อน ไทซ่งดำ	บ้านน้ำเรื่อน
กำแพงเพชร	๑.พ่อนภูไท	เกศกาสร
	๒.ลาวโซ่งบ้านประชาสุขสันต์	พัชรกิตยาภา๒
	๓.พิธิเสนเรื่อ ไทโซ่ง	ไทรงามพิทยา
นครสวรรค์	๑.ตรุษจีนปากน้ำโพ	เทศบาลวัดช่องคีรี

จังหวัด	โครงการ	โรงเรียน
	๒.ประเพณีแห่สิงโต	สตรีนครสวรรค์
	๓.คนไทยเชื้อสายจีน	วัดไทรไต่
	๔.ไทซงดำ	ชุมชนกระดานหน้าแก
ตาก	๑.การแต่งกายเผ่าม้งบ้านหนองผึ้ง	ผาผึ้งวิทยาคม
	๒.ม้งนาโบสถ์	นาโบสถ์พิทยาคม
	๓.ตานข้าวพระพุทธร	ภัทรวิทยา
	๔.ตลาดสวรรค์	สรรพวิทยาคม

นิธิ เอียวศรีวงศ์.ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนระดับหมู่บ้าน(ตอนที่๑).ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นิธิ เอียวศรีวงศ์.เมืองในสังคมไทยสมัยใหม่.ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร.พัฒนาการของแนวคิดเรื่องสัญชาติ และความพยายามที่จะจัด ปัญหาความไร้รัฐในประเทศไทย.ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา (ศอช.).

ศรีศักร วัลลิโภดม.ลักษณะร่วมและลักษณะท้องถิ่น.ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ การสังเคราะห์เนื้อหาประเด็นสมบัติสาธารณะ

โมฆิต ไชยประสิทธิ์

ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาของประเทศไทยที่อิงอยู่กับแนวความคิดของตะวันตกมาตั้งแต่เริ่มแรก อิทธิพลทางวัฒนธรรมของตะวันตกแพร่ขยายเข้าสู่สังคมไทย การครอบงำทางความคิดแบบตะวันตกดำเนินเรื่อยมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ทิศทางการพัฒนาประเทศไทยก็ได้ถูกกำหนดโดยทฤษฎีและทุนจากต่างประเทศ รัฐบาลไทยยินยอมให้ธนาคารโลกเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา นับว่าเป็นจุดปรับเปลี่ยนที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจไทย

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๑๒ เมื่อรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ปฏิบัติตามคำแนะนำของธนาคารโลกให้เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไทยจากรัฐเป็นผู้นำระบบทุนนิยม (State Capitalism) มาเป็นระบบทุนนิยมโดยเอกชน เริ่มยุทธศาสตร์ “การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า” มุ่งปรับเปลี่ยนสังคมไทยจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งเสริมให้บริษัทข้ามชาติเป็นผู้นำทุน เทคโนโลยีและการจัดการแบบสมัยใหม่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจในไทย ประเทศไทยได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเต็มที่ ทำให้ไทยต้องรับผลจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจโลกโดยปริยาย ดังนั้นเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๖ -๒๕๒๗ รัฐบาลไทยก็นำประเทศเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจโลกด้วยการรับคำแนะนำเพื่อแก้ไขปัญหาจากธนาคารโลกด้วยการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า มาเป็นการผลิตเพื่อส่งออก โดยหวังว่าจะเป็นการจะพัฒนาระบบเศรษฐกิจไทยซึ่งยังอ่อนแออยู่ให้สามารถเปลี่ยนยุทธศาสตร์ไปเป็นผู้ส่งออกได้ ไทยจะต้องเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้นกว่าเดิม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ -๒๕๓๔ ไทยเป็นประเทศที่มีสถิติการส่งออกสูงเป็นประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงถึงร้อยละ ๑๐ ต่อปี เป็นการเติบโตที่รวดเร็วจนธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศยกย่องให้ไทยเป็น “เสือตัวที่ห้า” ของเอเชียเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เบื้องหลังความสำเร็จคือ ความจริงที่ว่าประเทศไทยไม่ได้ยืมบนขาดตนเองเพราะภาวะเศรษฐกิจไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๔ -๒๕๔๒ ขึ้นอยู่กับเงินลงทุนจากต่างประเทศทั้งหมด

ในอดีตทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ หรือของป่าต่างถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่ชุมชนได้จัดการให้มีการเข้าถึงอย่างเป็นธรรมและแบ่งปันกันในชุมชน จากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมปัจจุบันส่งผล

ให้ความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแต่ขาดวิธีจัดการอย่างถูกต้องส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาต่างๆตามมาเช่นการบุกรุกที่ดินของประชาชน ความยากจน ความขัดแย้งและการแย่งชิงอันเนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้แก้ไขก็จะส่งผลเสียต่อประเทศในระยะยาว

จากสาเหตุและปัญหาดังกล่าวจึงมีแนวคิดสมบัติสาธารณะ (Common Property) หมายถึง สิทธิร่วมของสมาชิกในชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ ไม่ว่าจะด้วยเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นก็ตาม ซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนหรือสังคมนั้นๆสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์นั้นได้ในสังคมประชาธิปไตยหลักเกณฑ์ง่าย ๆ ที่ใช้ป้องกันความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จาก Common Property ก็คือ ทุกคนในสังคมมีสิทธิใช้ประโยชน์จากมันตราบเท่าที่ไม่ไปขัดขวางหรือการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น¹⁴³

เอลินอร์ ออสโตรอม¹⁴⁴ กล่าวถึงแนวคิดสมบัติสาธารณะว่า “ของสาธารณะ” (Common) ที่มีเจ้าของร่วมใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงต้องมีการร่วมกันรักษาเช่น กรณีของป่าชุมชน ไม่มีใครได้รับเอกสิทธิ์ แต่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เมื่อชุมชนตระหนักถึงความอยู่รอดร่วมกันในระยะยาวชุมชนจะมีการใช้สอยประโยชน์จากป่าร่วมกันมีการพัฒนากฎเกณฑ์สำหรับกำกับพฤติกรรมตนเอง (Self organization)

สมบัติสาธารณะจึงครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ความเป็นรูปธรรมได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายที่มนุษย์ใช้ร่วมกัน เช่นดิน น้ำ ป่า ฯลฯ แนวคิดสมบัติสาธารณะไม่ใช่สิ่งใหม่ในสังคมไทย สังคมไทยมีระบบการจัดการทรัพยากรเหล่านี้มาก่อนแล้ว ซึ่งอยู่ในรูปแบบนามธรรมได้แก่วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระบบหรือกลไกควบคุมทางสังคมให้มีความสงบเรียบร้อย เช่นระบบความเชื่อในเรื่องของกฎผีวิญญาณบรรพบุรุษต่างๆ ระบบเหมืองฝาย การลงแขกทำนา เกษตรกรรมแบบหมุนเวียน เป็นต้น

สมบัติสาธารณะไม่ใช่เป็นแค่เพียงวัตถุสิ่งของ ทรัพยากรที่มนุษย์ดักตวงมาเพื่อใช้เพียงเท่านั้น หากแต่ว่าสมบัติสาธารณะยังได้หลอมรวมจิตวิญญาณ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อของผู้คนผูกติดเอาไว้ด้วยก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีหลากหลายสืบเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติก่อเกิดสิ่งล้ำค่าเป็นมรดกทางสังคม ดังเช่นชุมชนในภาคเหนือนั้นได้มีการจำแนกพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์ไว้หลายประเภท พื้นที่ดินส่วนรวมเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ชุมชนรักษาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ในหมู่บ้านเขตภาคเหนือตอนบนที่ใช้ภาษาคำเมืองสำหรับการสื่อสารจะเรียกที่ดินส่วนรวมเหล่านี้แบบรวม ๆ ว่า “ที่ดินของหน้าหมู่บ้าน” หรือ “ที่หน้าหมู่บ้าน” ซึ่งมีอยู่หลายประเภทเช่นที่หน้าหมู่บ้าน ห้วยเหมือง ห้วยฝาย ที่หอเสือบ้าน ที่ป่าช้า ที่วัด ที่ป่า ที่

¹⁴³ อ้างใน <http://evolutionist1984.spaces.live.com/blog/cns!64C91BF0A71F9C!113.trak>

¹⁴⁴ ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ประจำปีค.ศ. ๒๐๐๙

เลี้ยงสัตว์ หนองน้ำ เป็นต้น โดยที่ส่วนรวมในแต่ละที่เหล่านี้ก็จะมีระบบการจัดการร่วมกันที่แตกต่างกันไปตามระบบประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (ประเทือง)¹⁴⁵

สมบัติสาธารณะจึงเกิดจากความสัมพันธ์ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวทั้งสิ่งที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต สิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้(ความเชื่อต่าง ๆ) แบ่งความสัมพันธ์ออกเป็นกลุ่มต่างคือ คน-ทรัพยากรธรรมชาติ(ดิน น้ำ ป่า)-สิ่งที่เหนือธรรมชาติ(ความเชื่อ ความเคารพ ความศรัทธา) ก่อเกิดพฤติกรรม และระบบการจัดการในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่าภูเขา ดินน้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์แฝงอยู่ คอยปกปักรักษาชุมชน และดลบันดาลให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนต้องทำพิธีกรรมบวงสรวงอย่างสม่ำเสมอ การจะใช้ทรัพยากรเหล่านั้นต้องขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก่อน หากลักลอบดำเนินการเชื่อว่าจะทำให้เกิดอาเพศต่อชุมชน ระบบความเชื่อเช่นนี้ทำให้ชุมชนไม่ใช้ทรัพยากรอย่างสุรุ่ยสุร่าย ใช้ต่อเมื่อจำเป็น เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งสาธารณะของชุมชนโดยมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (นามธรรม) เป็นตัวกำกับอีกชั้นหนึ่ง ในสังคมที่มีลักษณะเป็นชุมชน/หมู่บ้าน วัฒนธรรมของชุมชนจะเป็นตัวกำหนดที่เรียกว่าการจัดระเบียบสังคม/ชุมชน ประเภทของการจัดระเบียบสังคม มีตั้งแต่การใช้วิถีชาวบ้าน จารีต บรรทัดฐาน กฎ/ระเบียบ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจไม่มีการบันทึกหรือตราเอาไว้เป็นกฎหมาย (เป็นสิ่งนามธรรม) แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่คนในชุมชน/สังคม จะต้องยึดถือ และนำมาปฏิบัติร่วมกันอย่างเคร่งครัดเพื่อความสงบสุขของสังคม

วัตถุประสงค์ในการสังเคราะห์

๑. เพื่ออธิบายความหมาย แนวคิดสมบัติสาธารณะ
๒. เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือในประเด็นสมบัติสาธารณะ
๓. เพื่อสร้างองค์ความรู้ในประเด็นสมบัติสาธารณะจากโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ

กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีกระบวนการในการดำเนินงาน ดังนี้

๑. คัดเลือกโครงการยววิจัย ที่สอดคล้องกับประเด็นการสังเคราะห์ จำนวนทั้งสิ้น ๔ โครงการ ดังนี้
 - ๑) วิถีชีวิตของชุมชน ตำบลบ้านแยง จากครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม จ.พิษณุโลก
 - ๒) โครงการมองอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่ ตำบลเข้าแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอกู่เหล็ก จังหวัดสุโขทัย โรงเรียนชัยมงคลพิทยา
 - ๓) การเปลี่ยนแปลงของน้ำหาวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านหาว อำเภอกิ่ง จังหวัดเชียงราย
 - ๔) ถ้าป่าตาย Unseen in Thailand กับวิถีชีวิตชุมชน โรงเรียนทุ่งโพวิทยา จังหวัดอุทัยธานี

¹⁴⁵ ประเทือง นรินทรากุล ณ อยุธยา. ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรที่ดินในภาคเหนือ, พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย, อานันท์ กาญจนพันธ์-บรรณาธิการ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๓

- ๕) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนริมแม่น้ำน่านเหนือเขื่อนนเรศวร โรงเรียนวังมะดันพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก
- ๖) การเปลี่ยนแปลงของป่าพรุน้ำจืดบ้านแม่ควาหลวง ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัด เชียงราย โรงเรียนสันกลางวิทยาคม จังหวัดเชียงราย
- ๗) ระบบนิเวศน์วิทยาสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงปลาเนา ตำบลศรีภริมย์ กับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โรงเรียนพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก
- ๘) วิถีชีวิตของชาวบ้านลำพันกับสายน้ำแม่ลำพัน อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
- ๙) เหมืองฝายบ้านปาย่างมน โรงเรียนจุฬาภรณ์ จังหวัดเชียงราย

๒. สร้างกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์ประเด็นสาธารณะ ดังนี้

ตาราง ๑: กรอบแนวคิดในการสังเคราะห์ประเด็นสมบัติสาธารณะ

ยุค	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ยุค ๑: การก่อตั้งชุมชน พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๐๐			
ยุค ๒: การเปลี่ยนแปลง สมบัติสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๓๐			
ยุค ๓: ยุคการปรับตัว พ.ศ. ๒๕๓๐- ปัจจุบัน			

๓. สังเคราะห์โครงการยูววิจัยฯ โดยใช้กรอบแนวคิดในการสังเคราะห์

๔. สรุปผลการศึกษาโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสมบัติสาธารณะ

ข้อจำกัดในการสังเคราะห์

การสังเคราะห์งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจาก

๑) ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในรายงานโครงการยูววิจัยฯ มีข้อมูล ข้อค้นพบไม่เพียงพอที่จะอธิบายครอบคลุมในทุกเรื่องที่ต้องการสังเคราะห์ได้

๒) จำนวนโครงการยูววิจัยฯ ที่มีอยู่ประมาณเกือบ ๒๐๐ โครงการทำให้ผู้วิจัยต้องทำการคัดเลือกตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีความชัดเจนในประเด็นเนื้อหา โดยพิจารณาจากหัวเรื่องก่อนต่อมาก็คือส่วนวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นหลักในการคัดเลือก ในช่วงแรกคัดเลือกได้ประมาณ ๒๗ เรื่อง ต่อมาหลังจากพิจารณาในรายงานการวิจัยแต่ละเรื่องแล้วมีเนื้อหาที่สามารถจะสังเคราะห์ได้อยู่จำนวน ๙ เรื่อง (ตามหัวข้อกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูล ข้อ ๑)

๓) ประเด็นการสังเคราะห์เรื่องสมบัติสาธารณะมี ๒ ประเด็นหลักคือ สมบัติสาธารณะที่เป็นรูปธรรมและ สมบัติสาธารณะที่เป็นนามธรรม ซึ่งสมบัติสาธารณะที่เป็นนามธรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับ

ประเด็นการสังเคราะห์เรื่องประเพณีวัฒนธรรมด้วย เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนกับการสังเคราะห์กับนักวิจัยท่านอื่น รวมถึงการกำหนดประเด็นสังเคราะห์ให้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงเลือกประเด็นสมบัติสาธารณะด้านรูปธรรมมาสังเคราะห์แต่เพียงประเด็นเดียวเท่านั้น

การสังเคราะห์ประเด็นสมบัติสาธารณะ สามารถแบ่งออกเป็นยุคต่างๆ ได้ดังนี้

ยุค ๑: การก่อตั้งชุมชน

การก่อเกิดขึ้นเป็นชุมชนเกิดจากหลาย ๆ ปัจจัย เช่น ภูมิศาสตร์และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในการตั้งถิ่นฐาน การก่อตั้งเป็นชุมชนได้นั้นจะยึดทำเลที่เป็นบริเวณพื้นที่ติดลำห้วย ลำคลองเพื่อความสะดวกในการทำมาหากิน เช่น ในชุมชนบ้านแยง หรือชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก มีแม่น้ำแม่มอกเป็นแม่น้ำสายหลัก แม่น้ำแม่มอกยังมีความสำคัญไม่เฉพาะบ้านแยงเท่านั้นแต่รวมถึงชุมชนที่แม่น้ำ

ดังกล่าวไหลผ่านอีกด้วยเช่น อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัยด้วย การตั้งบ้านเรือนของคนสมัยก่อนจะยึดทำเลที่เป็นบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำติดลำห้วย ลำคลอง เพื่อความสะดวกในการทำมาหากิน ลักษณะบ้านพักอาศัยปลูกเป็นกระท่อม เสาบ้านทำจากต้นไม้ขนาดลำต้นหนึ่งคนโอบ หลังคาทำจากหญ้าคา หรือหญ้าแฝก ส่วนตัวพื้นที่กับฝาบ้านทำจากไม้ไผ่ลำแก่ พื้นสับเป็นฟาก เป็นต้น

นอกจากการยึดทำเลแหล่งน้ำเป็นที่ตั้งของชุมชนแล้ว ป่าก็มีความสำคัญต่อการตั้งชุมชน ป่าที่อุดมสมบูรณ์นอกจากจะเป็นแหล่งทำมาหากิน เป็นแหล่งหาของป่านานาชนิดของชาวบ้านแล้ว ป่ายังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสำคัญในการเกษตรของชุมชนอีกด้วย เช่น ชุมชนบ้านแม่ควาหลวง ซึ่งป่าบริเวณดังกล่าวเป็นป่าน้ำซับ มีน้ำพุอยู่หลายแห่ง น้ำพุเหล่านี้ไหลผ่านลำธารหรือห้วยเข้าสู่หมู่บ้านในตำบลสันกลางอีกด้วย

การก่อตั้งเป็นชุมชนนอกเหนือจากปัจจัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมแล้ว ประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชน ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองเช่นชุมชนบ้านหาง อำเภอกิ่งปรกฏ อยู่ในพงศาวดารโยนก ซึ่งมีชื่อของเมืองเทิง เมืองหาง และเมืองลอก เป็นหัวเมืองสำคัญในสมัยพญามังราย มีแม่น้ำสายหลักต่อการดำเนินชีวิต การค้าของชาวเมืองเทิง แม่น้ำหางก็เคยเป็นฝ่ายโบราณที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเช่นสาหร่ายน้ำจืด (เตา) เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารการกินอีกด้วย

เมื่อได้มีการก่อร่างหลักปักฐานชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คืออาชีพและการทำมาหากินของชุมชน รูปแบบก็จะยึดหลักวิถีแห่งการพึ่งตนเองซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศซึ่งต้องเกื้อกูลระหว่างกัน เช่นชาวบ้านแยงมีการปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนการปลูกข้าวโพด ละครู่ง มันสำปะหลังและถั่วต่าง ๆ นั้น นำผลผลิตมาขายบ้างเล็กน้อย เฉลี่ยครอบครัวละ ๔-๕

กระสอบ พื้นที่เฉลี่ยที่ถือครองนั้นก็อยู่ประมาณ ๑๕-๒๐ ไร่ การนำผลผลิตไปขายก็ต้องใช้เส้นทางการเดินเท้าหาบใส่กระบุง ตะกร้า หรือแบกเป็นกระสอบเข้ามาขายที่โกดังเก่าแก่กลับ (นายกกลับ โมรา) หรือโกดัง หมอเทพ ที่อยู่ในบ้านแยง พอขายได้เงินชาวบ้านจะขึ้นรถประจำทางไปตลาดอำเภอ นครไทย เพื่อซื้อผ้าไหมให้ลูกหลาน ซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ หรือซื้อของร้านค้าในตำบลบ้านแยงระบบเศรษฐกิจก็จะได้หมุนเวียนในชุมชน

ชุมชนลุ่มน้ำแม่มอกเมื่อก่อนจะมีลักษณะคล้ายลำห้วย น้ำจะใสสะอาดมากมีหาดทรายลงไปวิ่งเล่น อาบน้ำ แม้แต่น้ำดื่มก็ขุดบ่อทรายตักเอาน้ำแล้วหาบเก็บไว้ในตุ่มหรือโอ่งดิน สามารถหาผักที่อยู่ในน้ำตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ผักแว่น หรือสาหร่ายน้ำ ส่วนกุ้ง หอย ปู ปลา ก็หาได้ง่ายใช้อุปกรณ์พวก ยอ สวิง เบ็ด หรือ แห จับปลาได้ ตามดลิ่งลงไปจนถึงหาดทราย แต่ละบ้านที่อยู่ติดริมน้ำแม่มอกก็จะมีปลูกผักกางต้ง ผักคะน้า กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม ผักกาดขาวปลี และใช้น้ำในแม่น้ำรดผัก และผักที่ปลูกก็จะปลูกไว้ทานเอง ไม่ได้ขาย ถ้าเหลือก็แบ่งปันให้กับญาติๆ และบ้านใกล้เคียง เช่น ถ้ามีกล้วย มะพร้าว หรือถ้านำผักของเพื่อนบ้านไปทำกับข้าวก็จะตักใส่ชามมาให้มีการแบ่งกันไปแบ่งกันมา มีความรู้สึกผูกพันและมีน้ำใจต่อกัน

บ้านบึงปลาเนาเมื่อครั้งเริ่มตั้งหมู่บ้านมีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ ๑๐ หลังคาเรือนผู้คนในหมู่บ้านจะอยู่กันเหมือนญาติพี่น้อง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปัน ในสมัยก่อนนั้นบึงแห่งนี้มีปลานานาชนิดอาศัยอยู่อย่างชุกชุม เพราะมีบึงล้อมรอบหมู่บ้านประกอบกับเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำจึงทำให้มีปลานานาชนิดมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก หมู่บ้านจึงมีปลาบริโภคไม่ขาด

สภาพวิถีชีวิตชุมชนในยุคแรกเช่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพื่อการยังชีพ พื้นที่เกษตรกรรมยังไม่ขยายวงกว้างออกไปมากนัก จำนวนประชากรในตำบลยังไม่มาก มีการปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ส่วนการปลูกข้าวโพด ละครู่ง มันสำปะหลังและถั่วต่างๆนั้นนำผลผลิตมาขายบ้างเล็กน้อยๆ ครอบครัวยุค ๔-๕ กระสอบ เนื่องจากไม่ได้ลงทุนอะไรมาก บัญหรือยามาแมลงไม่ได้ใช้ พื้นที่เฉลี่ยที่ชาวบ้านแต่ละครอบครัวถือครองอยู่นั้นประมาณ ๑๕-๒๐ ไร่ การนำผลผลิตทางการเกษตรไปขาย ต้องใช้เส้นทางการเดินเท้าหาบใส่กระบุง ตะกร้า หรือแบกเป็นกระสอบเข้ามาขายที่โกดังเก่าแก่ พอขายได้เงินชาวบ้านจะขึ้นรถประจำทางไปตลาดเพื่อซื้อผ้าไหมให้ลูกหลาน ซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ บางรายก็จับจ่ายใช้สอยอยู่ในตำบลร้านค้าจึงอยู่ได้เพราะชาวบ้านมีเงินซื้อสินค้าทำให้ช่วงเวลาต่อ ๆ มาร้านค้าในตำบลจึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น

ชาวบ้านใหม่สมัยเมื่อ ๔๐ กว่าปีมาแล้วจะนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำเพราะต้องใช้ น้ำในแม่น้ำในอาบ ชักล้าง และดื่มกิน ซึ่งน้ำกินจะขุดบ่อทรายที่หน้าตักน้ำที่ขึ้นออกจนน้ำใสแล้วจึงตักใส่น้ำแล้วหาบขึ้นบ้านใส่โอ่งดินไว้ดื่มกิน น้ำจะเย็นแบบธรรมชาติ สมัยนั้นจะใช้ควายไถนา ใช้ล้อเกวียนขนข้าวที่เก็บเกี่ยว การทำนาจะอาศัยน้ำฟ้าน้ำฝนเพียงอย่างเดียว จึงทำนาได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น แม่น้ำเมื่อก่อนจะมีลักษณะคล้ายลำห้วย น้ำจะใสสะอาดมากมีหาดทรายลงไปวิ่งเล่น อาบน้ำ แม้แต่น้ำดื่มก็ขุดบ่อทรายตักเอาน้ำแล้วหาบเก็บไว้ในตุ่มหรือโอ่งดิน สามารถหาผักที่อยู่ในน้ำตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ผักแว่น หรือสาหร่ายน้ำ ส่วนกุ้ง หอย ปู ปลา ก็หาได้ง่ายใช้อุปกรณ์พวก ยอ สวิง เบ็ด หรือ แห จับปลาได้ ตามดลิ่งลง

ไปจนถึงหาดทราย แต่ละบ้านที่อยู่ติดริมน้ำแม่มอกก็จะมีการปลูกผักกาดวางตั้ง ผักคะน้า กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม ผักกาดขาวปลี และใช้น้ำในแม่น้ำรดผัก และผักที่ปลูกก็จะปลูกไว้ทานเอง ไม่ได้ขาย ถ้าเหลือก็แบ่งปันให้กับญาติๆและบ้านใกล้เคียง น้ำในแม่น้ำจะใสสะอาด มีหาดทรายเยอะ สามารถนำน้ำมาใช้ดื่มกินได้ ก็เป็นน้ำดื่มบ่อทรายน้ำจะใส ชาวบ้านสมัยก่อนก็จะตักน้ำจากบ่อทรายทั้งนั้น น้ำใช้ในบ้านก็ตักน้ำในแม่น้ำแล้วหอบน้ำไปเก็บไว้ในตุ่มเก็บไว้ใช้ล้าง อาบน้ำ ชักเสื้อผ้า ทำกับข้าวด้วย และชาวบ้านส่วนมากที่อยู่ใกล้แม่น้ำแม่มอกจะมาอาบน้ำในแม่น้ำกันทุกเย็น ชักเสื้อผ้าบ้าง หาเก็บหอย จับปูจับปลา เก็บผักแว่น ผักบุ้ง และสาหร่ายน้ำไปทำกับข้าวได้

ด้านทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะหรือเรียกอีกอย่างว่า ป่าชุมชน จากตัวอย่างป่าชุมชนบ้านแม่คาวหลวงเป็นป่าไม้ดั้งเดิมก่อนที่บ้านแม่คาวหลวงจะมาตั้งหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ สมัยนั้น ป่าไม้แห่งนี้ เป็นป่าไม้สมบูรณ์เป็นป่าที่มีไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น ประกอบกับพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ราบเป็นป่าน้ำซับ มีน้ำพุหลายแห่ง น้ำพุเหล่านี้ไหลผ่านลำธารหรือห้วยเข้าสู่หมู่บ้านในตำบลสันกลาง มีสัตว์ป่านานาชนิดมากมายชาวบ้านอาศัยป่าแห่งนี้ เป็นแหล่งหากิน โดยหาของเพื่อเลี้ยงชีพ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ชาวบ้านเริ่มใช้ไม้ไปทำฟืน สร้างบ้านและนำไปขาย เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ

สมบัติสาธารณะมีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งเรียกลักษณะดังกล่าวว่าระบบนิเวศวิทยา ดังตัวอย่างของสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงปลาเนา¹⁴⁶ เป็นระบบนิเวศวิทยาของชุมชน ครั้งเมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้าน บ้านบึงปลาเนา มีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ ๑๐ หลังคาเรือน ผู้คนในหมู่บ้านจะอยู่กันเหมือนญาติพี่น้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปัน ในสมัยก่อนนั้นหมู่บ้านบึงแห่งนี้มีปลานานาชนิดอาศัยอยู่อย่างชุกชุม เพราะมีบึงล้อมรอบหมู่บ้าน ประกอบกับเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำจึงทำให้มีปลานานาชนิดมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประชากรในหมู่บ้านมีจำนวนไม่กี่หลังคาเรือนจึงมีปลาบริโภคไม่ขาด ผู้คนจึงเลือกเอาแต่ปลาตัวใหญ่ๆ ปลาตัวเล็กตัวน้อยจึงลอยแพตายเป็นจำนวนมาก สงกลิ่นเน่าเหม็นไปทั่วบริเวณ จึงได้ชื่อว่า “บ้านบึงปลาเนา” ในฤดูน้ำหลากน้ำท่วมทุกปีทำให้ข้าวที่ปลูกไม่ได้ผลผลิต ที่นาเสียหายเมื่อไม่มีข้าวกิน ชาวบ้านจึงหาปลาเพื่อนำไปแลกข้าว บางคนก็เอาปลาสดๆ ไปแลก บางคนก็ทำปลาร้า ปลาเกลือไปแลกก็มี

ยุคที่ ๒: การเปลี่ยนแปลงสมบัติสาธารณะ

สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสมบัติสาธารณะเกิดจากกระบวนการพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมด้านต่างๆตามมา ยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงของตำบลบ้าน

¹⁴⁶ โครงการวิจัยฯ “นิเวศวิทยาสังแวดล้อมบริเวณบึงปลาเนา ต.ศรีภุมย์กับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต” โรงเรียนพุทธชินราช จ.พิษณุโลก

แย่ง¹⁴⁷ เกิดเหตุการณ์คือการที่รัฐบาลตัดถนนลาดยางผ่านจากตำบลบ้านแยงไปอำเภอนครไทย ช่วงปีพ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๗ และทำถนนลาดยางช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ รวมถึงการที่รัฐบาลขณะนั้นให้ทำการสัมปทานการทำไม้ คืออนุญาตให้มีการตัดต้นไม้ขนาดใหญ่ เน้นไม้ทางเศรษฐกิจเช่น ไม้แดง ประดู่ ไม้ยาง ไม้มะค่า ไม้เต็ง ฯลฯ ออกจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขากระยางช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๒๔ ทำให้มีเส้นทางซุกลักไม้ของบริษัททำไม้ มีรถบรรทุกเข้าไปขนย้ายไม้ท่อนออกจากพื้นที่ป่า ชาวบ้านตำบลบ้านแยงได้โอกาสใช้เป็นเส้นทางลำเลียงพืชผลทางการเกษตร และการเดินทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ มากขึ้น เริ่มเกิดสภาพสังคมขึ้นมา มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตรกรรม เกิดความรู้ และเทคนิควิธีการผลิตในรูปแบบที่เน้นการเพิ่มปริมาณผลผลิตและได้ราคาที่สูงขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๔๐ ผลจากการอนุญาตให้มีการสัมปทานป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขากระยางช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๕ ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านแยงที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติเขากระยาง นั่นคือเมื่อมีการตัดไม้ของบริษัทที่รับสัมปทานทำไม้ ซึ่งว่าจ้างเจ้าของช้างจากต่างถิ่น และจังหวัดใกล้เคียงมาซุกลักไม้ท่อนออกจากป่า แล้วนำมากองสุมเรียงรายในพื้นที่ราบบริเวณที่รถบรรทุกสิบล้อลากไม้เข้าไปถึงเพื่อบรรทุกไม้ท่อน หรือไม้ซุงออกไปจากพื้นที่ป่า

เส้นทางที่รถบรรทุกเคยใช้ ชาวบ้านตำบลบ้านแยงได้ใช้ต่อๆ มากลายเป็นถนนฝุ่นที่เรียกว่า ทางเกวียน หรือ ทางลูกรัง หมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ห่างจากบ้านแยงออกไปไกลกว่า ๒๐ กิโลเมตร เช่นบ้านหนองหิน บ้านถ้ำพริก หรือบ้านโป่งแค ได้ใช้เส้นทางนี้เป็นทางลำเลียงนำผลิตผลทางการเกษตรออกมาขายให้กับพ่อค้าหรือเจ้าแกในบ้านแยง และอำเภอวังทอง จนมีการขยายพื้นที่การผลิตพืชผลทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ มีผู้นำเกษตรกรหัวก้าวหน้าคือ นายประสาธ ภูทองคำ ผู้ได้รับขนานนามว่า “เกษตรกรผู้พลิกพื้น ภูโล่นเป็นอาณาจักรไผ่ตงที่บ้านแยง” ผลของการทำเกษตรแผนใหม่ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในตำบลบ้านแยงช่วงนี้มีความสุขความสะดวกสบายเพิ่มขึ้นจากเมื่อก่อน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๑ ชาวบ้านตำบลบ้านแยงและละแวกใกล้เคียงมีไฟฟ้าใช้ ผ่านไปอีก ๔-๕ ปี มีไฟฟ้าใช้กันครบทุกหมู่บ้าน มีวัดประจำหมู่บ้านและสถานเอนามัย มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตั้งอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียนบ้านแยง โรงเรียนบ้านเข็กใหญ่ โรงเรียนเกษตรสุราษฎร์บำรุง โรงเรียนบ้านถ้ำพริก โรงเรียนบ้านหนองหิน และโรงเรียนบ้านห้วยทรายเหนือ ซึ่งบางโรงเรียนก่อตั้งมาก่อนเป็นตำบลบ้านแยง มีเส้นทางคมนาคมสะดวกสบาย มีรถโดยสารประจำหมู่บ้านผ่านเข้าออกตลอดทั้งวัน ชาวบ้านมีรถยนต์ใช้กันประมาณกว่า ๕๐๐ คัน ส่วนมากเป็นรถยนต์กระบะสีล้อ รถจักรยานยนต์มีกันเกือบทุกหลังคา ส่วนรถไถยนต์ขับเคลื่อนขนาดใหญ่และรถไถเดินตามจะมีเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะของแต่ละหมู่บ้าน ลักษณะที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยเป็นบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนสูงเปลี่ยนเป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งบ้าน มีรูปทรงสวยงามแบบสมัยนิยม โดยเฉพาะบริเวณหมู่บ้านที่มีย่านชุมชน

¹⁴⁷ โครงการวิจัยฯ “วิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยงจากครัวเรือนสู่อุตสาหกรรม” จ. พิษณุโลก

อยู่กันอย่างหนาแน่น มีแนวคิดเรื่องการวางแผนสำหรับอนาคตอย่างชัดเจน ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราที่มากกว่าร้อยละ ๓๐

กรณีผลจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์¹⁴⁸ ทำให้ชาวท่าปลาต้องอพยพหมู่บ้านไปอยู่ที่อื่น กล่าวคือเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ ก่อนการเริ่มย้ายถิ่นฐาน ๑ ปีในช่วงนี้ทางผู้ใหญ่บ้านได้ประกาศให้รื้อถอนบ้านเรือนและขนย้ายทรัพย์สินของตนเอง เนื่องจากน้ำจากการสร้างเขื่อนจะท่วม ชาวบ้านคิดว่าคงไม่เป็นจริง เมื่อน้ำเริ่มท่วมบางที่น้ำขึ้นเร็วมาก ชาวบางอย่างเก็บไม่ทัน บ้านบางหลังยังไม่ทันรื้อถอน บางคนมีที่ดินถึง ๓๐ ไร่ก็ต้องทิ้งมา ชาวท่าปลาต้องอพยพมาที่ใหม่ที่กันดาร มีแต่ป่าเขา ต้องมาบุกเบิกกันใหม่ ทางนิคมลำน้ำน่าน ได้จัดสรรที่ดินทำกินให้รายละ ๑๕ ไร่แบ่งเป็นที่ดินทำกิน ๑๓ ไร่ และใช้เป็นที่อยู่อาศัย ๒ ไร่ การแบ่งสรรใช้วิธีการจับฉลากแล้วแต่ดวง บางคนจับได้เป็นที่ราบใกล้ห้วย ใกล้แหล่งน้ำ บางคนก็จับได้เป็นเขาเป็นดอย บางที่ญาติที่เคยอยู่ใกล้กันมาก่อนก็ต้องถูกแยกจากกันเพราะต้องไปอยู่ตามเบอร์ที่จับและให้ค่าเวนคืน ค่ารื้อถอนโดยทางนิคมลำน้ำน่านจัดสรรให้ เมื่อรู้ว่าครอบครัวตัวเองอยู่ที่ไหนจึงเริ่มทยอยขนของกันบางที่ก็ใช้ช้างช่วยในการขนลาก ชาวบ้านส่วนมากจะเลี้ยงช้างไว้ใช้งานจึงใช้ช้างลากมา บางคนมีรถยนต์คัน บางคนที่ไม่ทันเก็บข้าวของก็มาแต่ตัวในส่วนที่เป็นสัตว์เลี้ยง เช่นวัวควายต้องต้อนมาเอง ก็ใช้เวลาจากถิ่นฐานเดิมถึงที่ดินใหม่เป็นวัน เมื่อมาถึงก็ต้องตามหาที่ของตนโดยมีเบอร์ที่จับได้ปักอยู่ เมื่อมาถึงรถทางนิคมได้มาไถ่เปิดหน้าดินให้ จากนั้นก็ไปหาปลูกไม้มาทำเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวบางคนก็หาทางมะพร้าวมาทำเป็นกระท่อมพอเป็นที่บังแดดตามอัตภาพ

ผลจากการเปลี่ยนแปลงการใช้สมบัติสาธารณะ ส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมส่งผลให้การผลิตแบบดั้งเดิมที่เพื่อบริโภคเป็นผลิตเพื่อขายส่งผลต่อการดำรงชีวิตของชุมชนด้านต่าง ๆ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน

ราคาข้าวที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ คือตั้งแต่มีการสร้างฝายท่าไม้แดงและฝายโรงเรียนชัยมงคลพิทยาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็สามารถทำนาได้ปีละหลาย ๆ ครั้ง ราคาข้าวก็เกี่ยวณละ ๘,๕๐๐ - ๙,๒๐๐ แตกต่างจากสมัย ๓๐ ปีที่แล้ว ข้าวราคาเกี่ยวณละ ๒,๐๐๐ บาทเท่านั้น ส่วนหนึ่งเพราะใส่ปุ๋ยและมีชลประทานดี ส่งผลให้ปัจจุบันชาวบ้านจะทำอะไรก็มักจะทำไว้ขายเป็นหลัก เพราะเงินเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตเสียแล้ว ไม่ค่อยมีการแบ่งปัน การรักใคร่กันก็จะลดน้อยลง¹⁴⁹

¹⁴⁸ การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ กรณีศึกษากองกลางชุมชนตำบลหาดลำ อำเภوتاปลา จังหวัดอุดรธานี, โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้าอุดรธานี อำเภอมิ่ง จังหวัดอุดรธานี

¹⁴⁹ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โครงการมองปัจจุบันย้อนอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก: กรณีศึกษา หมู่บ้านใหม่ตำบลเขาแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอกู่เหล็ก จังหวัดสุโขทัย, โรงเรียนชัยมงคลพิทยา จังหวัดสุโขทัย

ปัจจุบันรัฐบาลกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนในระดับรากหญ้า ดังนั้นผู้คนในชุมชนชนบทให้ความสนใจเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ทำให้ปัจจุบันบริเวณรอบบึงปลาเน่ามีผู้บุกรุกที่ดินเพื่อทำการเกษตรมากขึ้น โดยมีการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพื่อเร่งผลผลิต มีการกักตุนน้ำในฤดูแล้ง และมีการปล่อยน้ำเสียสู่บึง ทำให้เกิดการแตกแยกของคนในชุมชน จนกระทั่งมีการทะเลาะเบาะแว้งกันเกิดขึ้นเป็นบางครั้ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม การขาดแคลนน้ำสำหรับใช้ในการเกษตรรวมทั้งพื้นที่สำหรับเรียนรู้เรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนก็ลดลง นักและสัตว์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณบึงก็ลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว และสภาพแวดล้อมบริเวณบึงก็เปลี่ยนแปลงไป อาจจะเรียกได้ว่าความเปลี่ยนแปลงของบึงปลาเน่าในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างยิ่งยวด¹⁵⁰

จากรายงานยูวีวิจัยฯ การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำหงาว¹⁵¹ ปัจจุบันชาวบ้านได้ใช้ น้ำหงาวทำการเกษตรที่หลากหลาย แม่น้ำหงาวเปลี่ยนแปลงไปมากและจะเหือดแห้งเวลาถึงหน้าแล้งน้ำไม่พอใช้ เนื่องจากชาวบ้านได้ทำเกษตรเพิ่มขึ้น การปลูกข้าวจะเร็วประมาณเดือนมิถุนายนก็จะทำแล้ว เช่นเดียวกับการปลูกยาสูบ ก็จะปลูกกันในเดือนกันยายน - ตุลาคม แต่ก่อนนั้นเป็นยาเมืองที่ปลูกเอาไว้กินเอง แต่เดี๋ยวนี้เป็นยาฝรั่งก็คือนำพันธุ์ยาสูบชนิดนี้มาจากต่างประเทศ ปัจจุบันการปลูกยาสูบก็กลายเป็นอาชีพของชาวบ้านบางกลุ่มไปแล้ว และมีการปลูกข้าวโพด สมัยก่อนก็จะปลูกแต่ข้าวโพดสาลี ซึ่งจะปลูกในเดือนเมษายนปีละ ๑ ครั้ง แต่ประมาณ ปีพ.ศ.๒๕๐๐กว่า ๆ ชาวบ้านได้เริ่มปลูกข้าวโพดชนิดใหม่ คือข้าวโพดแดงเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และต่อมาก็ได้มีการปลูกข้าวโพดหวาน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวโพดได้ทุกฤดูถ้า

มีที่ดินปลูก การปลูกข้าวโพดจึงเป็นที่นิยมของชาวบ้านมาก การปลูกหอม แต่ก่อนนั้นก็ปลูกเหมือนกันแต่ไม่ทำเป็นอาชีพเหมือนปัจจุบัน ซึ่งการปลูกหอมนั้นจะปลูกได้ทุกฤดูยกเว้นฤดูฝน จะปลูกที่สวนหรือที่นาหลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว หอมจะมีสองชนิดคือ กระเทียม และหอมแดง หอมที่ปลูกสวนจะขายส่วนที่ปลูกในนานั้นส่วนมากจะเอาไว้ทำพันธุ์ การปลูกแดงไทยและแดงกวานนั้นจะปลูกในเดือนกุมภาพันธ์เป็นส่วนใหญ่ การปลูกถั่วลิสง การปลูกก็จะเหมือนกับการปลูกแดงไทยและแดงกวานจะปลูกในเดือนกุมภาพันธ์ถั่วลิสงเป็นพืชที่ทนความแห้งแล้งได้ดีเกษตรกรก็สามารถปลูกได้ง่าย

การทำประมงสมัยก่อนเครื่องมือจับปลานั้นทำขึ้นมาใช้เองโดยใช้ไม้ไผ่ มีปลามากมายแต่ปัจจุบันก็มีปลาเหมือนกันแต่น้อยเพราะได้มีการนำเครื่องมือชนิดใหม่มาใช้ ทำให้การในแต่ละครั้งจับปลาได้เยอะและง่ายจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ปลาเหลือน้อยลง และมีบางชุมชนก็มีการทำประมงนอกเขตพื้นที่

¹⁵⁰ ระบบนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงปลาเน่า ตำบลศรีภิรมย์ กับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต, โรงเรียนพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

¹⁵¹ การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำหงาวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน บ้านหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, โรงเรียนเทิง

ดังกรณีของบึงปลาเนา พบว่าการเข้ามาของคนนอกพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนอุดรติดรถที่เข้ามาจับปลา เนื่องจากความซุกซมของปลาในบึงปลาเนา บางคนก็นอนบนเรือหลายคืนเพื่อจับปลา หลังจับเสร็จก็จะหมักเกลือเพื่อไม่ให้ปลาเน่า เนื่องจากปลาเป็นจำนวนมาก ผลทำให้ปลาในบึงปลาเนาลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วจนตำนานบึงปลาเนาได้สูญหายไปจากบึงจนกระทั่งหมู่บ้านได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบึงปลาเนาเป็นหมู่บ้านบึงในปี ๒๕๒๙

การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในหลายลักษณะเช่น การลงแขกทำนาของชาวนา ดังคำกล่าวที่ว่า

“...การลงแขกก็ไม่มีมา ๑๐ กว่าปีแล้วนะ เดิมนั้นมักจะจ้างกันเสียมากกว่า พ่อหลวงก็มีลูก ๔ คน ลูกๆก็ไม่ได้ช่วยทำนาหรอก เพราะเขาเรียนหนังสือกันหมด ต้องไปโรงเรียนกัน บางคนก็ไปทำงานไกลบ้าน หลังทำนาจะมีช่วงว่างงานอยู่ ๖-๗ เดือน เวลาว่างก็จะหาปลา และรับจ้างทำพวกเฟอร์นิเจอร์ไม้ ทำประตูหน้าต่าง และรับสร้างบ้านไม้...” (อำ ค่ำขอด)¹⁵²

“...เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีที่แล้ว การทำนาก็จะมีการลงแขกกัน เพื่อนบ้านก็จะมาเอาแรงกันรวมทั้งสมาชิกในครอบครัวที่สามารถทำงานได้ก็มาช่วยกัน สมัยก่อนคนเรียนหนังสือกันน้อยจบแค่ ป.๔ หรือ ป.๖ เท่านั้น พ่อบ้านไหนดำนาหรือเกี่ยวข้าว นวดข้าว ก่อนก็จะมาช่วยกัน และหมุนเวียนกันไปทำที่นาของสมาชิกในกลุ่มจนครบ การลงแขกนั้นเจ้าของที่นาจะมีการทำอาหารกลางวัน อาหารว่าง ไว้สำหรับคนที่มาช่วยทำงาน ตอนเที่ยงก็จะทานข้าวด้วยกัน พอดกเย็นก็นั่งทานข้าวด้วยกันอีก และมีการพูดคุยหรือร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน แต่ปัจจุบันก็ไม่มีการลงแขกมาเกือบ ๑๐ ปีแล้วนะ เพราะเขาใช้รถเกี่ยวข้าวกันแทบทุกบ้าน และอีกอย่างลูกๆหลานในหมู่บ้านก็ไปเรียนหนังสือกัน บางคนก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัดจึงไม่มีแรงงานในครอบครัว เหลือแต่พ่อแม่หรือคนแก่ทำกัน ถ้าบ้านไหนทำไม่ไหวก็ให้เขาเช่า...” (นายอูริย สิทธิกรม)¹⁵³

กรณีการลงฝายซึ่งแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนซึ่งแต่ก่อนนั้นชาวบ้านจะช่วยกันลงฝายแต่ปัจจุบันนั้นมีฝายซีเมนต์แล้วจึงไม่ต้องไปเสียเวลาทำอีก แต่เมื่อมีฝายซีเมนต์นั้นได้เกิดผลเสียมาก เช่นการทับถมของตะกอนเกิดปัญหาดินงอก เมื่อถึงฤดูน้ำหลากปลาขึ้นไปวางไข่ยากเพราะฝายสูงชันมาก แต่ประมาณ ๒ ปีที่แล้วทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงแก้ปัญหาโดยการทำเป็นขั้นบันไดเพื่อให้ปลาขึ้นไปไข่ได้ง่าย และสุดท้ายเวลาหน้าแล้งจะมีปัญหาอยู่บ่อย ๆ เพราะฝายระบายน้ำเข้าสู่เป็นเกษตรกรจึงเดือดร้อน

¹⁵² โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “วิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยง จากครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม”

¹⁵³ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “วิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยง จากครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม”

ประเด็นต่อมาคือ การเปลี่ยนแปลงด้านฐานทรัพยากร ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรมีความสำคัญและจะเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคตข้างหน้าหากไม่มีระบบการจัดการที่ดี มีความยุติธรรม และความเสมอภาค ดังจะเห็นได้จากโครงการยววิจัยที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรอันเกิดจากการใช้สมบัติสาธารณะ ดังนี้

๑) ปัญหากรณีพิพาทเรื่องน้ำ

การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนเกษตรกรรมของชาวล้านนา เป็นการจัดการน้ำตามภูมิปัญญา หากมีการเกิดกรณีพิพาทหรือความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งน้ำเข้านา การขโมยน้ำ (ลักขังน้ำ) จะต้องมีการปรับไหมกันเกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาคือการขัดแย้งเรื่องการใช้ทรัพยากรน้ำ นายเหมืองหรือหัวหน้าหมวด จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ยุติข้อขัดแย้ง และปรับไหมกันไปตามส่วนในเบื้องต้น หากไม่สามารถยุติข้อขัดแย้งได้ ก็จะส่งเรื่องให้แก่ฝ่าย พิจารณาตัดสิน และอาจส่งเรื่องให้ทางอำเภอเป็นผู้พิจารณาตัดสินหากไม่สามารถไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งได้ในระดับแก่ฝ่าย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการสร้างกฎระเบียบทางสังคมให้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำร่วมกันในระบบเหมืองฝาย ก่อให้เกิดความมีระเบียบร่วมกัน แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้

การมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีเหมืองฝายบ้านปาย่างมน ไม่ได้มีเพียงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนปาย่างมนเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะ บ้านทุ่งมน (ชุมชนดอยสะเก็น) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของฝายน้ำกรณีที่ดินน้ำเข้าสู่ที่นาทั้ง ๓ หมวด (ทุ่งปาย่าง ทุ่งมน และทุ่งสันรวม) ที่ต่างพึ่งพาอาศัยน้ำจากลำน้ำแม่กรณีในการทำการเกษตรร่วมกัน จึงมีการตกลงเรื่องการจัดการน้ำตามระบบเหมืองฝาย และใช้ระบบกติกาตามระเบียบชลประทานราษฎร์ของบ้านปาย่างมนเป็นหลักในการจัดการทรัพยากรน้ำ

นอกจากการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมร่วมกันแล้ว ลำน้ำแม่กรณี ฝายแม่กรณีและลำเหมืองสาธารณะที่ส่งน้ำเข้านา ยังเป็นแหล่งอาหารทั้งผักริมพั้งกันน้ำ ริมลำเหมือง และสัตว์น้ำ ให้กับชาวบ้านทั้งในฤดูแล้งและฤดูน้ำหลาก และการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงฝาย การรักษาน้ำ การบำรุงรักษาซ่อมแซมเหมืองฝาย การประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดผลกระทบต่อการใช้น้ำ เช่น การบุกรุกพื้นที่สาธารณะเหมืองฝาย การทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงสู่ลำเหมือง จึงมีส่วนร่วมสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งอาหารของชาวบ้านด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำเดียวกันได้เป็นอย่างดี เพราะหากมีการบำรุงรักษาระบบเหมืองฝายให้สามารถใช้งานให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมได้แล้ว ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตามความเจริญเติบโตของชุมชน ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำในระบบเหมืองฝาย เปลี่ยนแปลงไป เช่น การขายพื้นที่นา เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ล้วนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำในระบบเหมืองฝายด้วยกันทั้งสิ้น ลุงบุญมา ใจผาวัง บอกว่า “เดี๋ยวนี้ มีนายทุนมากกว่นซื้อที่ดินมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณนาทุ่งมน และนาทุ่งปาย่าง เปลี่ยนเจ้าของเป็นของนายทุนมากกว่า ๒๐๐ ไร่ แต่ก็ยังให้สิทธิในการทำนาแก่เจ้าของเดิมอยู่ โดยจ่ายค่าเช่าทำนาเป็น “ข้าว” ตามจำนวนแล้วแต่จะตกลงกัน”

การเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาน้ำในระบบเหมืองฝาย โดยการขายที่นาให้กับนายทุน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมที่ไม่อาจปฏิเสธได้นั้น ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในระบบเหมืองฝายที่เคยมีมาแต่เดิม ก็เริ่มห่างเหินกันมากขึ้นตามไปด้วย

๒) การขยายตัวของชุมชนเมือง

การขยายตัวของชุมชนเมือง ทำให้เกิดผลกระทบต่อสมบัติสาธารณะดังเช่นกรณีของการจัดการระบบเหมืองฝายของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการเกษตร เมื่อพื้นที่นาเปลี่ยนสภาพเป็นชุมชนเมือง โรงงาน บ้านจัดสรร ทำให้มีประชากรจากต่างถิ่นมาอาศัยในชุมชนมากขึ้น ทำให้มีปัญหาเรื่องการบำรุงรักษาเหมืองฝายการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ การขาดตอนของการบำรุงรักษาลำเหมืองอาจส่งผลกระทบต่อพื้นที่นา ที่อยู่ในท้ายเหมือง เพราะที่นาเหล่านั้นจะไม่สามารถได้ใช้น้ำที่มาจากร่องเหมืองได้ จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาขยะ ปัญหาอาชญากรรม ก็จะเกิดขึ้นตามมาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงได้ยากอีกทั้งขยายตัวของชุมชนเมืองจากแผนพัฒนาจังหวัดเชียงราย ทำให้เกิดยุค “บูมที่ดิน” ในช่วง พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นต้นมา ตามนโยบาย “สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ” และการค้าในภูมิภาค ๕ เชียง อันประกอบไปด้วย เชียงราย เชียงใหม่ ประเทศไทย เชียงทอง หรือหลวงพระบาง ประเทศลาว เชียงตุง ประเทศพม่า และเชียงรุ่ง ประเทศจีน เป็นจุดเริ่มต้นของการขยายตัวทางเศรษฐกิจในจังหวัดเชียงราย ซึ่งส่งผลต่อราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ชาวนามีค่านิยมที่จะเปลี่ยนพื้นที่ทำกินเดิม ไปสู่ที่ทำกินใหม่โดยนิยมขายที่ของตนเองที่อยู่ใกล้บ้านเพื่อไปซื้อที่นาที่ไกลออกไป เพราะชาวนาคิดว่าการที่ขายที่นาเดิมแล้วไปซื้อที่นาใหม่จะได้มีเงินเหลือใช้จ่ายและมีพื้นที่นาเพิ่มขึ้น เพราะที่นาที่อยู่ห่างไกลความเจริญมีราคาถูกกว่า เมื่อที่นาถูกขายพื้นที่การเกษตรในเขตชนเมืองก็ลดน้อยลง สิ่งก็ตามอย่างเห็นได้ชัดคือ ความสัมพันธ์ของในชุมชนเปลี่ยนไป “การขายที่นา เป็นเรื่องส่วนบุคคล เราจะห้ามไม่ได้” กลุ่มผู้ใช้น้ำเองก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยต้องรักษาเหมืองฝายให้คงอยู่ต่อไป เพราะ “ไม่มีฝาย ไม่มีน้ำ ไม่มีนา ไม่มีข้าว ไม่มีข้าว ไม่มีชีวิต” (ลุงบุญทา)

จากหลักฐานบันทึกสัญญาการสร้างฝายลูกใหม่ลำน้ำแม่กรณ์ ถึงนายอำเภอเมืองเชียงราย เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๒๒ (บริเวณสะพานข้ามลำน้ำกรณ์ หน้าทางเข้าโรงพยาบาลศรีบูรินทร์ ในปัจจุบัน) มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับปัญหาการขายที่นา ดังนี้ ...ด้วยวันนี้ได้มีหัวหน้าทุ่งนา ทุ่งหนองนกเขียน ทุ่งสันป่าสัก ทุ่งป่าแดด ทุ่งโป่ง และหัวหน้าทุ่งนา ทุ่งปายาง ทุ่งมน ทุ่งสันรวม และประธานฝายแม่กรณ์ ได้มาปรึกษาหารือ ณ ที่ทำการกำนันตำบลรอบเวียง เกี่ยวกับการสร้างฝายในลำน้ำแม่กรณ์ ใกล้กับถนนซูบเปอร์ไฮเวย์ ฝายลูกนี้ ทางหัวหน้าทุ่งนาที่ขอสร้าง ได้ย้ายมาจากฝายลูกเดิมคือฝายผกาหม่อง ฝายลูกนี้เดิมตั้งอยู่ที่ดอยเขาควาย สาเหตุที่ขอย้ายนี้เป็นเพราะไม่มีลูกนาเอาใจใส่ ลูกนายน้อยลงทุกที เพราะได้ขายที่ไปเป็นส่วนมาก...

จากเอกสารดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการรุกล้ำพื้นที่ทางการเกษตร และการขยายตัวของชุมชนเมือง ปรากฏหลักฐานมานานแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่เข้มแข็งจะทำ

ให้สามารถดำรง รักษาซึ่งสมบัติสาธารณะให้เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนต่อไป และในปัจจุบัน ฝ่ายดังกล่าวที่ก่อสร้างในปี พ.ศ.๒๕๒๒ ได้ถูกรื้อไปแล้ว เพื่อขยายถนนซูเปอร์ไฮเวย์

ลุงบุญมา กล่าวว่า "...ต้องช่วยกันดูแลให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะเรื่องการบุกรุกพื้นที่เหมือนฝายสาธารณะ เดิมนั้นมีการตัดถนนต่อจากถนนเวียงบูรพา เพื่อสร้างทางเลี้ยวเมือง ซึ่งใกล้กับฝายแม่กรณ์ ที่ชุมชนดอยสะแกเพียง ๓๐๐ เมตร เป็นห่วงเหมือนกัน จึงร่วมมือกันประสานงานกับกรมทางหลวงชนบทให้ช่วยดูแลเรื่องการก่อสร้างให้ด้วยเพราะพื้นที่สาธารณะของฝายลดน้อยลง"

ดังนั้นเพื่อลดความขัดแย้งในประเด็นสมบัติสาธารณะดังกล่าวจึงต้องหาวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวก่อนที่จะลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น

ยุค ๓: การปรับตัวการใช้สมบัติสาธารณะ

สภาพปัญหาจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ จากน้ำมือมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความร่อยหรอของทรัพยากร ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน หนี้สิน ปัญหาด้านอื่นๆ ตามมา ดังนั้นจึงต้องหากระบวนการในการปรับตัวการใช้สมบัติสาธารณะดังกล่าวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนี้

๓.๑. ภาครัฐกับการจัดการสมบัติสาธารณะ

ปัจจุบันระบบธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก การกระจายอำนาจการทำงานก็ขยายขอบข่ายลงสู่ชุมชนมากที่สุด ซึ่งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่นการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านป่าขามมอยู่ใน การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเวียง ซึ่งมีบทบาทในฐานะภาครัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการระบบเหมืองฝายเพื่อการเกษตรกรรมกับชุมชน สภาพปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำในระบบเหมืองฝายของบ้านป่าขามม มีหน่วยงานของภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล และจัดการทรัพยากรน้ำที่ใช้ในระบบเหมืองฝายร่วมกับคณะกรรมการเหมืองฝายของหมู่บ้านป่าขามม กล่าวคือ

บ้านป่าขามมอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเวียง จากการสัมภาษณ์ นายศุภชัย อุปนันท์ หัวหน้าส่วนโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลรอบเวียง พบว่ามีโครงการขุดลอกลำเหมืองสาธารณะที่เป็นระบบเหมืองฝายของบ้านป่าขามมเดิม โดยสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินงาน โดยประสานงานกับคณะกรรมการเหมืองฝายของหมู่บ้าน และชาวบ้านผู้ใช้น้ำในลำเหมืองร่วมกัน จากนั้นโยบายนดังกล่าว ทำให้ทราบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลรอบเวียง พยายามเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการจัดการระบบเหมืองฝายร่วมกับชาวบ้านถึงแม้จะใช้เครื่องทุ่นแรงในการขุดลอกแทนการลงมือเหมือนในอดีต แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจของคนที่ใช้ร่วมกันอยู่

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า การที่เกษตรกรไม่ได้มีส่วนร่วมในการขุดลอกลำเหมือง อาจเกิดผลดีในเรื่องการประหยัดทางด้านเวลาและแรงงาน แต่กลับส่งผลกระทบในเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่ในอดีตเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการขุดลอกลำเหมือง จึงทำให้

เกษตรกรที่ใช้ประโยชน์จากน้ำร่วมกันสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน แต่ในปัจจุบันนี้เกษตรกรมีความสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้ไม่จำเป็นต้องรวมตัวกันมาขุดลอกลำเหมืองเอง จึงทำให้การพบปะกันในชุมชนลดน้อยลง ความสัมพันธ์จึงลดน้อยลงตามไปด้วย

โครงการฝายเชียงรายหรือฝายแม่ น้ำกก เป็นฝายหลวง(ระบบชลประทานของรัฐ) ที่กั้นลำน้ำแม่กก บริเวณบ้านปาง ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งอยู่ติดกับบ้านป่ายางมนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มดำเนินการสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ สร้างแล้วเสร็จปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โครงการฝายเชียงรายมีจุดประสงค์การจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่เก็บกักน้ำไว้ใช้ และลำดับน้ำสาขา เพื่อควบคุมระดับน้ำและการผันน้ำเข้าสู่พื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำน้ำด้วยระบบส่งน้ำด้วยแรงโน้มถ่วงจากพื้นที่สูง ไปยังพื้นที่ต่ำ โดยจัดสรรทรัพยากรน้ำให้ได้ปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการในการเพาะปลูก การทำการเกษตร และยังมีปรับปรุง ซ่อมแซม ลำเหมืองฝายเดิมที่มีเพียงแต่ร่องดิน (ลำเหมือง) ให้เป็นคอนกรีต และฉาบปูน ทำพังกันน้ำ ทำประตุน้ำในการปล่อยส่งน้ำไปยังพื้นที่การเกษตรตลอดสองฝั่งแม่น้ำกก

นายพิน ปัญญาได้บอกเล่าว่าป่าชุมชนบ้านแม่ควาหลวงเป็นป่าไม้ดั้งเดิมก่อนที่บ้านแม่ควาหลวงจะมาตั้งหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ สมัยนั้น ป่าไม้แห่งนี้ เป็นป่าไม้สมบูรณ์เป็นป่าดิบ มีไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น ประกอบกับพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ราบเป็นป่าน้ำซับ มีน้ำพุหลายแห่ง น้ำพุเหล่านี้ไหลผ่านลำธารหรือห้วยเข้าสู่หมู่บ้านในตำบลสันกลางมีสัตว์ป่านานาชนิดมากมายชาวบ้านอาศัยป่าแห่งนี้ เป็นแหล่งหากินโดยหาของเพื่อเลี้ยงชีพป่าพุ่มน้ำจืดพื้นที่ส่วนใหญ่ของป่านี้และมีความชื้นสูงเนื่องจากมีน้ำขังอยู่เกือบตลอดปีลักษณะของพื้นที่ป่าเป็นที่ราบมีพรรณไม้หลายชนิดที่พบได้ในบริเวณป่าพุ่มประกอบด้วยสังคัม พืชชั้นบนและชั้นล่างปะปนกันกันไปต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ชาวบ้านเริ่มใช้ไม้ในป่าทำฟืน สร้างบ้านและนำไปขาย เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพและชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของป่าไม้จนทำให้ป่าไม้แห่งนี้ถูกตัดทำลายมากขึ้นและเมื่อป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นจนทำให้เกิดปัญหาตามมาเช่น ฝนไม่ตกตามฤดู น้ำไม่พอใช้ เป็นต้นจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๙ นายบั้น แสนเป็งเป็นผู้ใหญ่บ้านได้มองเห็นความสำคัญของป่าและป่าไม้ถูกตัดทำลายมากขึ้นจึงได้ประชุมคณะกรรมการเพื่อป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าแต่มีกฎระเบียบข้อบังคับไม่ค่อยจะชัดเจนประกอบกับมีนายทุนหนุนหลังรับซื้อไม้แปรรูปจากราษฎรอย่างกว้างขวางโดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมืองกฎระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านจึงทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาก¹⁵⁴

๓.๒ การปรับตัวชีวิตกับสมบัติสาธารณะ

จากรายงานยูววิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนริมแม่น้ำน่านเหนือเขื่อนนเรศวร¹⁵⁵ พบว่าหลังการสร้างเขื่อนวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไป สังคมเริ่มแยกกันอยู่ เพราะสามารถใช้สันเขื่อนเดินทางไปสู่สังคมภายนอกได้สะดวกมากขึ้นการสร้างเขื่อนทำให้มีปัญหาอื่น ทรัพยากรในน้ำลดปริมาณลง น้ำเน่าเสีย ทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์น้ำ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือความไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปแบบ

¹⁵⁴ โครงการยูววิจัย การเปลี่ยนแปลงของป่าพุ่มน้ำจืดบ้านแม่ควาหลวง ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, โรงเรียนสันกลางวิทยาคม จังหวัดเชียงราย

¹⁵⁵ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนริมแม่น้ำน่านเหนือเขื่อนนเรศวร, โรงเรียนวังมะดันพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก

สังคมเมือง ที่ต่างคนต่างมีความกระตือรือร้นในการทำงานจะต้องหาเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ขณะที่ศักยภาพของแต่ละคนยังไม่พร้อมและไม่มีความรู้เกี่ยวกับอาชีพใหม่แบบเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างเชื่อมั่นมีส่วนดีในเรื่องของการมีน้ำใจในการทำเกษตรกรรม

จากรายงานวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์¹⁵⁶ การปรับตัวของชาวบ้านหลังจากการอพยพ ชาวบ้านก็เริ่มที่จะสร้างบ้านเรือนขึ้นและเริ่มชีวิตใหม่โดยเริ่มปรับที่ทางให้ดีขึ้น เริ่มถางป่าบุกเบิกพื้นที่ให้เป็นที่นา บุกเบิกเรียกสวนไร่นา เริ่มประกอบอาชีพทำไร่ไถนาทำสวน ตอนแรกๆ เหมือนอยู่ที่เดิม บริเวณที่แห่งใหม่ส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง เมื่อปลูกพืชบางอย่างไม่ค่อยจะได้ผลนัก จึงต้องมาปลูกมะม่วงหิมพานต์ แม่น้ำกลางหมู่บ้านชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เพราะที่ดินของชาวบ้านอยู่สูงในการทำนาได้ผลผลิตน้อย ในบางครั้งต้องซื้อข้าวกิน ตอนสร้างบ้านแรกๆ ชาวบ้านนำหมันได้นำตระไคร้ ขนุน ข่า พริก มะกรูด มะพร้าว มะขามเปียกมาขายให้กำละ ๕๐ สตางค์ เพราะตอนนั้นยังไม่มีอะไรนอกจากบ้านและต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม เมื่อมาอยู่นานเข้าก็ได้ขายช้างไปเพราะไม่ได้ลากไม้แล้วอาชีพก็ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงนัก

การพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านในตำบลบ้านแยง¹⁵⁷ ยังมีต่อเนื่องเกิดกลุ่มเกษตรกรหัวก้าวหน้ากลุ่มใหม่ๆ ขึ้นมาอีกหลายกลุ่มได้แก่กลุ่มเพาะเห็ดบ้านเข็กใหญ่ กลุ่มเลี้ยงวัวบ้านประดู่สิน กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผลบ้านเกษตรสุข เกษตรสัมพันธ์ บ้านถ้ำพริก เป็นต้น ไม้ผลที่นิยมปลูก เช่นมะขามหวาน มะไฟ เงาะ ลำไย และลิ้นจี่ เกษตรกรต่างมุ่งเน้นการผลิตในแบบสวนไม้ผลเชิงการค้า มีการลงทุนจำนวนมากด้วยการวางระบบน้ำ การใช้น้ำเคมีหรือสารเคมีทางการเกษตรที่เพิ่มมากขึ้น ค่าหนึ่งถึงแต่เรื่องปริมาณผลผลิตและราคาเท่านั้น ซึ่งบางรายประสบความสำเร็จได้ในช่วงเวลา ๔-๕ ปี แต่หลังจากนั้นเกิดปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๑ เศรษฐกิจของประเทศไทยได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ทำให้กำลังซื้อสินค้าของต่างประเทศลดลงหรือไม่สั่งซื้อสินค้าเลย สินค้าเกษตรโดยเฉพาะผลไม้ จึงเกิดความเสียหาย เน่าเสีย ขายไม่ได้ ผลกระทบครั้งนี้ทำให้เกษตรกรบางรายมีปัญหาหนี้สินจนต้องขายที่ดินให้หรือบางรายขายที่ดินไปแล้วย้ายไปทำมาหากินที่อื่นแทน

ปัจจุบันมีเกษตรกรหลายรายผันตัวเองมากเป็นผู้ปลูกไม้ยางพาราซึ่งกำลังเพิ่มพื้นที่ปลูกจำนวนมากทั้งในกลุ่มของเกษตรกรจากภาคใต้ที่มาซื้อที่ดินปลูกใหม่และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เดิมที่เลิกการทำเกษตรแบบผสมผสาน "ปลูกพืชไร่ ไม้ผล และพืชสวน" มาทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ลงทุนครั้งเดียวไม่ต้องเสียเวลาทำวิธีการเดิมๆ ใส่ปุ๋ย เพิ่มยา ตัดหญ้าพรวนดินให้ยุ่งยากอีกต่อไปมีเวลาพักผ่อนเพิ่มขึ้น แต่สิ่งที่มองเห็นรูปธรรมชัดเจนเวลานี้คือมีเกษตรกรจำนวนมากขายสิทธิทำกินในที่ดินเขตป่าสงวนฯ ให้แก่นายทุนต่างชาติ ซึ่งรัฐบาลเคยให้อนุญาตปลูกบ้านเพื่ออยู่อาศัยและปลูกพืชไร่พืชสวนเลี้ยงชีพบนพื้นที่ฝั่งขวาของป่าสงวนแห่งชาติเขา

¹⁵⁶ การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ กรณีศึกษากองคลองชมพู ตำบลหาดล้า อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์, โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้าอุตรดิตถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

¹⁵⁷ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น "วิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยง จากครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม"

กระยาง เมื่อได้เงินจำนวนมากบางรายได้พากันย้ายครอบครัวเข้าไปอยู่ตามเขตเมืองใหญ่ ไปหาแหล่งที่เจริญสะดวกสบายทั้งความเป็นเกษตรกร แต่สำหรับบางรายที่ไม่รู้จักค่าของเงิน เมื่อได้เงินมาง่ายก็ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ไม่ประหยัดและกำลังจะกลายไปเป็นลูกจ้างของนายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ใหม่เพราะที่ดินที่เคยมีขายไปหมดแล้วไม่มีที่ดินทำมาหากินเหมือนแต่ก่อน ต้องไปรับจ้างนายทุนต่างถิ่น จากวิถีชีวิตของเกษตรกรบ้านแยงที่เคยเป็นเจ้านายของตัวเอง ต้องกลับไปเป็นลูกจ้างหรือคนงานของนายทุนต่างถิ่นปิดฉากชีวิตของเกษตรกรที่เคยต่อสู้ด้วยความยากลำบาก

หุบป่าตาด อยู่บริเวณเขาห้วยโศกได้รับประกาศจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่า ฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับการประกาศเป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen in Thailand ของประเทศไทย และเป็นพื้นที่แห่งเดียวของจังหวัดอุทัยธานี ทำให้ความเจริญเข้ามายังหมู่บ้านชายเขา อาทิเช่น ถนนลาดยาง ระบบไฟฟ้า ระบบ “ ถนนลาดยางสร้างเสร็จภายใน ๖ เดือน หลังจากวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำให้มีผู้คนแปลกหน้าเข้ามามากมาย รู้จักบ้าง ไม่รู้จักบ้าง ต้องมีการระมัดระวังมากขึ้น” (ยายพยุณ)

๓.๓ การปรับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมกับสมบัติสาธารณะ

ระบบฝ่ายในภาคเหนือ มีทั้งรูปแบบการจัดการ และรูปแบบพิธีการ เช่น ประเพณีการเลี้ยงผีฝาย¹⁵⁸ การเลี้ยงผีฝายในอดีต มีกลุ่มผู้ใช้ทุกกลุ่ม ทุกวัย มาร่วมแรงร่วมใจเลี้ยงผีฝายร่วมกัน จากการสัมภาษณ์ นายประเสริฐ ตันหนิม เล่าว่า “ เมื่อก่อนเคยไปร่วมเลี้ยงผีฝาย ที่ฝายแม่ภรณ์กับพ่อ อายุสัก ๑๗-๑๘ ปี ก็ไปเห็นพิธีกรรมการเลี้ยงผีว่าทำกันอย่างไร ใช้อะไรในพิธีกรรมบ้าง และคนทำพิธีคือ แก่ฝาย เลี้ยงเสร็จก็กินข้าวร่วมกัน แล้วก็ประชุม ปรีกษา หรือ เรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดสรรน้ำในการทำนา ในครั้งต่อไป การขุดลอกกลางเหมือง” ลุงบุญมา ใจผาวัง แก่ฝายเล่าว่า “ใช้เงินกองกลางของกลุ่มในการจัดซื้อเครื่องบูชา เลี้ยงผีฝาย คือ เหล้าขาว ๒ ขวด เครื่องใส่ลาบ ข้าวต้ม ข้าวหนม (ขนม) จิ้นลาบ (ลาบวัว) เลี้ยงหัวหมูทุกปี ตั้งแต่จำความได้ เพราะเป็น “ฮีดฮอยบะเก่า” (ประเพณีแต่โบราณ) เป็นการตอบแทนบุญคุณผีฝายที่ได้ให้น้ำใช้ในการทำนา ต้องสืบทอดกันต่อไป เลี้ยงผีแล้วก็ “กินข้าวกินผีฝาย”

¹⁵⁸ การเลี้ยงผีฝายเป็นประเพณีที่แสดงถึงความเคารพ บูชา และขอขมาผีฝาย ที่ได้ให้น้ำในช่วงเวลาทำนา กลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคนไม่ว่าจะเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ หนุ่มสาวก็จะเข้าร่วมงาน และเป็นการร่วมสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและต่างชุมชนไปด้วย การเลี้ยงผีฝาย เป็นประเพณีของชาวล้านนา ที่เป็นการตอบแทนบุญคุณแห่งน้ำที่ได้ใช้ในการเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรได้อาศัยในการใช้ประโยชน์ในด้านการเพาะปลูก การอุปโภคบริโภค ซึ่งมีความเชื่อว่าแหล่งน้ำจะมี “ผีฝาย” อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาคุ้มครองอยู่ ได้บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ กลุ่มผู้ใช้น้ำในการเกษตร จึงให้ความสำคัญกับระบบเหมืองฝาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยปกป้องเหมืองฝายและให้น้ำที่เพียงพอต่อการเกษตรกรรม เมื่อมีการใช้น้ำจากฝายจึงมีพิธีกรรมเช่นไหว้บูชา เพื่อตอบแทนบุญคุณผีฝาย การทำบุญเลี้ยงผีฝายจึงเสมือนหนึ่งการแสดง ความเคารพและการสำนึกในบุญคุณของแม่น้ำ การเลี้ยงผีฝาย เป็นการตอบแทนธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน มีความใกล้ชิดสนิทสนม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติร่วมกัน

(กินสิ่งที่บูชาผีฝ่ายเสร็จแล้ว) "กินหอมตอม่วน" (กินข้าวร่วมกันอย่างสนุกสนานรื่นเริง) กันที่ฝ่าย แล้ว ก็ประชุมปรึกษาหารือการวางแผนเกี่ยวกับทำนาในปีต่อไป การบำรุงรักษา ช่อมแซมเหมือง ช่วยกัน แก้ปัญหาในปีก่อน ส่วนการลางเหมือง จะมีการประชุมใหญ่ ปีละ ๑ ครั้ง" ลุงบุญมาเล่าต่อว่า "เมื่อก่อน ประชุมกันที่วัด หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันระหว่างวัดป่ายางมน และวัดแม่กระถิน (วัดดอยสะเก็น) เดียวนี้ อบต.เขาอยากให้ไปประชุมที่ อบต.เพราะมีความพร้อม แล้วก็จะได้ปรึกษาเรื่องการของบประมาณในการลางเหมือง (ขุดลอกร่องเหมือง)" ปัจจุบันการเลี้ยงผีฝ่ายในแต่ละปีจะมีเพียงคณะกรรมการและคน เฒ่าคนแก่ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีนี้เข้าร่วมการเลี้ยงผีฝ่ายซึ่งจำนวนผู้ร่วมพิธีก็ลดน้อยลง แต่ เครื่องเซ่นไหว้บูชา และลำดับพิธีกรรม ยังคงรักษารูปแบบเหมือนเดิมจนถึงปัจจุบัน

ด้าน "ระบบเหมืองฝ่าย" คือการบำรุงรักษา และซ่อมแซมฝ่าย การจัดการน้ำเพื่อใช้ในการ เกษตรกรรมที่เรียกว่า เป็นภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำที่สำคัญของคนล้านนา แสดงให้เห็นถึงการ มีส่วนร่วม การช่วยเหลือเกื้อกูล การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ของกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม ซึ่งกลุ่ม ผู้ใช้น้ำจะมีระเบียบ กฎเกณฑ์การมีส่วนร่วมในการจัดการระบบเหมืองฝ่าย การบำรุงรักษา การซ่อม ซ่อมร่วมกัน

พ่ออุ้ยจาย ดันหนิม เล่าถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ใช้น้ำร่วมกัน ทั้งของบ้านป่ายางมน

และบ้านทุ่งมน ในการช่วยกันบำรุงรักษา ช่อมแซมเหมืองฝ่ายร่วมกันว่า "เมื่อก่อนถึงฤดู ทำนา ชาวบ้านจะช่วยกันเอามือเอารัน ขุด ลอกกลางเหมือง โดยจะมาช่วยกันครั้งมาก ๆ คน ๖๐-๗๐ คน วันหนึ่งได้ ๒-๓ ไร่ ขุดไปพุด กันไป เหนื่อยก็พัก แม่บ้านก็ทำกับข้าวมาส่ง ในตอนกลางวัน กินข้าวร่วมกัน พักผ่อนเอา แรงสักพัก แล้วก็ทำงานต่อ ทำอย่างนี้ ๓ วัน

๕ วัน ก็เสร็จ" สังคมเกษตรกรรมล้านนาในอดีต มีการพึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างมาก ในกลุ่มเกษตรกรรมก็มีการร่วมมือ ร่วมใจกันจัดสร้างเหมืองฝ่าย เพื่อใช้ในการเกษตร มีการร่วมแรง ร่วมใจ ช่วยกันขุดลอกลำ เหมือง (ลางเหมือง) เพื่อเตรียมรับน้ำเข้าพื้นที่นาในฤดูทำนาในแต่ละปี เป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชน ระเบียบกฎเกณฑ์การจัดสรรทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเท่า เทียมกันของทุกฝ่าย ลุงบุญมา อารีย์ พุดถึงการขุดลอกกลางเหมืองว่า หากใครมีที่นามากกว่า ๑๕ ไร่ จะ ส่งคนมาช่วยทำงาน ๒ คน ถ้ามีนายน้อยกว่านั้นก็ช่วยเพียงคนเดียว ใครไม่มากก็ปรับกันไปตามข้อตกลง ที่ตั้งไว้ตามกฎหมายที่ได้ตกลงกันไว้ โดยหัวหน้าหมวดแต่ละหมวดจะเป็นผู้บอกกล่าวแจ้งข่าวเกี่ยวกับการ ลางเหมืองให้กับลูกนาทุกหมวด และมีระเบียบเกี่ยวกับการใช้แรงงานของเด็ก ๆ ไว้ว่า "เราห้ามไม่ให้ใช้ แรงงานเด็กที่อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี มาใช้แรงงานในการขุดลอกกลางเหมือง"

ปัจจุบันเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อภาคการเกษตรมากขึ้น ส่งผลต่อบทบาทการมีส่วนร่วม ของชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันในระบบเกษตรกรรม เริ่มลดน้อยลงและเปลี่ยนแปลงไป จากความร่วมมือ ที่เกิดจากกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ในระบบชลประทานราษฎร์ การบำรุงรักษา ช่อมแซม แปรเปลี่ยนเป็น

ฝ่ายหลวง (โครงการชลประทาน) ที่เกิดจากการตอบสนองภาคการเกษตรของภาครัฐ ที่มุ่งหวังแต่ในด้านผลผลิตมากกว่าระบบความสัมพันธ์ของชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม

ลุงบุญทา อารีย์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับความแตกต่างในการลงเหมืองระหว่างอดีตและปัจจุบันว่า “แต่ก่อนลงแรงกันอย่างเดียว เดียวนี้จ้างรถแม็กโครซุดแทน โดยเก็บเงินจากกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคน ไร่ละ ๕๐ บาท มาใช้ในการขุดลอก เงินที่เหลือจะเก็บเป็นเงินกองกลางในการใช้จ่ายต่าง ๆ เกี่ยวกับการบำรุงรักษา ซ่อมแซมเหมืองฝ่ายต่อไป ...ลุงว่าการลงเงินจ้างแม็กโครดีกว่าเพราะไม่มีการกินแรงเกิดขึ้น ถ้าช่วยกันเอามือเอาแรงเขากินแรงกัน แต่ก็ไม่ค่อยได้พบปะพูดคุยกันเหมือนแต่ก่อน ซึ่งแสดงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามสภาพการเจริญของบ้านเมืองที่เพิ่มมากขึ้น”¹⁵⁹

ปัจจุบันหลังจากที่ชาวบ้านเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการรักษาสภาพบึงปลาเนาให้กลับมาเหมือนในอดีตได้แล้ว ชาวบ้านได้กลับมามีโอกาสในการอยู่ร่วมกันอีกครั้งโดยชาวบ้านได้ใช้เวลาส่วนมากในการฟื้นฟูหมู่บ้านและจัดกิจกรรมการละเล่นเพื่อคืนสัมพันธ์ที่ดี แก่หมู่บ้านโดยใช้ ประเพณีการละเล่นเป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ ได้แก่ประเพณีการละเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ก่อนถึงฤดูทำนา ชาวบ้านจะรำกลองยาว รำแคน ชาวบ้านมารวมตัวกันในหมู่บ้าน มีการโยนลูกช่วง¹⁶⁰ เทศกาลออกพรรษา มี่งานวัดในหมู่บ้านโดยมีการรำแคน ฉายหนังกลางแปลง จุดได้น้ำมัน และตักบาตรเทโว เมื่อเทศกาลออกพรรษาผ่านพ้นไป ชาวบ้านก็เก็บเกี่ยวผลผลิต เพื่อเตรียมพื้นที่ปลูก ในปีต่อไป วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าวใหม่กำลังออก ชาวบ้านจึงมีการตักบาตรข้าวหลาม เผาข้าวหลามร่วมกันในหมู่บ้าน

การเปลี่ยนความสัมพันธ์ของสมบัติสาธารณะจากเคยเป็นแหล่งทำมาากินเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นการเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่งเช่นกรณีของถ้ำหุบป่าตาดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen in Thailand ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างอยากเข้ามาเที่ยว ทำให้หมู่บ้านชายเขา หมู่ ๓ ตำบลทุ่งนางาม อำเภอลานสาก จังหวัดอุทัยธานี เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายโดยแต่ละเดือนจะมีนักท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน ผลพลอยได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดังไปทั่วโลกจากการประชาสัมพันธ์ทางด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานของรัฐ เช่น การประชาสัมพันธ์ทางเว็บไซต์ แผ่นพับ บอร์ดประชาสัมพันธ์ หน่วยงานทางราชการ อื่นๆ ทำให้หุบป่าตาด เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาค้นคว้า อีกทั้งเป็นเอกลักษณ์ด้านความสวยงามทางธรรมชาติ ความแปลกและหลากหลายของพรรณไม้ ส่งผลให้ถ้ำหุบป่าตาดสร้างรายได้ปีละไม่ต่ำกว่า ๔๐๐,๐๐๐ บาท จากการกลายเป็นที่รู้จักของสาธารณชนทำให้ที่ดินมีราคาแพงมากขึ้นจากเดิมไร่ละ ๒๐ บาท กลายเป็นไร่ละ ๗๐,๐๐๐-๑๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งๆ ที่เป็นที่ดิน นส. ๓ อยู่ในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า นายสุรินทร์ เล่าว่า “ชาวบ้านมีความหวังว่าที่ดินจะกลายเป็นโฉนดในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าได้ ถ้าพื้นที่หมดจากการเป็นเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านจึงไม่ยอมขายที่ดินของตนในขณะนี้ถึงแม้จะมีคนมาขอซื้อก็ตาม” จึงมีนายทุนเข้ามาสร้างรีสอร์ท โฮมสเตย์ และร้านอาหารในบริเวณใกล้ๆ ถ้ำหุบป่าตาด

¹⁵⁹ โครงการยววิจัยฯ การเปลี่ยนแปลงของป่าพญาน้ำจืดบ้านแม่คาวหลวง ต.สันกลาง อ.พาน จ.เชียงราย, โรงเรียนสันกลางวิทยาคม จ.เชียงราย

¹⁶⁰ ใช้ผ้าขาวมัดเป็นปมและโยน

การทำไร่ปัจจุบันจะอยู่ในรูปแบบของการเช่าที่ดินทำกิน เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพเดิมมีอายุมากขึ้น ลูกหลานไม่ชอบการทำไร่ เมื่อเรียนจบจะไปทำงานต่างจังหวัด เนื่องจากมีแรงดึงดูดด้านความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ลุงสุรินทร์เล่าว่า “ปัจจุบันใช้จ่ายเยอะ ชาวบ้านแข่งขันกันซื้อรถ ไม่ว่าจะเป็นรถทางการเกษตร รถมอเตอร์ไซด์ ทุกอย่างแข่งกันมีทั้งนั้น” การซื้อขายที่ดินสมัยก่อน ๆ ไม่ต้องมีอุปกรณ์การวัด ปัจจุบันทุกอย่างต้องเที่ยงตรงวัดได้ มีหลักฐานเอกสารทุกอย่าง เนื่องจากที่ดินมีราคาสูงเริ่มมีการโกงกันมากขึ้น จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้ชาวบ้านในเขตพื้นที่มีงานทำสร้างรายได้ผู้ที่ไม่ประกอบอาชีพทำไร่ ก็มาเป็นลูกจ้างของสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้าประทุน ส่วนของเด็กนักเรียนตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ ๑ ขึ้นไปถ้าต้องการมีรายได้ทางถ้าหุบป่าตาดรับสมัครยามัคคุเทศก์เพื่อมาให้คำแนะนำข้อมูลกับนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจะให้เงินค่าตอบแทน บางคนได้เฉลี่ยวันละ ๑,๐๐๐ บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของนักเรียน และจะมาทำงานในช่วงวันหยุดราชการซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวมาก นักท่องเที่ยวจะมากที่สุดในช่วงเทศกาล เช่น สงกรานต์ ปีใหม่หรือในช่วงวันหยุดยาว ๆ ชาวบ้านจะนำผลไม้ทางการเกษตรเช่น มะม่วงมาขาย และบริเวณรอบถ้ามีร้านค้าเล็ก ๆ ขายขนมและเครื่องดื่ม¹⁶¹

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งในความพยายามที่จะปรับตัวของชุมชน จากรายงานการวิจัยฯ โครงการมองปัจจุบันย้อนอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก¹⁶² ชาวบ้านจึงเข้าชื้อกันเพื่อเตรียมยื่นเรื่องทางอำเภอทุ่งเสลี่ยมหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ช่วยแก้ปัญหาน้ำท่วม ทางชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายคิดว่าปัญหาน้ำท่วมเกิดจากการสร้างฝาย (ท่อระบายน้ำ) โรงเรียนชัยมงคลพิทยา และฝาย (ท่อระบายน้ำ) ทำไม่แดงเพราะมีลักษณะเป็นประตูระบายน้ำปิดเปิดน้ำ ในหน้าน้ำหลากน้ำไหลระบายในช่องทางระบายน้ำไม่ทันจึงเกิดน้ำท่วม ถ้าทำเป็นฝายน้ำล้นน้ำจะไม่ค่อยเกิดปัญหาน้ำท่วม ผู้ใหญ่ก็รับเรื่องร้องเรียนของชาวบ้านไว้เตรียมยื่นต่อนายอำเภอ สำหรับเป็นแหล่งในการเกษตร และป้องกันน้ำท่วมพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่การเกษตร และโรงเรียนชัยมงคลพิทยา ซึ่งอยู่ติดกับลำน้ำแม่มอก สำหรับการดูแลรักษาท่อระบายน้ำโรงเรียนชัยมงคลพิทยา กรมชลประทานจะส่งเจ้าหน้าที่มาดูแล ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่อ่างเก็บน้ำแม่มอก ตำบลเวียงมอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง นอกจากนั้นพวกชาวบ้านหมู่บ้านใหม่ที่อยู่ใกล้กับลำน้ำแม่มอกและท่อระบายน้ำโรงเรียนชัยมงคลพิทยาจะต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด ไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำ และคอยดูแลไม่ให้เศษขยะที่ไหลมากับน้ำป่าทางตอนเหนือมาติดท่อระบายน้ำ ถ้าพบว่าท่อระบายน้ำมีการอุดตันจะต้องช่วยกันเก็บออกให้หมด เพราะในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำเหนือไหลบ่าลงมามาก จนเกิดน้ำท่วมทุกปี เกิดความเสียหายต่อบ้านเรือนและทรัพย์สินของชาวบ้าน ตลอดจนถึงโรงเรียนชัยมงคลพิทยาที่ตั้งอยู่ใกล้กับท่อระบายน้ำมากที่สุด

¹⁶¹ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ถ้าหุบป่าตาด Unseen in Thailand กับวิถีชีวิตชุมชน, โรงเรียนทุ่งโพวิทยา จังหวัดอุทัยธานี

¹⁶² โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. โครงการมองปัจจุบันย้อนอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก: กรณีศึกษา หมู่บ้านใหม่ ตำบลเขาแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย. โรงเรียนชัยมงคลพิทยา จังหวัดสุโขทัย

จากรายงานยววิจัยฯ การเปลี่ยนแปลงของป่าพรุน้ำจืดบ้านแม่ควาหลวง¹⁶³ ทราบว่า ในปี พ.ศ.๒๕๒๖ทางราชการให้หมู่บ้านแม่ควาหลวงเป็นหมู่บ้าน อพป.โดยมีคณะกรรมการบริหารฯ ฝ่าย คณะกรรมการดังกล่าวได้ประชุมมีมติให้มีการรักษาป่าขึ้นโดยมีกฎระเบียบข้อบังคับแต่ปรากฏว่าไม่ได้ผลเท่าที่ควรปี พ.ศ.๒๕๓๑ นาย กองคำ ปัญญา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในสมัยนี้เองมีอาสาสมัครป้องกันและปราบปรามผู้ที่ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยการนำของนายดวงคำ คำคำแก้ว และคณะรวม ๙ คนได้ช่วยกันดูแลหากใครฝ่าฝืนมีการปรับรายละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจึงลดน้อยลง นายคำ คำแก้ว พร้อมด้วยชาวบ้านเริ่มตระหนักและเกิดแนวคิดที่จะรักษาป่าให้คงอยู่ไม่ให้มีการบุกรุกพื้นที่เพิ่มเติมโดยแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนพร้อมทั้งร่างกฎระเบียบในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนและร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ฟื้นคืนสภาพขึ้นมาใหม่ จากความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าของผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ทำให้ป่าชุมชนบ้านแม่ควาหลวงกลับมาเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์หลากหลายไปด้วยพรรณพืชและพันธุ์สัตว์ที่ชาวบ้านสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ปัจจุบันได้มีการเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมาใช้ ประโยชน์ในด้านนั้นทางการบริหารส่วนน้ำพุเย็นและการเดินทางไกลของนักเรียนในพื้นที่ มีองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลางได้สนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้าน โดยมีการสร้างบ่ออาบน้ำแร่ที่ทันสมัยและนำใช้ในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งศึกษาอบต.ตำบลแจ้ห่มหรือกับ อบต.หาง และฝ่ายปกครอง อ.เทิง เพื่อให้ฝ่ายดังกล่าวเกิด ประโยชน์ต่อทั้งทางด้านการเกษตรและระบบนิเวศนี้ไปพร้อมๆ กัน โดยได้ร่วมหารือเพื่อแก้ไขปัญหาที่พันธุ์ปลาที่สำคัญ ๆ จะสูญพันธุ์ เบื้องต้นหารือกันว่าจะจัดทำบันไดปลาโจนสำหรับทำให้ช่องให้ปลาสามารถขึ้นลง จากด้านหนึ่งของเขื่อนได้

ผลการสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสมบัติสาธารณะ เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑. การใช้ทรัพยากร

บ้านวังลึก¹⁶⁴ เป็นชุมชนที่ตั้งมาหลายชั่วอายุคน ผู้ที่เข้ามาเป็นกลุ่มแรกคือคนที่อพยพมาจากอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ต่อมาเมื่อมีคนจากบ้านด่านลานหอยเข้ามาเอาควายมาเลี้ยงเห็นว่าพื้นที่นี้อุดมสมบูรณ์จึงได้เข้ามาปักหลักปักฐานอยู่โดยใช้วิธีการต่างๆ ขยับไล่ผู้คนที่ย้ายมาจากอำเภอเถินให้อพยพพร่นถอยไปอยู่ที่บ้านดลิ่งชัน นอกจากมีที่ดินอุดมสมบูรณ์แล้วบ้านวังลึกยังมีคลองแม่ลำพันซึ่งในอดีตเรียกว่าคลองแม่ลำพันไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ดินน้ำที่อยู่เทือกเขาฝิ่นน้ำเขตอำเภอเถินพัดพานำทรายมาทับถมเต็มคลอง โดยผู้คนในอดีตจะใช้ประโยชน์จากคลอง

¹⁶³ โครงการยววิจัยฯ.การเปลี่ยนแปลงของป่าพรุน้ำจืดบ้านแม่ควาหลวง ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, โรงเรียนสันกลางวิทยาคม จังหวัดเชียงราย

¹⁶⁴ โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “วิถีชีวิตของชาวบ้านลำพันกับสายน้ำแม่ลำพัน”

ด้วยการชดเชยทรายในการอุปโภคและบริโภค ชาวบ้านมีโอกาสพบเจอกันบ่อย ไม่มีใครใช้ทำการเกษตร แต่เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นความต้องการใช้น้ำจึงมีเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับน้ำหางาว¹⁶⁵ ความสำคัญในอดีตย้อนไปเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๘ แม่น้ำหางาวเป็นแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรในน้ำและสิ่งแวดล้อมริมฝั่งน้ำ แม่น้ำหางาวจะไหลตลอดเวลาทุกฤดู เป็นหาดทรายเป็นวงรีจะมีต้นไคร้ ต้นหญ้าขึ้นทั่วบริเวณลำน้ำ เมื่อมองลงไปก็จะเห็นต้นไคร้ ต้นหญ้าอยู่ที่ท้องน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกว่าหาดไคร้ การสร้างโบราณกั้นเช่นกัน ชาวบ้านจะช่วยกันไปตัดไม้ในป่าหรือไม้ไผ่ที่มีในบ้านของตนเองมาทำฝายโบราณ โดยจะใช้ไม้กับหิน เมื่อเสร็จแล้วก็จะปลูกต้นไม้ต้นหญ้าไว้ที่ข้างหน้าและข้างหลังฝายโบราณเพื่อกันน้ำเซาะหน้าดิน

๒. ผลกระทบที่เกิดจากฝีมือมนุษย์

มนุษย์ได้มีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา และได้ค้นคิดสิ่งต่าง ๆ ที่ทันสมัยอยู่เรื่อย ๆ การพัฒนามีทั้งทางด้านดีและไม่ดี มีเหตุผลและไม่เหตุผล เป็นจุดเปลี่ยนที่ยิ่งใหญ่ เมื่อมองแบบภาพรวมอาจจะไม่เห็นจุดบกพร่อง แต่เมื่อมองแบบละเอียดแล้วจะเห็นได้ทันทีว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกร่อนไปที่ละนิด ๆ เช่นเดียวกับลำแม่น้ำหางาวที่แต่ก่อนเคยไหลเอื่อย ๆ ไม่มีทางคดเคี้ยว แต่ปัจจุบันกลับตรงกันข้ามก็เปรียบเหมือนมนุษย์เราได้เพิ่มขึ้น การประกอบอาชีพเกษตรนั้นจึงใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตขาดความหยั่งรู้นึกถึงผลกระทบที่จะตามมาจึงทำให้แม่น้ำหางาวเปลี่ยนแปลง การที่ประชากรเพิ่มขึ้นทำให้ส่งผลกระทบหลาย ๆ ด้านในการดำรงชีวิต เช่น การที่ประชากรเพิ่มขึ้นทำให้ปลาในแม่น้ำหางาวลดลง การใช้อุปกรณ์ในการจับปลาที่ผิดกฎหมายที่ชาวบ้านเรียกว่า จีปลา (ใช้ไฟฟ้าช็อตปลา) การขยายขยายที่อยู่อาศัยชนบทริมฝั่งตะวันออกเรียกว่าน้ำหางาว ฝั่งตะวันตกเรียกว่าบ้านร่องแย่ง จนเกินไป กลายเป็นการรุกรานทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อถึงน้ำท่วมชาวบ้านร่องแย่งได้รับความเดือดร้อนเพราะว่าพื้นที่บ้านร่องแย่งเป็นที่ราบต่ำจึงเกิดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่บ่อย คนในพื้นที่บ้านร่องแย่งจึงอพยพข้ามแม่น้ำหางาวเข้ามาอยู่ที่บ้านหางาว

๓. ผลจากการพัฒนา

การพัฒนาได้มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนมากขึ้น แต่เปลี่ยนรูปแบบความสำคัญจากการใช้เพื่ออุปโภคบริโภคเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต กลายเป็นนำมาใช้ในการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านได้รู้จักการทำเกษตรที่หลากหลายรูปแบบและทำเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น ส่วนความจำเป็นในการใช้บริโภคอุปโภคที่ต้องเดินไปที่แม่น้ำเพื่อตักน้ำใช้ในครัวเรือนก็เปลี่ยนไป เนื่องจากความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน มีไฟฟ้า ประปา เข้ามาในหมู่บ้าน ซึ่งจุดเริ่มต้นมาจากรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้สร้างสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งฉบับแรกประกาศใช้ในพ.ศ. ๒๕๐๔ หลังจากนั้นในแต่ละท้องถิ่นก็เริ่มมีไฟฟ้า ประปาเข้ามาใช้ส่งผลให้

¹⁶⁵ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “การเปลี่ยนแปลงของน้ำหางาวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย”

เกิดความเปลี่ยนแปลง ดังเช่นในชุมชนน้ำหงาวประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ไฟฟ้าเริ่มแรกเข้ามาสู่ หมู่ ๒ และหมู่ ๒๐ ก่อน ตอนนั้นทั้ง ๒ หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเดียวกัน สมัยนั้นเสาไฟฟ้าต้องใช้ไม้ไผ่ยาวๆ ยกขึ้นสูงปักห่างกันเป็นระยะๆ เพื่อเชื่อมโยงเข้าหากัน ถ้าวัดไหนวัวควาย ไปชนไม้เสาไฟ ไฟก็จะดับ เพราะสายไฟขาด และดึงกันล้มหมดกว่าจะซ่อมเสร็จใช้เวลานาน บางคืนได้อยู่กันมืดๆ อย่างนั้น ปัจจุบันสร้างเสาไฟฟ้าเป็นแท่งปูนมีความยาว ๕-๖ วา ทนแข็งแรง ไม่มีอันตรายและได้มาตรฐาน พอไฟฟ้าเข้ามาประปาหมู่บ้านเกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๘ ประปาบ้านหงาว หมู่ ๒ มีหมู่ ๒๐ และหมู่บ้านหัวดงหมู่ ๑๒ ใช้ร่วมกัน เพราะบ้านหัวดงอยู่ติดหมู่ ๒ และอยู่ใกล้บ้านหงาว ที่ตั้งประปาหมู่ ๒ ในปัจจุบัน ตั้งที่โรงเรียนบ้านหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ส่วนน้ำประปาที่ตั้งอยู่องค์การบริหารส่วนตำบลหงาว เป็นน้ำประปาของหมู่ ๔ ซึ่งใช้ร่วมกับหมู่ ๓ ใกล้กับถนนสายเทิง เชียงคำ ซึ่งประปาหมู่บ้านก็สูบน้ำจากน้ำหงาวขึ้นมาใช้นั่นเอง จากนั้นในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ได้มี ได้มีการสร้างถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่หมู่ ๔ ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

จากการพัฒนาต่างๆ ที่เข้ามาเป็นสิ่งที่ดีมาก ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อก่อนจะเดินทางไปไหนมาไหนถนนก็ไม่ดีเป็นแอ่งลุ่มๆ ไฟฟ้าเหมือนกัน จากที่หมู่บ้านเคยไม่มีแสงสว่างก็กลับมีไฟฟ้าเข้ามาทำให้ชาวบ้านมีชีวิตใหม่ แต่หลังจากความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านทำให้บ้านหงาวเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทรัพยากรเป็นอย่างมาก เช่นการถากถางที่นาหรือป่าไม้เพื่อทำถนน ไฟฟ้า หรือการสร้างน้ำประปาหมู่บ้าน สัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไม่มีที่อยู่อาศัยทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากและผลกระทบของน้ำหงาวคือเริ่มต้นขึ้นและมี ความแคลง

การบริโภคและอุปโภคหลังจากความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านทุกอย่างก็เปลี่ยนไป ชาวบ้านจากที่เคยดื่มกิน และทำกับข้าวทุกมื้อก็ต้องใช้แม่ น้ำหงาว แต่สิ่งเหล่านั้นได้หายไปจากเดิม ได้มีการพัฒนาจัดตั้งโครงการสร้างน้ำประปาเข้าหมู่บ้าน มีเครื่องอำนวยความสะดวก มีน้ำที่ไหลตามท่อตามบ้านต่างๆ ไม่ต้องเสียเวลาไปหบน้ำมาดื่มกิน และยังปลอดภัยจากสารเคมี เพราะมีเครื่องเทคโนโลยีเข้ามาเกษตรกรก็เพิ่มขึ้นจึงทำให้สารพิษมาก การบริโภคน้ำหงาวก็ลดลง ชาวบ้านนิยมใช้น้ำประปาแทน

ด้านเกษตรกรรม การใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ทำให้มีวิธีการทำเกษตรหลากหลายรูปแบบ ปลูกพืชหลากหลายชนิดเพิ่มมากขึ้น เปลี่ยนจากเกษตรเพื่อยังชีพ เป็นทำเพื่อการค้า พื้นที่สองฝั่งน้ำหงาวจึงเป็นไป มีการถากถางพื้นที่การเกษตรมากขึ้น นำน้ำจากน้ำหงาวขึ้นมาใช้ จนบางครั้งน้ำในแม่น้ำหงาวลดน้อยลงไม่เพียงพอต่อการอุปโภค และยังไปกว่านั้น ชาวบ้านเริ่มนำสารเคมีมาใช้ในการเกษตรในพื้นที่ริมน้ำ ทำให้สารเคมีไหลลงแม่น้ำ ปัจจุบันจะเห็นขวดยาฆ่าแมลงลอยเกลื่อนอยู่ในแม่น้ำ ทำให้ไม่กล้าที่จะไปอาบน้ำและดื่มอีกต่อไป

ลักษณะของน้ำหงาวที่เปลี่ยนไปจากที่เคยเป็นแม่น้ำที่กว้างลึก มีน้ำไหลตลอดฤดู มีพืชพันธุ์นานาชนิด แต่ตอนนี้พืชพันธุ์นานาชนิดได้สูญหายไปมาก เช่นต้นไคร้ ต้นุ่นที่เคยออกตามชายฝั่ง และสาหร่ายที่เคยเป็นอาหารปลาในแม่น้ำ ฯลฯ ปริมาณน้ำลดลงมาก จนต้องใช้วิธีการสร้างฝายเข้ามาช่วยเพื่อเก็บน้ำ ตัวลำน้ำที่เคยกว้างขวางต้องแคบลง เพราะการที่ดิน

ถล่มไหลลงสู่แม่น้ำทำให้น้ำตื้นและไหลช้าลง นอกจากนี้คุณภาพของน้ำก็เริ่มมีสารเคมีปนเปื้อนมากขึ้นจนทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น มีการนำพืชหลากหลายชนิดมาปลูกมากขึ้น และทำเป็นอาชีพ นอกจากปลูกข้าว ยาสูบที่นิยมปลูกกันมานานในอดีต เริ่มมีการปลูกพืชชนิดใหม่ เช่นการปลูกหอม กระเทียม ซึ่งการปลูกหอมนั้นจะปลูกได้ทุกฤดูยกเว้นฤดูฝน จะปลูกที่สวนหรือที่นาหลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว หอมจะมีสองชนิดคือ กระเทียมและหอมแดง หอมกระเทียมที่ปลูกในสวนจะเอาไว้ทำพันธุ์ การปลูกแดงไทยและแดงกวาจะปลูกมรเดือนกุมภาพันธ์เป็นส่วนใหญ่ การปลูกถั่วลิสงเป็นพืชที่มีทนความแห้งแล้งได้ดี เกษตรกรสามารถปลูกได้ง่าย นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาปลูกใหม่ เช่นมะละกอ การปลูกข้าวในสมัยก่อนก็จะปลูกแต่ข้าวโพดสาลี ซึ่งจะปลูกในเดือนเมษายนจะปลูกปีละ ๑ ครั้ง แต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ กว่าๆ ชาวบ้านได้เริ่มปลูกข้าวโพดชนิดใหม่ คือข้าวโพดแดงเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และต่อมาก็ได้มีการปลูกข้าวโพดหวาน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวโพดได้ทุกฤดูถ้ามีที่ดินปลูก การปลูกข้าวโพดจึงเป็นที่นิยมของชาวบ้านมาก

การสร้างฝาย จากข้อมูลที่ได้มาจากองค์การบริหารส่วนตำบลหงาว (ปัจจุบันยกฐานะเป็นเทศบาล) ได้รายงานถึงแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นว่ามีการสร้างฝายถึง ๗ แห่ง และมีการสร้างบ่อน้ำตื้น ๔๕ แห่ง บ่อโยก ๓๔ แห่ง ประปาหมู่บ้าน ๑๗ แห่ง แต่ละฝายสร้างเป็นฝายซีเมนต์ ซึ่งฝายแม่น้ำหงาว สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๓ ตั้งอยู่ที่บ้านหงาว หมู่ ๓ ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เป็นฝายที่คณะวิจัยได้ออกสำรวจ ส่วนฝายอื่นๆ ก็น้อยอยู่เป็นระยะๆตามลำน้ำหงาว อยู่ในตำบลต๊อบเต่า ที่อยู่ต้นน้ำหงาวและอยู่ในหมู่บ้านอื่นที่คณะวิจัยไม่ได้ไปศึกษา แต่ก็ทำให้ได้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับน้ำ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากน้ำหงาว โดยการสร้างฝายกั้นน้ำเอาไว้ใช้ ซึ่งต่างจากสมัยอดีตที่จำนวนคนยังมีน้อย หมู่บ้านมีไม่มาก จึงไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากการไม่มีน้ำใช้

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ที่ส่งผลกระทบต่อสมบัตินิเวศวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนี้

แม่น้ำเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นจากทรายที่ทับถมบริเวณคลองมีมากทำให้คลองตื้นเขิน น้ำในคลองเริ่มมีกลิ่นเหม็นโคลนตม มีการสร้างฝายกั้นน้ำ ขุดบ่อน้ำ เจาะบาดาลในบริเวณบ้านของตน สร้างประปาในหมู่บ้าน น้ำในคลองจึงถูกสูบขึ้นมาใช้เพื่อการเกษตรเพียงอย่างเดียว น้ำเพื่อใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคจะเป็นน้ำบ่อ น้ำบาดาลหรือน้ำประปา บางบ้านที่มีฐานะดีจะซื้อน้ำที่ร้านค้ามาบริโภค

การพังทลายของตลิ่งเกิดจากกระแสน้ำได้ไหลเชี่ยวและแรงในฤดูน้ำหลาก การไหลและความเร็วของกระแสน้ำได้เพิ่มขึ้นจากอดีตที่ผ่านมา และแห้งช้าเพราะในอดีตน้ำที่นองท่วมนั้นจะแห้งภายในครึ่งวันซึ่งการสร้างฝายในสมัยก่อนนั้นเป็นฝายไม้เมื่อน้ำท่วมจะทำให้น้ำไหลเร็ว แต่ปัจจุบันเป็นฝายซีเมนต์เวลาน้ำหลากมากก็จะท่วมและหน้าแล้งก็จะเกิด ปัญหาแห้งแล้งขาดน้ำจึงทำให้ชาวบ้านได้รับความเสียหาย พื้นที่ที่ได้รับความเสียหายส่วนมากจะเป็นพื้นที่

ทำการเกษตรของชาวบ้าน โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างฝายซีเมนต์มีข้อเสียมากมาย คือ

๑. เสียสมดุลทางกายภาพของแม่น้ำเกิดดินตื้นกลางน้ำ ทำให้น้ำตื้น
๒. ทำให้ปลาขึ้นไปวางไข่ที่ตื้นน้ำได้ยากเป็นการตัดวงจรชีวิตของปลา
๓. ทำให้เกิดตะกอนดินทางด้านหลังที่กั้นน้ำจึงต้องขุดบ่อยๆ
๔. ทำให้พืชน้ำบางชนิดได้สูญพันธุ์หรือหายไป
๕. ทำให้น้ำไหลช้ามีพืชน้ำชนิดใหม่ขึ้นมาแทนทำให้แม่น้ำที่เคยกว้างกลับแคบลง
๖. ชาวบ้านเป็นโรคพยาธิใบไม้ในตับมากขึ้น เพราะน้ำนิ่งไม่ไหลเวียนเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้ดี
๗. การไหลเชี่ยวของน้ำได้พัดเอาหน้าดินและดินที่ตลิ่งไป ทำให้แม่น้ำกัดเซาะและเกิดเป็นดินดอนขึ้น เกิดปัญหาการพังทลายของดิน

นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบด้านอื่นๆ ด้วยคือ

- พืชน้ำลดลง การเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศน์ของแม่น้ำท่าวได้ส่งผลกระทบเป็นอย่างมาก เนื่องจากสมัยก่อนแม่น้ำท่าวมีสาหร่ายชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า แหน เป็นพืชน้ำชนิดหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก และยังมีพืชน้ำอาหารสมุนไพรที่ชาวบ้านได้นำมาประกอบอาหาร จนถึงปัจจุบันคือเตา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เต่า มากมาย แต่เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๓ ทางรัฐบาลได้จัดงบประมาณให้มีการสร้างฝายซีเมนต์ขึ้นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้สาหร่ายชนิดนี้ได้สูญพันธุ์ไปและยังทำให้เตาลดปริมาณลง

นางพัฒนารัก ยองเพชร เล่าว่าย้อนหลังไปประมาณ ๓๐ ปี ผู้ที่เป็นพ่อ-แม่จะให้ลูก ๆ ไปเก็บแห่นหลังจากเลิกเรียนแล้วเพื่อนำมาเป็นอาหารสัตว์ ส่วนตนเองก็จะพาเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ไปเก็บด้วยเพราะสมัยก่อนบ้านของตัวเองเลี้ยงเป็ดและเลี้ยงหมู สาหร่ายชนิดนี้มีสีเขียวเมื่อเปิดกินแล้วก็จะให้ไข่ดี คือไข่จะไข่โตไข่แดงจะมีสีเข้ม การเลี้ยงหมูนั้นก็เช่นกันชาวบ้านก็จะไปเก็บแห่นมาให้หมูกินจะช่วยประหยัดต้นทุนเป็นอย่างมาก นอกจากสาหร่ายนี้แล้วยังมีบอนคันที่ออกริมแม่น้ำท่าวแล้วยังมีมะละกอก็เป็นอาหารหมูได้ โดยชาวบ้านจะใช้มีดสับแล้วนำไปต้มเมื่อเย็นแล้วก็นำรำข้าวมาผสมให้หมูกินหมูในสมัยก่อนจึงไม่เป็นอันตรายเหมือนในปัจจุบัน

ปัจจุบันการเลี้ยงหมูนั้นจะต้องใช้ต้นทุนสูงเพราะว่าหมูกินอาหารไม่เหมือนแต่ก่อน เดิมนั้นหมูนั้นกินแต่อาหารสำเร็จและหัวอาหาร และปัจจุบันนี้ประชากรเพิ่มขึ้นหมูจึงเป็นที่ต้องการของตลาดทำให้ผู้เลี้ยงใช้สารเร่งโตโดยไม่คิดถึงผลกระทบ เหตุนี้จึงเป็นปัจจัยหนึ่งของการเป็นโรคของประชากร นางหวัน ไม้ยาง ได้เล่าว่าเตาจะออกที่ระดับน้ำลึกประมาณ ๒๕-๔๕ เซนติเมตร พุดง่าย ๆ ก็คือ ระดับน้ำประมาณครึ่งเอวถึงหน้าอก ที่ ๆ เต่า จะออกนั้นจำต้องเป็นที่น้ำใสสะอาดและแสงแดดต้องส่องถึง ถ้าตัวเองยืนอยู่บนฝั่ง

น้ำก็จะเห็นเตาได้ชัดเจน จนตัวเองได้ทำเป็นอาชีพในระยะหลังก่อนหน้านี้ประมาณ ๔-๕ ปีก่อนนั้นไม่เหมือนกับปัจจุบัน เพราะสมัยก่อนชาวบ้านสามารถไปซื้อเตาเอามาทำอาหารเองหรือไม่ก็แบ่งกันกินได้โดยไม่ต้องซื้อและไม่ต้องหวาดระแวงเรื่องความสะอาดและกล่าวอีกว่า “เตาสมัยก่อนนะ กินดิบก็ไม่ได้แต่เดี๋ยวนี้ขนาดสุกยังไม่กล้ากินเลย คนที่กินก็กินแต่ต้องลวกก่อนเดี๋ยวท้องจะเสียบางคนก็ว่ามีพยาธิด้วยแต่ปัจจุบันก็กินสุกหมดเลย” นอกจากนั้นตนเองและชาวบ้านก็ได้สังเกตว่าเตาในแม่น้ำ หางวนั้นได้ลดลงนอกจากนั้นก็ยังมีความหายไปในไหนไม่รู้ ตนเองยังไม่รู้เลยว่าเตาจะหายไปด้วยไหม เตาได้มีปริมาณลดลงจนสังเกตได้ อาจจะเป็นเพราะการใช้สารเคมี หรือการสร้างฝายซีเมนต์ก็ไม่ว่า ที่ทำให้น้ำขุ่นเกิดตะกอน ทำให้เตาฝ่อหรือตาย ชาวบ้านจึงหากินได้ยาก และยังทำให้ตัวเองและชาวบ้านบางคนขาดรายได้ ต้องไปหาที่อื่นเมื่อมีคนมาสั่งซื้อจึงทำให้ตนเองคิดว่า น้ำหางวนเปลี่ยนไปแล้วจริง ๆ

ตาราง ๑: สรุปการสังเคราะห์ประเด็นสมมติฐานระยะ

ยุค	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ยุค ๑: การก่อตั้งชุมชน พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๕๐๐	๒๔๘๐	- การอพยพมาอยู่อาศัยจากอำเภอ นครไทย และ	- เกิดเป็นชุมชนบ้านแยง
	๒๔๕๙	- คนด่านซ้าย จังหวัดเลย	- ชาวบ้านมีอาชีพเก็บของป่า ป่าไม้อ้อยหรือ
	๒๔๕๐ - ๒๔๕๑	- บ้านแม่คาวหลวงเริ่มบุกเบิกป่าเพื่อใช้ไม้ในการทำฟืน สร้างบ้าน และนำไปขาย	- ผลผลิตการเกษตรของบ้านแยงเกิดความเสียหาย ขายไม่ได้ เกิดภาวะหนี้สิน เกษตรกรบางรายต้องขายที่ดินเพื่อใช้หนี้สิน หรือขายที่ดินแล้วย้ายไปทำมาหากินที่อื่นแทน
	๒๔๘๐	- การขยายชุมชนน้ำหางวน	- มีหมู่บ้านขนานทั้งสองฝั่งแม่น้ำ การขยายหมู่บ้านทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันและเกิดปัญหาน้ำท่วมบ้านเรือนในช่วงน้ำหลาก
	ประมาณ ๒๔๙๐	- การปลูกยาสูบที่บ้านหางวน	- เปลี่ยนพันธุ์ยาสูบพื้นเมืองเป็นยาสูบพันธุ์ฝรั่งเวอร์จิเนียจากประเทศอเมริกาแห่งแรกในประเทศไทย

ยุค	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ยุค๒: การเปลี่ยนแปลงสมบัติสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๓๐	๒๕๐๙ ๒๕๑๐ - ๒๕๑๒ ๒๕๑๖ - ๒๕๒๐ ๒๕๑๗ - ๒๕๒๔ ๒๕๒๙ ๒๕๑๐ - ๒๕๒๐ ๒๕๒๒ ๒๕๒๖	- เกิดการตัดไม้ทำลายป่าในบ้านแม่คาวหลวง - การสร้างเขื่อนสิริกิติ์ - การสร้างถนนลาดยางผ่านจากตำบลบ้านแยงไปอำเภอนครไทย - การสัมปทานป่าไม้จากรัฐในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขากระยาง - เปลี่ยนชื่อจากบึงปลาเนาเป็นบ้านบึง - ปลูกข้าวโพดและหอมในบ้นหวาว - การรื้อฝายในลำน้ำแม่กระณเพื่อขยายถนนชูเปอร์ไฮเวย์ - หมู่บ้านแม่คาวหลวงเป็นหมู่บ้านอพ. มีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามผู้ที่ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หากใครฝ่าฝืนจะถูกปรับรายละ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท	- คณะกรรมการหมู่บ้านพยายามตั้งระเบียบเบื้องต้นในการรักษาป่าแต่ไม่มีอำนาจในการเอาผิดกับผู้ฝ่าฝืนระเบียบ - น้ำจากการสร้างเขื่อนท่วมบ้านเรือน - การอพยพหรือถอนบ้านเรือนและขนย้ายทรัพย์สินไปอยู่ที่ใหม่ - รัฐจัดสรรที่ดินทำกิน ๑๕ ไร่/ครัวเรือน แต่ที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนที่เดิม - เกิดชุมชนใหม่คือ นิคมลำน้ำน่าน - เกิดเส้นทางซีกลากไม้ของบริษัททำไม้ มีรถบรรทุกขนย้ายไม้ออกจากพื้นที่ป่า ชาวบ้านได้ใช้เป็นเส้นทางลำเลียงพืชผลทางการเกษตร การเดินทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่างๆ - ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านบึงลดหายไปเมื่อก่อนซื้อบึงปลาเนาเพราะมีปลาชุกชุมมากมายจนจับไม่ทันปลาเลยเน่าตายลอยอยู่ในบึง เรืองเล่าและความเป็นมาของบึงปลาเนาจึงหายไปกับกาลเวลา - ชาวบ้านสามารถปลูกพืชหมุนเวียนได้ตลอดปี - ห้วยนาทุ่งนาจะขอสร้างฝายจากที่เคยย้ายฝายลูกเดิมคือฝายพกาหม่องสาเหตุที่ย้ายคือขาดการดูแลจากลูกนา เพราะมีการขายที่ดินไปจำนวนมาก - การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าลดน้อยลง

ยุค	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ยุค ๓: ยุค การปรับตัว ๒๕๓๐- ปัจจุบัน	๒๕๓๐	- เปลี่ยนการเกษตรแผน ใหม่ใช้ระบบการจัดการ น้ำ ใช้น้ำ สารเคมี ผลิต เพื่อขาย ฯลฯ	- เกือบทุกครัวเรือนมีรถจักรยานยนต์ ใช้เป็นของตนเอง
	๒๕๓๐	- การพัฒนาเข้าถึงใน ชุมชนเช่น ไฟฟ้า วัด อนามัย โรงเรียน เป็นต้น	- รถไถยนต์ขับเคลื่อนขนาดใหญ่และรถ ไถเดินตามจะมีเฉพาะครอบครัวที่มี ฐานะในแต่ละหมู่บ้าน
	๒๕๔๒	- เกิดยุคนิยมที่ดินตาม นโยบายสี่เหลี่ยม เศรษฐกิจ	- การเปลี่ยนที่อยู่อาศัยจากบ้านไม้สอง ชั้นใต้ถุนสูงเปลี่ยนเป็นบ้านครึ่งตึก ครึ่งบ้านรูปทรงสวยงามแบบสมัยใหม่
	๒๕๔๒	- สร้างฝายทำไม้แดงและ ฝายโรงเรียนชัยมงคล พิทยา	- ชุมชนมีคนอยู่หนาแน่นขึ้น
	๒๕๔๓	- หุบป่าตาดได้รับประกาศ จัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ ป่า	- ชาวบ้านส่งบุตรหลานเรียนต่อใน ระดับที่สูงกว่ามัธยมปลายมากขึ้น
		- การสร้างฝายซีเมนต์	- คำนิยมการขายที่ดินของตนเองที่อยู่ ใกล้บ้านเพื่อไปซื้อนาที่ไกลออกไป เพราะชาวเขาคิดว่าการขายที่นาเดิม แล้วไปซื้อที่นาใหม่จะได้มีเงินเหลือใช้ จ่ายและมีพื้นที่นาเพิ่มขึ้นเพราะที่นาที่ อยู่ห่างไกลความเจริญมีราคาถูกกว่า
	๒๕๔๔		- สามารถทำนาได้ปีละหลายๆครั้ง
			- ราคาข้าวสูงขึ้นเกี่ยวละ ๘,๕๐๐ - ๙,๒๐๐ บาท
			- ชาวบ้านห้ามไม่ให้เข้าไปในป่าเพื่อหา ของป่า
			- ปริมาณเตา ^{๑๖๖} ลดลงหรือบางชนิดได้ สูญพันธุ์ไป ที่มีอยู่ชาวบ้านก็ไม่กล้า เก็บมากินเพราะกลัวมีสารพิษตกค้าง เกิดผลเสียด้านต่างๆได้แก่
			1) แม่น้ำเกิดดินกลางน้ำ ทำให้น้ำตื้น เขิน
			2) ทำให้ปลาขึ้นไปวางไข่ที่ต้นน้ำได้ ยากเป็นการตัดวงจรชีวิตของปลา
			3) ทำให้เกิดตะกอนดินทางด้านหลัง

¹⁶⁶ พืชน้ำสมุนไพรมที่ชาวบ้านนำมาประกอบอาหาร

ยุค	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
		- หุบป่าตาดได้รับประกาศให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen in Thailand	ที่กั้นน้ำจึงต้องขุดบ่อย่อยๆ ทำให้พืชน้ำบางชนิดได้สูญพันธุ์หรือหายไป 4) ทำให้น้ำไหลข้ามมีพืชน้ำชนิดใหม่ขึ้นมาแทนทำให้แม่น้ำที่เคยกว้างกลับแคบลง 5) ชาวบ้านเป็นโรคพยาธิใบไม้ในตับมากขึ้น เพราะน้ำนิ่งไม่ไหลเวียนเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้ดี 6) การไหลเชี่ยวของน้ำได้พัดเอาหน้าดินและดินที่ตลิ่งไป ทำให้น้ำกัดตลิ่งและเกิดเป็นดินดอนขึ้น - สร้างถนนเสร็จภายใน ๖ เดือนหลังประกาศให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว - ที่ดินมีราคาแพงขึ้นจากเดิมไร่ละ ๒๐ บาท เป็นไร่ละ ๗๐,๐๐๐ -๑๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งที่อยู่ในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า - ชาวบ้านไม่ยอมขายที่ดินเพราะหวังว่าจะได้รับโฉนดในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า หลังจากหมดการเป็นเขตอนุรักษ์ - มีการสร้างรีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหารบริเวณใกล้เคียง - การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากทำไร่เป็นลูกจ้างของสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำประทุน นักเรียนมีรายได้เสริมจากการเป็นยุวมัคคุเทศก์

สรุปผล

การศึกษาในประเด็นสมบัติสาธารณะจากโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือพบว่า ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนแต่ละชุมชนปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการเป็นชุมชนคือ ทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมที่ดำรงด้วยชีวิตแบบเกษตรกรรม ชุมชนหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานก่อเกิดเป็นสภาวะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมนั้น เรียกว่าระบบนิเวศนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมหรือที่เรียกว่าระบบนิเวศนั้น เป็นความสัมพันธ์ อย่างแยกไม่ออก ระบบนิเวศจึงสอดคล้องกันกับการเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนร่วม จึงต้องวางแผนทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับระบบนิเวศนั้นให้ชัดเจนด้วย เมื่อชุมชนไปสัมพันธ์กับระบบนิเวศที่แตกต่างหลากหลาย จึงเกิดเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นชาวปริมัง ชาวสวน ชาวไร่ ชาวเล ฯลฯ ทำให้ชุมชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป การวิเคราะห์ชุมชนต้องเข้าใจองค์ประกอบต่างๆที่เรียกว่า “มิติท้องถิ่น” ดังนั้น ถ้าเข้าใจแล้วจะพบว่าแนวทางการทำงานพัฒนาไม่ได้มีแนวทางเดียว หรือเป็นแนวทางที่เหมือนกันหมด ทุกชุมชน ท้องถิ่น ต้องเข้าใจรากฐานนี้อย่างชัดเจน จึงจะทำให้เข้าใจว่าแนวทางการทำงานพัฒนานั้นต้องเริ่มจากความเข้าใจท้องถิ่น โดยเริ่มจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ตรงนั้นจริงๆ ซึ่งมีความหลากหลายสูงมากและเราต้องมึจิตใจที่เคารพความหลากหลายนี้ด้วย (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)¹⁶⁷

สมบัติสาธารณะในด้านนามธรรม

ชุมชน- ทรัพยากร - ระบบนิเวศน์

ระบบทรัพยากรหรือฐานทรัพยากรของชุมชนนั้นไม่ใช่แค่เฉพาะดิน น้ำ ป่า เท่านั้น เมื่อชุมชนไปตั้งถิ่นฐานอยู่สิ่งแรกที่เขาจะเรียนรู้ก็คือ ธรรมชาติที่อยู่ตรงนั้นเป็นอย่างไร เป็นการเรียนรู้ระบบนิเวศน์ท้องถิ่นอย่างละเอียดและลึกซึ้งมาก เช่นดินแบบนี้เป็นอย่างไร ปลูกอะไรจะงอกงาม ต้นไม้ชนิดนี้เป็นอย่างไร กินได้หรือไม่ นำมาทำยาได้หรือไม่ ฯลฯ ทั้งหมดคือ ระบบความรู้ที่ผ่านกระบวนการซึมซับถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่องและระยะเวลาที่เป็นองค์ความรู้ที่เรียกว่า “ระบบนิเวศน์ท้องถิ่น” ระบบนิเวศน์ ระบบทรัพยากร หรือฐานทรัพยากรของชุมชนนั้นไม่ใช่แค่เรื่องดิน น้ำ ป่า เท่านั้น เมื่อชุมชนไปตั้งถิ่นฐานอยู่ สิ่งแรกที่เขาจะเรียนรู้ก็คือ ธรรมชาติที่อยู่ตรงนั้นเป็นอย่างไร เป็นการเรียนรู้ระบบนิเวศน์ท้องถิ่นอย่างละเอียดและลึกซึ้ง เช่น ดินแบบนี้เป็นอย่างไร ปลูกอะไรจึงจะงอกงามดี ต้นไม้ชนิดนี้เป็นอย่างไร กินได้หรือไม่ นำมาทำยาได้หรือไม่ ฯลฯ

เมื่อวิถีชีวิต ชาวบ้าน ชุมชน เข้ามาสัมพันธ์ ชุมชนต้องมีความรู้อีกชุดมาอธิบาย คือความรู้ชุดที่ว่าอยู่อยู่กับธรรมชาติหรือระบบนิเวศน์นั้นอย่างไร เขาจึงจะมีชีวิตรอด เช่นชุมชนเรียนรู้ว่าอะไรคืออาหาร อาหารจากธรรมชาติมีอะไรบ้าง รู้ไปจนกระทั่งวิถีชีวิตของปลาแต่ละชนิด สัตว์ป่าแต่ละชนิด ต้นไม้แต่ละชนิด ลม พายุ อากาศ ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งชาวบ้านจะรู้ละเอียดมาก จึงจะสามารถจัดการเพื่อนำมาใช้ปรับตัวให้ตัวเองอยู่รอดปลอดภัย ความรู้ชุดนี้เป็นความรู้เรื่องการจัดการการอยู่ร่วมกันกับ

¹⁶⁷ การวิเคราะห์และประเมินชุมชนในสถานการณ์โลกาภิวัตน์. สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. เชียงใหม่. ๒๕๔๙

ธรรมชาติแบบยั่งยืน ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันไป เช่นการจัดการการอยู่ร่วมกับทะเลแบบหนึ่ง บนภูเขาแบบหนึ่ง แบบริมทรายภาคอีสานแบบหนึ่ง ที่ราบลุ่มภาคกลางแบบหนึ่ง การทำความเข้าใจกับ ความรู้สองชุดนี้จึงเป็นฐานสำคัญในการทำงานพัฒนา

ในด้านระบบการผลิตของชุมชน มีการพัฒนามาเรื่อยๆ จากดั้งเดิมสุดคือ ระบบหาอยู่หากิน พึ่งพาธรรมชาติล้วนๆ เข้าป่าไปหาผัก หาหน่อไม้ เห็ด ไปลงทุ่ง ไปหาปลา จากระบบหาอยู่หากิน เมื่อมี การขยายขยายมากขึ้น จึงพัฒนามาเป็นระบบทำมาหากิน คือเริ่มมีการผลิตมากขึ้น มีการทำไร่ทำนา เลี้ยง สัตว์ ขณะเดียวกันก็ยังหากินพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอยู่ด้วย การผลิตของชุมชนเกิดขึ้นมากจากความเข้าใจ อย่างลึกซึ้ง และมีการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ เช่นในภาคเหนือถ้าเป็นที่ราบลุ่ม ดึงน้ำ เข้าถึงได้ ชาวบ้านก็เบิกนา ถ้าสูงหนอยน้ำไปไม่ถึงดึงน้ำไปไม่ไหวก็เป็นระบบไร่ มีระบบการเลี้ยงสัตว์ ระบบป่า ระบบแม่น้ำ ระบบทุ่ง ดังนั้นระบบการผลิตได้แก่ ทำนา ทำไร่ เข้าป่า หาสัตว์ ทอผ้า เป็นต้น

ระบบการผลิตจะมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ ถ้าเป็นวิถีชุมชนท้องถิ่นแบบเดิมจะเป็นระบบการ ผลิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ไม่ทำลายระบบนิเวศน์ การผลิตตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของระบบนิเวศน์ จริงๆ การคิดค้นเรื่องนาและเหมืองฝายของทางเหนือมีความชัดเจนในเรื่องความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ หากอยู่ที่ราบลุ่มก็ไปกั้นฝายในจุดที่สูงกว่าที่นาหนอยแล้วก็ขุดคลองส่งน้ำเข้าไปสู่ที่นา หากเป็นที่ดอนที่

น้ำเข้าไปไม่ถึงก็ทำเป็นระบบไร่หมุนเวียน เนื่องจากพื้นที่สูงไม่สามารถทำการผลิตซ้ำในที่ เดียวกันได้ เพราะจะทำให้หน้าดินถูกกัดเซาะ พังทลายและระบบนิเวศน์เสียหาย จึงมีการ คิดค้นระบบไร่หมุนเวียนขึ้นเพื่อให้สัมพันธ์กับ ระบบนิเวศน์ที่สูงขึ้นมา

ชุมชน-วัฒนธรรม/ ความเชื่อ - การจัดระบบความสัมพันธ์

ชุมชนนั้นมีมิติเรื่อง “ความคิด ความเชื่อ หรือศาสนา” ต้องเข้าใจว่าชุมชนนั้นมีความคิด ความ เชื่อ มีศาสนาอย่างไร เพราะความคิด ความเชื่อหมายถึงโลกทัศน์ คือชุมชนมองโลก มองธรรมชาติ มอง ชีวิตมนุษย์อย่างไร มองความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติอย่างไร มองความสัมพันธ์ของคนกับคน ใดๆ ซึ่งทุกเรื่องในวิถีชีวิตถูกอธิบายนำไปสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นความเชื่อสูงสุดเสมอ ไม่ว่าชุมชนนั้นจะ มีความเชื่อศรัทธาอะไรก็ตาม เขาก็จะอธิบายตนเอง อธิบายชุมชน อธิบายธรรมชาติ ไปสัมพันธ์อยู่กับ ความเชื่อเสมอ ตรงนี้เป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ชุมชนเรียนรู้สืบทอดกันมา นั่นคือโลกทัศน์อีกโลกหนึ่งซึ่งอยู่กับ กับโลกทัศน์แบบใหม่ ดังนั้นจึงต้องเข้าใจเรื่องโลก วิถีมองโลก วิถีมองธรรมชาติ และวิถีมองสรรพสิ่งของ ชุมชนแต่ละชุมชนให้ได้ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีวิธีการคิด มีวิธีการมอง วิธีการวิเคราะห์ มีตำนาน ประวัติศาสตร์แตกต่างกันในการเข้าใจโลก เข้าใจความจริง เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจมนุษย์

ระบบความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่งคือเรื่อง ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน แต่เดิมมา ฐานหลักที่ แข็งแกร่งที่สุดของชุมชนคือ ฐานเครือญาติ ในชุมชนหนึ่งๆจะมีหลายเครือญาติ อาจมากบ้างน้อยบ้าง ต่างกันไป ถ้าชุมชนนั้นก็มีไม่เครือญาติก็จะคุยกัน ตกลกกันง่าย ความขัดแย้งน้อย แต่ถ้าชุมชนไหนมี

หลายเครือญาติหรืออพยพมาจากหลายที่หลายทางก็จะคุ้ยกันยากหน่อย ระบบเครือญาติเป็นฐานหลักของความสัมพันธ์ ภาคเหนือจะมีระบบผีปู่ย่า มีผีบรรพบุรุษเป็นความเชื่อเป็นกลไกการจัดการ มีกฎหมายระเบียบต่างๆ ต้องทำตามกฎเกณฑ์อย่างไร เป็นต้น

สมบัติสาธารณะในด้านรูปธรรม

การศึกษาแนวคิดเรื่องสมบัติสาธารณะมีส่วนสัมพันธ์กับสิทธิ ดังที่ อานันท์¹⁶⁸ (๒๕๔๔. หน้า ๑๑๙ – ๑๒๐) กล่าวว่า การมีทรัพย์สินคือการมีสิทธิ โดยผู้มีสิทธิสามารถอ้างสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิเพื่อใช้ประโยชน์บางสิ่งบางอย่างได้ตามหลักศีลธรรมหรือกฎหมาย ขากการแบ่งสิทธิในทรัพย์สิน พบว่าสาเหตุที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสมบัติสาธารณะอย่างแท้จริงมาจากกรอบแนวคิดที่ว่า **ทรัพย์สินเป็นของรัฐ (State Property)** กล่าวคือ สิทธิในการใช้ทรัพยากรจะอยู่ในอำนาจ หน้าที่ของหน่วยงานรัฐที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมาย นอกจากนั้น รัฐยังมีอำนาจในการนำทรัพย์สินของเอกชนไปใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ได้โดยให้ค่าตอบแทน และเอกชนมีหน้าที่ที่จะต้องทำตามกฎการใช้หรือการเข้าถึงตามที่หน่วยงานของรัฐกำหนด ทรัพย์สินของรัฐมีหลายอย่าง เช่นอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และสถานที่ราชการ เป็นต้น รัฐเป็นผู้จัดการโดยตรงในทรัพย์สินที่รัฐเป็นเจ้าของ ฝ่ายหน่วยงานของรัฐ และอาจให้กลุ่มบุคคลหรือเอกชนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรในช่วงเวลาหนึ่งๆ ตามข้อตกลงการให้สัมปทาน สัญญาต่างๆ เป็นต้น แต่รัฐก็ยังคงมีสิทธิที่จะยกเลิกสิทธิเพื่อเข้าควบคุมทรัพยากร การเข้ามาควบคุมทรัพยากรจากรัฐเริ่มต้นหลังปีพ.ศ. ๒๕๐๔ ภายหลังที่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แล้ว โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมาการเข้าควบคุมก็เริ่มเด่นชัด จากผลการศึกษาของอานันท์ และมิ่งสรรพ์ กล่าวถึงมีการเปลี่ยนแปลงความคิดของชาวบ้าน “เมื่อมีการขยายตัวของการปลูกพืชพาณิชย์มากขึ้น ขณะที่รัฐก็ออกกฎหมายการสงวนรักษาป่าไม้เข้มงวดขึ้น เช่นกฎหมายอุทยานแห่งชาติ กฎหมายรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับป่าไม้จากเดิมมองว่าผีเป็นเจ้าของป่าค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลเป็นเจ้าของป่า...” (จามะรี. หน้า ๑๙)¹⁶⁹

ลักษณะ**ทรัพย์สินเป็นของเอกชน (Private Property)** ซึ่งเป็นรูปแบบทรัพย์สินที่คุ้นเคยเป็นอย่างดี โดยเอกชนมีสิทธิในการใช้ตามลักษณะที่สังคมยอมรับได้ เอกชนมีหน้าที่ที่จะยับยั้งการใช้ที่ไม่ได้ยอมรับจากสังคม ขณะเดียวกันคนอื่นๆ ก็มีหน้าที่ที่จะระงับ ขัดขวางใดๆ ต่อการใช้ตามลักษณะที่สังคมยอมรับได้ และมีสิทธิในการคาดหวังว่าการใช้นั้นๆ เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับได้ เจ้าของทรัพย์สินเอกชนมีอำนาจตามกฎหมายและทางสังคมที่กีดกันไม่ให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์และต้องได้รับการยินยอมหรือรับรองจากรัฐ การมองว่า **ทรัพย์สินเป็นของส่วนรวม หรือทรัพย์สินส่วนรวม(Common Property)** กลุ่มผู้จัดการ (รัฐ/เอกชน) มีสิทธิที่เกิดกันผู้ไม่ได้เป็นสมาชิกได้ประโยชน์จากทรัพยากรและผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกนั้น

¹⁶⁸ อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

¹⁶⁹ จามะรี เชียงทอง. ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของท้องถิ่น. ในพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย, อานันท์ กาญจนพันธุ์(บก.), กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๓

มีหน้าที่ที่จะต้องยอมรับการถูกกีดกันนั้น สมาชิกผู้เป็นเจ้าของร่วมจะรับประกันการเข้าถึงทรัพยากรของเอกชนภายใต้ข้อตกลงร่วมที่จะจำกัดการใช้หรือควบคุมอัตราการใช้ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม

ทรัพยากรร่วมสามารถศึกษาได้จากจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ในแต่ละท้องถิ่น เช่นเหมืองฝายป่าชุมชน เป็นต้น โดยในแต่ละสังคมไม่ได้ยึดหลักการจัดการบนพื้นฐานสิทธิในความเป็นเจ้าของอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังใช้หลักการอื่นๆผสมผสานไปด้วย อีกนัยหนึ่งของทรัพยากรสินส่วนรวม คือเป็นทรัพยากรสินเอกชนสำหรับกลุ่มคน โดยกลุ่มผู้จัดอาจมีความหลากหลายทั้งในแง่ของธรรมชาติ ขนาด และโครงสร้างเชิงสถาบัน แต่เป็นกลุ่มทางสังคมที่มีขอบเขตและความเป็นสมาชิกที่แน่นอน นอกจากนั้นยังมีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องตามบรรทัดฐานที่ร่วมกันกำหนดไว้

นอกจากนั้น สิ่งที่อยู่นอกระบบทรัพยากรสิน (Non Property) เป็นสถานการณ์ของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแบบเปิดเสรี (Open Access) โดยทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นได้ สิ่งอยู่นอกระบบทรัพยากรสินนี้ไม่มีกลุ่มผู้ใช้หรือเจ้าของที่แน่นอน ใครใช้ก่อนก็ได้ประโยชน์ไปก่อน ซึ่งเอกชนทั้งอภิสิทธิ์และไม่มีสิทธิใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรนั้นๆ

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีกฎหมายที่ยอมรับถึงเพียงทรัพยากรของรัฐและทรัพยากรของเอกชนเท่านั้น ส่วนทรัพยากรสินส่วนรวมยังไม่มีมาตรการกฎหมายออกรับรอง นอกจากนั้นรัฐยังให้ความสำคัญกับเอกสารสิทธิต่างๆ และมีการเร่งรัดประกาศพื้นที่ป่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ ผลที่ตามมาคือ รัฐได้สร้างความเป็นเจ้าของขึ้นมา และยังคงเห็นว่าทรัพยากรเป็นเพียงทรัพยากรที่บุคคลหรือหน่วยงานของรัฐสามารถยึดครองไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ด้วยการผูกขาดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆไว้

นอกจากนั้น ทรัพยากรดิน ป่า รัฐก็ได้กำหนดกรรมสิทธิ์อย่างชัดเจน ส่วนทรัพยากรน้ำ กำลังอยู่ในช่วงการยกร่างพระราชบัญญัติว่า ดังนั้นน้ำจึงเป็นทรัพยากรประเภทเปิดเสรี (Open Access) และในบางกรณีอยู่ภายใต้การจัดการของชุมชน อย่างไรก็ตามแนวโน้มของการบริหารจัดการน้ำจะถูกรวมเข้าสู่ศูนย์กลางและตกอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ของรัฐ โดยการตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลทำนองเดียวกับทรัพยากรไม้ (ชูศักดิ์, ๒๕๕๓, หน้า ๑๘๑)¹⁷⁰

ในสังคมภาคเหนือมีสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า “ของหน้าหมู” ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรร่วมและเป็นทุนทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยของหน้าหมูนี้ส่วนใหญ่จะหมายถึงพื้นที่ส่วนรวม เช่นป่าชุมชน พื้นที่เลี้ยงสัตว์ร่วมกันของชุมชน ฝาย เป็นต้น ชุมชนจะเป็นทั้งผู้ใช้และผู้จัดการ และเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่ต้องอยู่ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชนซึ่งมีกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ตามที่ได้ตกลงกันไว้ (อานันท์, ๒๕๔๔, หน้า ๑๓๓)¹⁷¹

“ของหน้าหมู” ตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากร จะมีการกำหนดว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ ไม่มีสิทธิใช้ และควรใช้อย่างไร ทรัพยากรแบบนี้แม้จะถือว่าเป็นทรัพยากรสินร่วมแบบหนึ่ง แต่ก็ไม่ต่างจาก

¹⁷⁰ ชูศักดิ์ วิทยาคัด. ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือ. ในพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย, อานันท์ กาญจนพันธุ์(บก.), กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓

¹⁷¹ อานันท์ กาญจนพันธุ์. มิติชุมชน : วิธีคิดด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔

ทรัพย์สินแบบอื่นๆ เช่นทรัพย์สินสาธารณะที่ทุกคนมีสิทธิใช้อย่างไม่มีกฎเกณฑ์ หรือทรัพย์สินของรัฐที่มีรัฐเป็นเจ้าของและผู้จัดการ (อานันท์, อ้างแล้ว) อานันท์ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า หลักการสำคัญที่ทำให้ความชอบธรรมกับสิทธิคือการใช้สิทธิเชิงซ้อน (Complexity of Right) ซึ่งเป็นหลักการในการจัดการสิทธิในลักษณะที่ซ้อนทับกันได้บนหน่วยของพื้นที่เดียวกัน เช่นต้นไม้ต้นหนึ่ง เป็นทั้งสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิหน้าหมู่ไปพร้อมๆกัน โดยคนปลูกมีสิทธิเก็บเกี่ยวผลผลิต และคนอื่นมีสิทธิในการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่มาจากธรรมชาติ เช่นสามารถเก็บไขมดแดงที่มีรังอยู่ใต้ต้นไม้ที่คนอื่นปลูกได้เป็นต้น เปรียบเทียบกับสมบัติสาธารณะในโครงการ ไม่ว่าป่า น้ำ ผืนดิน และอื่นๆ จะประกอบไปด้วยสิทธิปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นเจ้าของ เช่นที่นา ลำห้วย คลอง แม่น้ำ ฯลฯ และสิทธิการใช้ที่ถือว่าเป็นสิทธิหน้าหมู่ของชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนก็มีสิทธิที่จะเอาวัว ควายมากินหญ้า จับปู ปลา สัตว์น้ำ ในทรัพย์สินเหล่านี้ได้อย่างเสรีอีกด้วย สอดคล้องกับ ฉลาดชาย อานันท์ และสันติธา (อ้างในจามรี, หน้า ๒๑) กล่าวถึง "สิทธิหน้าหมู่" ที่ว่า "...วิธีคิดเกี่ยวกับสิทธิหน้าหมู่ หรือสิทธิในทรัพย์สินร่วมกันของชุมชน ซึ่งสามารถผลิตซ้ำต่อเนื่องมาในวัฒนธรรมภาคเหนือ นอกจากป่าชุมชนแล้วสิทธิทำนองนี้ยังพบในการจัดการทรัพยากรอย่างอื่น เช่นน้ำในระบบเหมืองฝาย หรือแม้แต่วัดในหมู่บ้านก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินหน้าหมู่ ลักษณะร่วมกันประการหนึ่งของวิธีคิดเกี่ยวกับสิทธิหน้าหมู่คือ การมีความเชื่อมโยงกับความเป็นชุมชนหรือสิทธิชุมชน ซึ่งหมายถึงอำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตัวอย่างของการจัดการป่าชุมชนในการต่อต้านการใช้ป่าของบุคคลภายนอกชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและรูปธรรมของวิธีคิดในเรื่องสิทธิหน้าหมู่และสิทธิชุมชนอย่างชัดเจน..."

บรรณานุกรม

- วิถีชีวิตของชุมชน ตำบลบ้านแยง จากครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม จ.พิษณุโลก
- โครงการมองอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่ ตำบลเข้าแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอกู่เหล็ก จังหวัดสุโขทัย โรงเรียนชัยมงคลพิทยา
- การเปลี่ยนแปลงของน้ำหาวที่ส่งผลกระทบต่องานวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
- ถ้าป่าตาย Unseen in Thailand กับวิถีชีวิตชุมชน โรงเรียนทุ่งโพวิทยา จังหวัดอุทัยธานี
- การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนริมแม่น้ำน่านเหนือเขื่อนนเรศวร โรงเรียนวังมะดันพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก
- การเปลี่ยนแปลงของป่าพรุน้ำจืดบ้านแม่คาวหลวง ตำบลสันกลาง อำเภอกาญ จังหวัดเชียงราย
- โรงเรียนสันกลางวิทยาคม จังหวัดเชียงราย
- ระบบนิเวศน์วิทยาส่งแวดล้อมบริเวณบึงปลาเนา ตำบลศรีภิรมย์ กับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
- โรงเรียนพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก
- วิถีชีวิตของชาวบ้านลำพันกับสายน้ำแม่ลำพัน อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
- เหมืองฝายบ้านป่ายางมน โรงเรียนจุฬาภรณ์ จังหวัดเชียงราย

การปรับตัวกรณีการย้ายถิ่นของกลุ่มคน พื้นที่ภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือ ตอนล่างของประเทศไทย

จารุณี ปัญญาวิช

ประเด็นการปรับตัวจากพฤติกรรมการย้ายถิ่น : กรณีศึกษาพื้นที่ ๑๒ จังหวัดภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่าง การปรับตัวของชุมชนแต่ละแห่ง ส่วนใหญ่ปรับตัวเพื่อผสมผสานและปรับตัวเพื่อบูรณาการสู่อาชีพในพื้นที่แหล่งทำกินแห่งใหม่ ซึ่งสาเหตุหนึ่งของการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนต่างวัฒนธรรมที่เข้ามาในรวมกันชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยภายในชุมชนเดิมของตนเองที่อาจมีปัญหาหรือปัจจัยภายนอกเรื่องภาวะเศรษฐกิจ การเมือง ที่บีบรัดส่งผลต่อการผลักดันให้ย้ายถิ่นฐานของตนเอง สู่เมืองใหญ่หรือชุมชนใหม่ เป็นต้น โดยทั่วไปของสังคมมนุษย์ย่อมต้องการพื้นที่ในการแสดงในบทบาทหน้าที่ของตนในพื้นที่หนึ่ง ๆ ส่วนเรื่องการเปิดรับและปรับตัวใช้วัฒนธรรมนั้น หากกลุ่มคนในชุมชนได้รับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาดัดแปลงให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมเดิมหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไปบ้างให้เข้ากับของใหม่ ซึ่งถือเป็นการผสมผสานระหว่างของสองสิ่ง เพื่อเกิดลักษณะวัฒนธรรมที่ผสมกลมกลืนกัน เช่น การทำมาหากินจากคนในและคนนอกที่มีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน หรือจะเป็นเรื่องอาหารการกินที่มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตนที่เกิดจากการครอบงำทางวัฒนธรรมที่อยู่รอบชุมชน ส่งผลต่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ได้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเน้นที่ชุมชน นั่นคือ การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน กับสรรพสิ่งรอบตัวเรา หรือบริบทชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งทำให้เราสามารถมองเห็นพลังชุมชน (Common property) และอาจจะแสวงหาทางรื้อฟื้นกลับคืนมา หรืออาจมองเห็นลู่ทางในการสร้างสมบัติชุมชนลักษณะใหม่ เพื่อที่ใช้สมบัติชุมชนนั้นกลับมาเป็นเครื่องมือในการปรับตัวต่ออนาคตอีกครั้ง เช่นเดียวกับ อานันท์ กาญจนพันธ์ (๒๕๓๘:๑๑) ที่กล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการสะท้อนความเคลื่อนไหวทางความคิด และการแลกเปลี่ยนที่ผสมผสานอยู่ตลอดเวลาผ่านบริบทต่างๆ ซึ่งล้วนมีพลังผลักดันการเปลี่ยนแปลงให้เกิดศักยภาพของท้องถิ่น พร้อมทั้งจะเผชิญกับแรงปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมเดิมซึ่งเป็นวิถีเดิมภายในท้องถิ่น กับวัฒนธรรมทางวัตถุทางเทคโนโลยีที่เข้ามา ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแง่การปรับตัวของชุมชน ผ่านการย้ายถิ่นฐาน จึงเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาวิถีของคนในชุมชน โดยมองผ่านการปรับตัวของชุมชนพื้นที่ใหม่ในมิติของความสัมพันธ์ทางอาชีพ เศรษฐกิจ การเมือง ผ่าน

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้ศึกษาได้แบ่งประเด็นในการย้ายถิ่นออกเป็น ๕ เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ ๑ การย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์

เส้นทางที่ ๒ การย้ายถิ่นของกลุ่มอีสาน

เส้นทางที่ ๓ การย้ายถิ่นบริเวณเหนือเขื่อน ผ่านนโยบายภาครัฐบาล

เส้นทางที่ ๔ การย้ายถิ่นจากพื้นที่ใกล้เคียง (จังหวัด หรือภาคเดียวกันในประเทศไทย)

เส้นทางที่ ๕ การย้ายถิ่นของกลุ่มชาวจีน

ดังจะขอกกล่าวการย้ายถิ่นของชุมชนและปรับตัวผ่านเส้นทาง ทั้ง ๕ ดังนี้

เส้นทางที่ ๑ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มดังกล่าวมีเหตุผลในการย้ายถิ่นเนื่องจากการเพื่อต่อมหาแหล่งพื้นที่ทำกิน ภัยจากสงคราม การเข้ามาจัดการจากภาครัฐ เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความประวัติศาสตร์ในพื้นที่ใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ในพื้นที่ต่าง ๆ ดังกล่าวเพื่อบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ใหม่ว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวทางนิเวศวิทยาและอาชีพ และวัฒนธรรม เช่นเดียวกันกับ James C. Scott (๑๙๙๘) อ้างใน ณัฐติกาญจน์ สีเหนียง ที่กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คน และการบ่งบอกอัตลักษณ์ระหว่างหุบเขา และที่ราบ ทำให้ตระหนักถึงบริบทของการบ่งชี้ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ รอบด้าน โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาและพัฒนาทางประวัติศาสตร์ระหว่างคนพื้นที่ราบและคนพื้นที่ภูเขาที่ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบเส้นตรง ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ประเทศไทยถึงแม้จะอพยพเคลื่อนย้ายมาโดยรู้ตัวตนเองไม่ได้มีความประวัติศาสตร์เดิมเชื่อมโยงในพื้นที่ดังกล่าวเลย แต่ด้วยเงื่อนไขเรื่อง พื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ และภัยสงครามจากพื้นที่เดิมเป็นตัวกำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวอพยพมาสู่พื้นที่ใหม่ ซึ่งเงื่อนไขหนึ่งของการย้ายถิ่นมาสู่พื้นที่ใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ สิทธิในพื้นที่ทำกิน หรือการถูกจัดสรรพื้นที่ทำกินผ่านนโยบายจากภาครัฐบาล

ในทำนองเดียวกันนี้ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร กล่าวถึง ความเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ของบุคคลในรัฐใดรัฐหนึ่งมักจะทำให้บุคคลนั้นๆ ตกเป็นผู้ด้อยสิทธิในรัฐนั้นๆ ทั้งที่ในยุคปัจจุบัน “สิทธิมนุษยชน” มิใช่เพียง “สิทธิทางศีลธรรม” (Moral Right) อีกต่อไป หากแต่ได้รับการยอมรับในฐานะของ “สิทธิทางกฎหมาย” (Legal Right) มากขึ้นเรื่อยๆ ภายใต้หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ความเป็น “ชนกลุ่มน้อย” อาจทำให้บุคคลไม่อาจได้มาซึ่งสัญชาติของรัฐเจ้าของดินแดน หรือสิทธิในพื้นที่ปลายทาง ซึ่งรัฐเจ้าของดินแดนมักจะกำหนดอุปสรรคในทางกฎหมายอันจะทำให้ชนกลุ่มน้อยไม่อาจมีสัญชาติของตนหรือมีภูมิสำเนาในประเทศ และผลต่อมาในท้ายที่สุด ชนกลุ่มน้อยก็จะตกเป็น “ผู้ด้อยสิทธิในทางกฎหมาย”

โดยหลักกฎหมายไทยยอมรับให้สัญชาติไทยแก่ชนกลุ่มน้อย กล่าวคือ บุคคลย่อมมีสัญชาติไทย โดยอัตโนมัติหากบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ที่แท้จริงกับประเทศไทย หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ หากบุคคลนั้นมีความกลมกลืนกับสังคมไทย และบุคคลย่อมมีสิทธิที่จะร้องขอสัญชาติไทยหากบุคคลนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่แท้จริงกับประเทศไทย หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ หากบุคคลนั้นมีศักยภาพที่จะกลมกลืนกับสังคมไทย แม้จะมีบทกฎหมายจำนวนเล็กน้อยที่ระบุว่า บุคคลถูกจำกัดสิทธิด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติและต้นกำเนิด อาทิ กฎหมายที่ดินของไทยรับรองสิทธิในการถือครองของคนต่างด้าวภายใต้เงื่อนไขหรือกฎหมายรัฐธรรมนูญไทย แต่ความเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ในประเทศไทยไม่มีผลโดยตรงให้ตกเป็นผู้ด้อยสิทธิ เพราะไม่มีกฎหมายไทยฉบับใดเลยที่ขจัดหรือจำกัดสิทธิของบุคคลโดยเหตุที่ว่า บุคคลนั้นเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ในประเทศไทย จากเนื้อความที่กล่าวมาได้เชื่อมสู่การย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ มาสู่พื้นที่ใหม่ ผ่านการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวมีอยู่ สามลักษณะกล่าวคือ ๑)ปรับตัวกับพื้นที่ใหม่ได้อย่างกลมกลืน ๒)ปรับตัวในความเป็นอยู่แต่ไม่ละทิ้งรากทางประเพณีและวัฒนธรรม และ ๓)ปรับตัวด้วยความจำยอมจากนโยบายจากภาครัฐบาล(เศรษฐกิจ/ท่ามาหากิน)

กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรก คือ อาข่าซึ่งอาข่าในพื้นที่บ้านดง น้ำล่อม จังหวัดเชียงราย ได้สืบทอดวิถีชีวิตตามนโยบายรัฐบาลในการจัดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ สำหรับกลุ่มคนที่ไม่เคยมีประวัติศาสตร์ชุมชนมาก่อนในพื้นที่ใหม่ เผ่าอาข่าจึงจำเป็นต้องปรับตัวทั้งความเป็นอยู่และอาชีพให้เหมาะกับแหล่งที่อยู่ใหม่ภายใต้กรอบที่รัฐจัดสรรให้ พื้นที่ดังกล่าวไม่เพียงพอสอดพื้นที่การเกษตร/สวน ส่งผลให้อาข่าแทรกตัวไปตามชุมชนใกล้เคียงอาข่าเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เช่ามีเป้าหมายหลักคือ ขยายพื้นที่ทำกินให้เพียงพอต่อการยังชีพและเพื่อขายแก่พ่อค้าคนกลาง แต่ผลผลิตกลับไม่ได้ผลมากนักรวมถึงกระแสเศรษฐกิจของประเทศทำให้ อาข่าต้องผันตนเองจากการปลูกสับปะรดมาเป็นการปลูก กาแฟและข้าวโพดจากการได้เรียนรู้ด้านการเพาะปลูก จัดส่ง จากกลุ่มพ่อค้าคนกลางที่ผูกขาดการค้าขายมานาน ต่อมาทำให้มีกลุ่มอาข่ารวมตัวกันเพื่อปลูกและขายเองโดยต้องการตัดวงจรพ่อค้าคนกลาง กระแสของโลกโลกาภิวัตน์ สิ่งอำนวยความสะดวกและการศึกษาได้เข้ามาแทนที่วิถีแบบเดิมของเผ่าอาข่า การดูแลบุตรจากอดีตจะเป็นวัยหนุ่มสาวและวัยกลางคนแต่ปัจจุบัน ผู้สูงอายุ ๖๐กว่าปีหารายได้เพื่อความอยู่รอดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของเผ่าอาข่าตั้งแต่อดีตนอกจากผีบรรพบุรุษ เผ่าอาข่ายังมีการเปิดรับศาสนาคริสต์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของตนเอง หลังจากที่เคยเป็นศาสนาเพื่อประเพณี และที่พึงพอใจเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจรวมถึงการกระทำที่ดีแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหามากท้องไม่ได้มาก แต่สำหรับพวกเขาการเปิดรับศาสนาใหม่เข้ามากลับเป็นการเปิดทั้งโลกทัศน์และโอกาสในหลายด้าน เช่น การส่งเสริมศึกษา การเพิ่มช่องทางอาชีพ ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของอาข่าดงน้ำล่อมในทิศทางที่ดีขึ้น การปรับตัวกลุ่มอาข่าจึงอยู่ในลักษณะผสมกลมกลืนกับพื้นที่ปลายทางได้อย่างเหมาะสม

ส่วนอาข่า บ้านแม่เต๋อ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย การย้ายถิ่นของอาข่ากลุ่มนี้เพื่อต้องการหาพื้นที่ทำกินซึ่งปัจจัยหลัก คือ ต้องการหาพื้นที่ทำกิน เพื่อสร้างระบบผลิตเพาะปลูก ภายใต้ระบบทุนนิยมสนองตอบการดำรงอยู่ของตนเอง ซึ่งเมื่อ ๕๐ ปีที่ผ่านมา กลุ่มชาวจีนพลัดถิ่นจากกองพล ๙๓ ลี้ภัยทางการเมืองภายในประเทศจากประเทศจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ นำโดย นายพล ด่วน ชี เหวิน ตั้งมั่นอยู่บริเวณดอยแม่สลอง จังหวัด

เชียงราย และมีกลุ่มชนเผ่าอพยพมาพร้อมกับกองพล ๙๓ และได้มาตั้งรกรากอยู่ที่ดอยแม่สลอง ซึ่งปัจจุบันกลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ดอยแม่สลอง มีอยู่ทั้งหมด ๗ ชนเผ่า คือ จีน , อาข่า(อีเก้อ) , ไทยใหญ่ , ลีซู (ลีซอ) , ลาหู่ (มูเซอ) , ลีวี่ , เย้า อาชีพส่วนใหญ่เป็นการเกษตรดั้งเดิม คือ การปลูกข้าว ข้าวโพด ซึ่งล้วนแต่ต้องใช้ปัจจัยเรื่องที่ดินเป็นสำคัญ หลังจากนั้นได้เริ่ม มีการเปลี่ยนแปลงมีการ เช่น การตัดถนนเข้ามาในดอยแม่สลองในปีพ.ศ.๒๕๑๖ ต่อมาอีก ๔-๕ ปี เริ่มมีไฟฟ้าใช้ ประปาภูเขาและโทรศัพท์ เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้คนบางกลุ่มได้ย้ายถิ่นฐานไปที่อื่น และบางกลุ่มก็ได้ไปทำงานในเมืองทำให้ฐานะดีขึ้น และคนในชุมชนเห็นว่าการทำงานในเมืองจะได้ให้มีรายได้มากกว่าการทำงานเกษตรกรรม และถูกจำกัดในเรื่องสิทธิในการถือครองที่ดิน เผ่าอาข่าจึงพากันย้ายถิ่นอีกครั้งตามคำชักชวนของคนในชุมชนที่ไปทำงานในเมือง เพื่อฐานะที่ดีขึ้น อาข่าได้มีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปอาทิ ด้านแรกภาษาพูดภาษาไทยมากกว่าภาษาเผ่า ด้านที่สองการแต่งกาย การแต่งกายตามสมัยนิยม ไม่สวมเสื้อชนเผ่าของตนเอง และบางคนอาจจะสวมชุดชนเผ่า ด้านที่สามด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งอาข่าได้รับประเพณีวัฒนธรรมจากที่อื่นเช่น ประเพณีสงกรานต์ วันลอยกระทงของชาวไทย อาข่าให้ความสนใจกับประเพณีพื้นที่ปลายทางมากกว่าประเพณีดั้งเดิมของตนเองอาทิเช่น ประเพณีลานสาวกอด และในปี พ.ศ.๒๕๔๐ - ปัจจุบัน รัฐได้จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลอง ส่งผลซึ่งมีให้มีการพัฒนาบ้านแม่เตอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัด ส่งผลต่อประกอบอาชีพในชุมชนมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การทำธุรกิจกับกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น

เห็นได้ว่าอาข่าในพื้นที่บ้านแม่เตอ ได้ปรับเปลี่ยนชีวิตของตนในทิศทางที่มุ่งสู่คนพื้นราบมากขึ้น โดยแสดงลักษณะของตนให้ดูกลมกลืนกับพื้นที่ใหม่ โดยแสดงออกทั้งทางด้านภาษา ที่ใช้ไทยกลางมากกว่าใช้ภาษาประจำเผ่า และการแต่งกายที่แต่งตามสมัยมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของนาย อ่าบ้อ ลีฮ่า ให้ข้อมูลว่าปัจจุบันไม่มีประเพณีลานสาวกอดแล้วเพราะว่า สังคมเปลี่ยนไปจากเดิมมาก คนในชุมชนไปเรียนในเมือง และไปทำงานในเมืองไม่อยู่ในที่ชุมชน ไม่ได้ใช้ชีวิตเหมือนแต่ก่อน ไม่ได้ทำไร่ทำนา และมีการรับวัฒนธรรมใหม่ ของต่างชาติ เด็กในชุมชนรับรู้แต่สิ่งใหม่ เรียนรู้แต่สิ่งใหม่ มีไฟฟ้าใช้ มีทีวีดู มีเครื่องเล่นซีดี มีความสนใจในเทคโนโลยี จากข้อมูลดังกล่าวได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยค่านิยมจากชุมชนใหม่หรือระบบการศึกษาที่โน้มน้าวให้ อาข่าละทิ้งรากความคิดเดิมของตนเองไป แต่อย่างไรก็ตาม วัฏจักรของการกลืนชนกลุ่มน้อยในสังคมใดสังคมหนึ่ง อยู่ที่คุณชาตินิยมของรัฐบาลของรัฐที่จะชิงมีนโยบายที่จะกลืนชนกลุ่มน้อยในเวลาที่เหมาะสมไม่ว่าจะโดยการให้พื้นที่ทำกินหรือการนำวิถีชีวิตของพื้นที่ปลายทางมาสู่กลุ่มชาติพันธุ์ใหม่มากที่สุด

กลุ่มชาติพันธุ์ที่สอง คือ ไทเขิน(ไทขิ่น) ตำบลแม่ข้าวต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ปัจจัยที่ดึงดูดการย้ายถิ่นของกลุ่มดังกล่าว ก็คือ เรื่องพื้นที่ทำกินและพื้นที่ในการสร้างที่อยู่อาศัย ดังนั้น ไทเขิน

เมื่อเห็นทำเลการมาหากินอุดมสมบูรณ์จึงอพยพครอบครัวมาโดย ชดแรกตั้งรกรากที่บ้านทุ่งก่อ และบ้านกลางทุ่ง ต่อมาการขยายตัวของประชากรเพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อการขยายเขตการทำมาหากินและแยกย้ายมาสร้างบ้านเรือนติดแม่น้ำแม่ข้าวต้ม และขยายการตั้งบ้านไปทางทิศใต้ เดิมพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าไม้ ต่อมาได้ปรับสภาพมาเป็นหมู่ บ้านสันตันแห่น บ้านกองยาวและบ้านสันตันกกอก เพื่อรองรับการขยายพื้นที่ทำกิน

กลุ่มที่ชาติพันธุ์ที่สาม คือกลุ่มชาวไทยโซ่ง (ไทยทรงดำ) บ้านสักขี อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกำแพงเพชร ไทยโซ่งเดิมอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ไทยโซ่งได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย ๒ ครั้ง ครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรีราว พ.ศ. ๒๓๒๒ โดยอพยพมาจากเมืองทัน และเมืองม่วยทั้งสองเมืองนี้ขึ้นอยู่กับเมืองสิบสองจุไทยมาพักที่กรุงธนบุรี ต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าให้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี การอพยพครั้งที่ ๒ เป็นการอพยพชาวไทยโซ่งที่มีจำนวนมากกว่ทุกคราว ในราว พ.ศ. ๒๓๗๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้อพยพกันมาทั้งครอบครัวเครื่องใช้ไม้สอยสัมภาระเกือบทุกอย่าง จนใส่เกวียน ล้อ มาเป็นจำนวนมาก ชาวไทยโซ่งก่อนที่ย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่บริเวณบ้านสักขีในปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นอยู่ที่อำเภอสางงามจังหวัดพิจิตรและอำเภอบางระกำจังหวัดพิษณุโลก ได้สอดคล้องกับข้อมูลของ กำนันศิริ พงษ์ญาติซึ่งมีเชื้อสายชาวไทยโซ่ง “ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๗ โดย ชาวไทยโซ่งคนแรก ชื่อพ่อผาง เป็นผู้นำของชาวไทยโซ่ง เดิมอาศัยอยู่ที่ตำบลท่าแล้ง จังหวัดเพชรบุรี อพยพตามญาติพี่น้องมาอยู่ที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และได้แต่งงานกับลูกสาวปู่พวนซึ่งเป็นชาวอำเภอสางงามจังหวัดพิจิตร ปู่ผางเล่าว่าบริเวณที่นา อำเภอบางระกำ เป็นที่ราบลุ่มทำนามีน้ำท่วมบ่อยมาก จึงคิดหาพื้นที่ทำนา ที่มีดินอุดมสมบูรณ์ จึงชักชวนญาติ พี่-น้อง เดินทางมีที่บ้านสักขี ป่าหนองคล้า - ดงฉัตร พื้นที่เป็นผืนป่าขนาดใหญ่และเป็นพื้นที่ทำนาได้ โดยพ่อผางเป็นลูกเขยของปู่พวน ยอดเขียว ได้แบ่งที่ดินตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำนาให้กับญาติพี่น้องชาวไทยโซ่งที่อพยพเข้ามาทุกครอบครัว โดยพื้นที่บ้านและพื้นที่นาดังกล่าวจะอยู่นอกเหนือจากกลุ่มไทยพิจิตรจับจองก่อนหน้านั้น”

ซึ่งพื้นที่นาดังกล่าวถือเป็นต้นทุนหลักในการสร้างอาชีพในยุคต้นๆของการย้ายถิ่นของชาวไทยโซ่ง สภาพดินบริเวณบ้านสักขีเหมาะแก่การเพาะปลูกและการเกษตร ไทยโซ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ข้าวโพด ทำไร่ถั่ว และปลูกมันสำปะหลัง โดยขายส่งให้กับนายหน้ารับซื้อ ส่วนข้าวขายให้กับโรงสี และองค์กรราชการ (การจำหน่ายข้าวเปลือก) ในช่วงนั้นเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้ามากนัก ยังไม่มีเครื่องจักรที่มาทุนแรงงานมากนัก ชาวบ้านบางส่วนยังมีประเพณีการลงแขก เช่น การเกี่ยวข้าว การหว่านข้าว การเกษตรในยุคนี้ รัฐบาลได้ให้การส่งเสริมด้านการตลาด เช่น การจำหน่ายผลผลิตส่งผลต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบัน ชาวไทยโซ่งรุ่นใหม่นิยมไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างพนักงานในภาคอุตสาหกรรม วิธีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ห่างไกลจากครอบครัวและประเพณีของตน อาทิเช่น ในเรื่องประเพณีในอดีตพิธีเสนเรือนจะจัดปีละ ๑ ครั้ง แต่ปัจจุบันเป็น ๒-๓ ปี ต่อครั้ง หรือบางครอบครัวช่วงเวลาอาจจะห่างมากกว่านี้เนื่องจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและแหล่งอาชีพ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีความรู้สึกถึงความผูกพันต่อวัฒนธรรมเดิมลดลง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชาวไทยโซ่งได้ปรับตัวกับพื้นที่ใหม่(จังหวัดกำแพงเพชร)โดยแต่งงานกับคนในพื้นที่ ซึ่งไทยโซ่ง มีการผสมผสานทางสังคมโดยการผูกมิตรแต่งงานกันระหว่าง ไทยพิจิตร ส่งผลให้ปัญหาทางด้านสังคมมีน้อย รวมถึงการใช้ประเพณีเสนเรือนเชื่อมวิถีดนกับพื้นที่ใหม่ ชาวไทยพิจิตรและไทยโซ่งจะร่วมกิจกรรมตามประเพณี ทั้งทางพระพุทธศาสนาและประเพณีพิธีเสนเรือนของชาวไทยโซ่ง ซึ่งการกระทำดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างไทยโซ่งและไทยพิจิตร

ส่วนกลุ่มลาวโซ่งในพื้นที่ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ โดย พิณ พุนทรัพย์สกุล ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยโซ่งนครสวรรค์ “ปู่ย่าตายายเคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อสมัยก่อนท่านได้มาจากเมืองเพชรบุรี ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๘๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้อพยพจาก จ.เพชรบุรี ส่วนใหญ่วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำบ้านไผ่สิงห์มีวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากแหล่งที่อยู่เดิม ตั้งแต่การทำไร่ ทำนา ถือเป็นอาชีพหลักของชาวไทยทรงดำ” ซึ่งสอดคล้องกับ ประจักษ์ เย็นชื่น กล่าวถึงไทยโซ่งที่ใช้ชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพ เช่น สร้างบ้านเรือนในที่ราบเป็นแบบใต้ถุนสูง ดำรงชีพด้วยการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ หลังจากเข้ามาตั้งรกรากอยู่ท่ามกลางชาวไทยเป็นเวลา นาน จนสนิทสนมคุ้นเคย ในระหว่างกลุ่มชาวไทย ไทยโซ่งได้ปรับตัวกับพื้นที่ใหม่ในด้านต่าง ๆ ด้านแรก เรื่องศาสนา ปัจจุบันไทยโซ่งนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ(พิธีเสนเรือน) ซึ่งการนับถือผีบรรพบุรุษเกี่ยวโยงในด้านความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมา เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การดำรงอยู่ของชาวไทยโซ่งจวบจนถึงปัจจุบัน ด้านที่สองคือ ไทยโซ่งได้ปรับประเพณีงานศพตามแบบไทยทั่วไป แต่ยังคงเคร่งครัดในเรื่องประเพณีของลาวโซ่งอย่างเคร่งครัด อาทิการเชิญหมอเสนมาเป็นผู้ประกอบพิธี โดยเริ่มตั้งแต่การเอาผีลงเรือน และการเอาผีขึ้นเรือน เป็นต้นด้านสุดท้ายปัจจุบันชาวไทยโซ่ง นิยมประกอบพิธีแต่งงานตามธรรมเนียมไทยทั่ว ๆ ไปเช่นกัน ซึ่งคงจะสืบทอดมาจากความใกล้ชิดระหว่างคนไทยกับคนลาว จึงรับรูปแบบการแต่งงานตามธรรมเนียมไทยมาใช้ และดัดแปลงใช้กับพิธีของตน เพื่อให้ทันสมัยและสะดวกยิ่งขึ้น สนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ไทยทรงดำต้องปรับตัวอย่างมากกับความเจริญ การพัฒนาทางสังคม และเศรษฐกิจ แต่เมื่อไรก็ตามไทยทรงดำก็สามารถปรับตัวเข้ากับตัวตนของคนไทยกลางอย่างกลมกลืน

ปัจจุบันชาวมังส่วนใหญ่ในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูง หรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่ จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิชณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตาก

กลุ่มชาติพันธุ์ที่สี่ ชาติพันธุ์มัง ในพื้นที่บ้านผาผึ้ง จังหวัดตาก บ้านผาผึ้งหมู่ที่ ๖ ตำบลเชียงทอง อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อำเภอวังเจ้า ชาวบ้านผาผึ้งเป็นกลุ่มมังชาวที่อพยพมาจากประเทศลาวและพม่า บางกลุ่มไปอยู่ที่เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์มาก่อนแล้วจึงมารวมกันที่บ้านเปาวีอ(ผาผึ้งเก่า) จนกระทั่งการคมนาคมเริ่มเข้าถึงจึงพากันย้ายลงมาอยู่ที่บ้านผาผึ้งในปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่เป็นสายเครือญาติเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ นางป้า แซ่หว่าง ชาวบ้านผาผึ้ง ได้ให้ข้อมูลว่า “สมัยก่อนอยู่ประเทศลาวและได้ อพยพตามญาติพี่น้องมาเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว” และที่ทำนอง

เดียวกัน นางหยั่ว แซ่ซ่ง ให้ข้อมูลว่า “ชาวบ้านผาผึ้งมาจากหลายที่แต่ทุกกลุ่มจะมาจากประเทศจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศลาวและเลยเข้ามาถึงประเทศไทยทางด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จากนั้นก็อพยพลงมาเรื่อยๆจนกระทั่งมาถึงจังหวัดตาก และได้แยกย้ายกันไปหาที่ทำกินของตน นางหยั่วยังกล่าวให้ฟังอีกว่าการที่ชาวม้งอพยพย้ายถิ่นไปหลายพื้นที่ก็เพราะว่า ชาวม้งรุ่นเก่าติดฝิ่น ต้องทำไร่ฝิ่นไว้ใช้เอง เนื่องจากฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายและไม่มีให้ซื้อขายโดยทั่วไป ดังนั้นเมื่อทางการณรงค์ปราบปรามคนติดฝิ่นและติดตามทำลายไร่ฝิ่นชาวม้ง จึงต้องหาที่ทำไร่ฝิ่นตามกฎหมายสูงชันห่างไกลจากการติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐบาล”

การปรับตัวและผลานตนเองกับพื้นที่ใหม่ของกลุ่มม้ง ผ่าน ๓ ช่วงเวลา ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ม้งเข้าร่วมในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ของกลุ่มลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ม้งย้ายที่อยู่อีกครั้ง คือ ไปอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเชียงราย และบางส่วนไปบนภูเขาสูง การปรับตัวของม้งระยะแรก ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยรัฐเข้ามาจัดระบบความเป็นอยู่ให้โดยช่วงดังกล่าวถือว่าเป็นช่วงเริ่มตั้งหมู่บ้าน โดยขณะนั้นม้งที่ลี้ภัยทางการเมืองเข้ามาขอตัวทางการรัฐบาล โดยรัฐจัดพื้นที่ใหม่ทั้งพื้นที่อยู่และพื้นที่ทำกิน พร้อมทั้งสิทธิเรื่องสัญชาติ เปลี่ยนชื่อพื้นที่ใหม่ว่า “บ้านผาผึ้ง” และการปรับตัวของม้งระยะที่สองตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๔๔ ม้งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมพื้นที่ทำกินอยู่ในวงจำกัดพร้อมทั้งต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ก่อให้เกิดเงื่อนไขเรื่องการใช้แรงงานตนเองม้งจึงหันไปพึ่งฝิ่นและยาบ้า เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ส่วนด้านศาสนา ม้ง ได้ปรับจากนับถือ ผี กับวิถีพื้นที่ใหม่โดยนับถือ ทั้งพุทธ (พุทธศาสนา) และผีควบคู่กัน โดยได้เชื่อมโยงกับข้อมูลของ นายพิทักษ์ วงศ์วานศิริ ครูสอนศาสนาคริสต์บ้านผาผึ้งกล่าวว่า “ม้งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ ๖๕ แต่ไม่มีวัดในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากยังคงนับถือผีอยู่ การประกอบพิธีกรรมมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี ในช่วงเข้าพรรษา ม้งจะนิมนต์พระมาจากที่อื่น โดยใช้ถ้ำบนเชิงเขาทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นที่พักสงฆ์ชั่วคราว ปัจจุบันไม่มีพระอยู่ มีเฉพาะพระพุทธรูปจำนวน ๑ องค์ อยู่ในถ้ำ แต่ปัจจุบันยังมีม้งอีกประมาณร้อยละ ๓๕ นับถือศาสนาคริสต์” ในระยะที่สามนั้นจาก พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๕๒ การเข้ามาของระบบการศึกษาจากภาครัฐบาลที่สนับสนุนทางการศึกษาแก่ม้งรุ่นใหม่ ๓ รูปแบบกล่าวคือ สายสามัญ / การศึกษานอกระบบ/การศึกษิตตามอัธยาศัย โดยเฉพาะกลุ่มม้งรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและไปทำงานนอกพื้นที่ได้นำวัฒนธรรมวัตถุนิยมเข้ามาใช้แทนความกตัญญูต่อบุพการี ในรูปแบบวัตถุนิยมที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเข้ามาแทนการดูแลพ่อแม่ อย่างเช่นในอดีต และนอกจากนี้ยังมีการสร้างสัญญาเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวซึ่งจากอดีตสะท้อนฐานะจากเสียงเหรียญเงินของชุดประจำเผ่า แต่ปัจจุบันกลับกลายเป็นวัตถุนิยมของ เช่นรถ โทรศัพท์ ตู้เย็น เป็นต้น

กะเหรี่ยงได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อช่วงเกิดสงคราม พม่า(ตู่เหว่น) ขับไล่ชาวกะเหรี่ยงให้ออกจากพื้นที่เดิม กะเหรี่ยงจึงเดินทางเข้ามาในประเทศไทยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี อดีตคนไทยได้เข้ามาบูรณารามชุมชนกะเหรี่ยง ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงต้องถอยเข้าไปในป่า ขึ้นเขาอยู่เป็นระยะ บ่อยครั้งที่ชุมชนกะเหรี่ยงถูกกล่าวหาว่าชอบบุกรุกป่าเป็นที่ทำกิน ทั้งที่จริงคนไทยต่างก็เข้ามาเบียดชุมชนกะเหรี่ยง เป็นการบีบคั้นให้กะเหรี่ยงขึ้นไปทำมาหากินในเขตที่ยังไม่มีผู้จับจองต่อไป ในช่วงนี้การประกอบอาชีพของ

ชุมชนกะเหรี่ยงเป็นการหาของป่า การล่าสัตว์ การเกษตรแบบดั้งเดิม ไม่ยั่งยืน เนื่องจากมีการอพยพบ่อยครั้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ห้า กะเหรี่ยง พื้นที่ชุมชนอินทรีรี ชุมชนสองแคว และชุมชนวัดหลวง อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เงื่อนไขการย้ายถิ่นมาของกลุ่มดังกล่าว เนื่องจากต้องการแหล่งพื้นที่ทำกิน ระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน กะเหรี่ยงกลุ่มแรกนำโดยนาย พะหน่อเก ได้นำชาวบ้านมาแผ้วถางทำพื้นที่ทำไร่นาเลี้ยงสัตว์ มาปลูกสร้างบ้านที่ทำมาหากินเพิ่มมากขึ้นในบริเวณที่เป็นชุมชนอินทรีรี จังหวัดตาก และเช่นเดียวกับพื้นที่ ชุมชนสองแคว อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก ชุมชนดังกล่าวมีความเป็นมาเก่าแก่ที่มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี กลุ่มแรกที่มาตั้งรกรากนั้นเป็นชาวกะเหรี่ยงซึ่งอพยพมาจับจองที่ดินและได้ใช้ลำห้วยแม่สวดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งอาณาเขต ได้มาแผ้วถางป่าจับจองที่ไว้คนละประมาณ ๑๕๐-๒๐๐ ไร่ เพื่ออยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของยายเจียมจิต ที่กล่าวถึงการย้ายถิ่นของกะเหรี่ยง ชุมชนวัดหลวง อำเภอแม่สวด โดยยายเจียมจิต ประกอบกิจ ให้ข้อมูลว่า คนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ในแม่สวดเป็นชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเคลื่อนย้ายมาตามแนวภูเขาและสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านใต้กับบ้านเหนือ ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณวัดดอนแก้วและบ้านหัวฝาย แต่เนื่องจากแม่สวดเป็นเมืองชายแดน ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญอยู่ไม่ไกลจากเมืองท่าแลกเปลี่ยนสินค้าขนานชนิดของพม่า ชื่อเมืองมะละแหม่ง มีความเหมาะสมเป็นแหล่งค้าขาย ผู้คนจึงมักอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่อย่างถาวรเพื่อทำการค้า ในทำนองเดียวกันลุง ปาน มนต์ดี ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องการย้ายถิ่นในระยะแรกว่า “ในสมัยนั้นดินแดนฝั่งพม่ามีสงครามบ่อยครั้ง คนเชื้อสายเจ้าฟ้าไทยใหญ่สองพี่น้อง และเครือญาติ ชาวพม่าไทยใหญ่จากรัฐฉานอพยพหนีความไม่สงบจากสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอแม่สวด เพื่อติดต่อกับค้าขายกับคนไทย”

ระยะที่สอง รัฐบาลเข้ามามีบทบาทภายในชุมชน จากชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันจากการสืบสายวงศ์วานเครือญาติ ได้ถูกแยกออกจากกันโดยการแบ่งพื้นที่ตามระเบียบของรัฐ เมื่อมีกฎระเบียบของทางราชการในการขยายที่ตั้งหมู่บ้าน บนพื้นฐานว่าหากชุมชนใดมีหลังคาเรือนเกิน ๕๐ หลัง ก็ให้ตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ การผลานอยู่ของกะเหรี่ยงและคนไทย โดยใช้ศาสนาเข้ามาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ กล่าวคือ ชุมชนอินทรีรี ได้มีการสร้างศาสนสถานร่วมกัน จากนั้นได้ร่วมกันสร้างวัดอรัญญเขตและสร้างวัดดอนแก้วร่วมกันกับชุมชนใกล้เคียง และเช่นเดียวกันกับชุมชนวัดหลวง ชุมชนแห่งนี้ได้ร่วมกันสร้างสำนักสงฆ์เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจทางพระพุทธศาสนา ระหว่างกะเหรี่ยงและคนไทยร่วมกัน เรียกว่า จองเจี้ยว (วัดเจี้ยว) เป็นวัดไทยแต่ได้มีมนต์พระมาจากรัฐฉานชื่อ พระสมณะเถระ เป็นเจ้าอาวาสและปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อ เป็น วัดใหญ่ และมีพระอธิการปิ่นญา ปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส

ส่วนจังหวัดอุทัยธานี มีชุมชนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในเขต อำเภอบ้านไร่ และอำเภอยะผา ระยะแรก อาชีพส่วนใหญ่เป็นการเกษตรดั้งเดิม แต่มีผลผลิตที่หลากหลายขึ้น แต่ยังคงใช้วิถีวัฒนธรรมชาติสร้างขึ้นเอง และต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ดังนั้นในหน้าแล้ง ชุมชนกะเหรี่ยงจึงพบกับความอดอยากอยู่บ้างในยุคนี้ ผลผลิตทางการเกษตรในยุคแรกส่วนใหญ่จะปลูก ข้าวไร่ ยาสูบ

ข้าวโพด (กิน) แดงโม แดงกวา เผือก มัน เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค คือ ไก่ หมู และใช้งานเกษตรกรรม คือ วัว ควาย โดยใช้วัว ควาย ลากเกวียน ต่อมาใน

ระยะที่สอง ช่วงปีพ.ศ. ๒๔๕๖ – พ.ศ. ๒๕๐๖ รัฐเข้ามามีบทบาทในชุมชนส่งผลให้ กระเหรี่ยงเริ่มปรับตัวเข้ากับระบบราชการไทย โดยเริ่มมีการใช้นามสกุล รัฐนำระบบการปกครองจาก ส่วนกลางเข้าไปใช้ในพื้นที่เริ่มใช้การปกครองแบบพื้นราบ มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่กระเหรี่ยงมีความเชื่อว่า กฎหมายเป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับกลุ่มของพวกเขา เกิดระบบการค้าขาย นำข้าวไปขายแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภค บริโภคจากตัวจังหวัด ปรับวิถีการขนถ่ายพืชผลทางการเพาะปลูกและที่สำคัญรัฐเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนเรื่องการศึกษา และการแพทย์ ภายในหมู่บ้าน

ระยะที่สามในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๖ – พ.ศ. ๒๕๕๒ การปรับตัวของเผ่ากระเหรี่ยงในช่วงเวลาดังกล่าวคือ รัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ส่งผลต่อ การปรับตัวของเผ่ากระเหรี่ยง ด้านแรก การเกษตรปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางการเกษตร เริ่มมีความหลากหลายทางผลผลิต ทั้งข้าวโพด ไร่สับปะรด เลี้ยงสัตว์ทั้ง ขาและกิน และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาอำนวยความสะดวกในการเพิ่มผลผลิต เช่น รถไถ บัญเคมี รถยนต์ใช้ขนส่งผลผลิต ด้านที่สอง กระเหรี่ยงจำเป็นต้องสื่อสารกับคนไทย เช่น การเรียนการสอน การค้าขาย แต่ส่วนใหญ่ชุมชนกระเหรี่ยงเกือบทุกคนยังรักษาภาษากระเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี ซึ่งภาษาไทย เข้ามาเมื่อประมาณ ๓๐ ปี เมื่อกระเหรี่ยงได้เข้ารับการการศึกษาที่โรงเรียนดลิ่งสูง แต่ยังมีจำนวนน้อย มาถึง ประมาณ ๑๐-๒๐ ปีที่ผ่านมา เริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น ด้านที่สาม การแต่งกาย กระเหรี่ยง รุ่นใหม่เปลี่ยนการแต่งกายเป็นเสื้อผ้าตามท้องตลาดเพราะหาซื้อง่าย และยังคงกลมกลืนกับคนพื้นราบ และ สุดท้ายด้านประเพณี รัฐเปลี่ยนบทบาทจากประเพณีเพื่อชีวิตมาเป็นเพื่อสนองตอบการท่องเที่ยว ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ราบริมห้วยสวาง

ชาติพันธุ์ที่หก กลุ่มลาว จังหวัดพิษณุโลก ในเขต๓พื้นที่ ประกอบด้วย บ้านบึงพร้าว บ้านวังดิน ตำบลบ้านแยง ทั้งสามพื้นที่นี้มีบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากชาวลาว ระยะแรกช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๐-๒๔๘๐ ในระยะแรกนี่จะเป็นช่วงที่คนลาวเริ่มอพยพ เข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน สอดคล้อง กับข้อมูลของ สุกรม สุขชัยนามว่า “เมื่อประมาณก่อน พ.ศ. ๒๔๐๐ ชาวเวียงจันทร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” และเชื่อมโยงกับข้อมูลของ นายชาหล่อ ทองแก้ว อายุ ๘๘ ปี “กล่าวว่าคนลาวได้อพยพหนีสงคราม(สงครามเวียงจันทร์)เข้ามาทางชายแดนประเทศไทยทางอำเภอบ้านโคก อำเภอปากท่าและอำเภอน้ำป่าดรินลงมาทางใต้ และตั้งหลักปักฐานที่บ้านหาดจิว บ้านด่านน้ำ บ้านปากฝาง บ้านวังงาม ที่มีทำเลพื้นที่ติดแม่น้ำน่าน และขยายเข้ามาจนถึง บ้านวังดิน เพราะเห็นว่าพื้นที่ในบริเวณนี้มี ความอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่เป็นที่ราบ เหมาะที่จะตั้งหลักทำมาหากิน” ซึ่งการอพยพระยะแรกนี้จึงเป็นช่วงที่ชาวลาวหาพื้นที่ เพื่อสร้างเป็นที่นา ปลูกข้าว ข้าวที่ปลูก จะเป็นข้าวเหนียว เพราะคนบ้านบ้านวังดินส่วนใหญ่ มีเชื้อสายมาจากคนลาวและคนทางเหนือกินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเจ้า มีปลูกไว้บ้างเพื่อเอาไว้ทำ ขนมจีนและเช่นเดียวกันกับ ชาวลาวบ้านบึงพร้าว ตำบลชัยนาม อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยผ่านมาทางจังหวัดเลยและอำเภอนครไทย ลาวกลุ่มแรก ที่เข้ามาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ขายยา ขายวัว โดยติดต่อผ่านอำเภอนครไทย เมื่อมาถึง

บ้านบึงพร้าวเห็นพื้นที่แถบบึงพร้าวบางส่วนยังว่างเปล่าพอจะเป็นที่อยู่อาศัยได้ จึงจับจองเป็นเจ้าของโดยการทำนา

ปรับระยะที่สอง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๕ รัฐเข้ามามีบทบาทกับชาตพันธุ์ลาวพื้นที่ตำบลบ้านแยง เนื่องจากการที่รัฐบาลอนุญาตให้มีการทำสัมปทานป่าไม้ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขากระยาง ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๕ ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านแยง ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติเขากระยาง ส่งผลให้เกษตรกรสร้างกลไกในการต่อสู้กับนโยบายของรัฐที่เข้ามาใช้พื้นที่เขตป่า โดยที่รวมกลุ่มกันปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต จากพืชไร่ปรับมาเป็นการปลูกพืชระยะสั้นผสมผสานแทนไม้ผล เช่น มันเทศ ชিং ผักกาดหัว หรือการปลูกสับปะรดแซม ในแปลงไม้ผลเพื่อเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ การลดต้นทุนการผลิต เช่น การใช้ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยชีวภาพ แทนการใช้ปุ๋ยเคมี การตัดถางวัชพืชแทนการฉีดพ่นด้วยยาปราบวัชพืช รวมถึงการเป็นผู้จัดการระบายสินค้าในท้องถิ่นเอง เช่นเดียวกับกับพื้นที่ บ้านวังดิน และบ้านบึงพร้าว ที่ต้องปรับรูปแบบการผลิตให้มีหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ปรับจาก ข้าวเหนียวมาสู่ ข้าวเจ้า ทำไร่ ข้าวโพดถั่วเขียวถั่วเหลือง อ้อย มะม่วงหิมพานต์ การปรับกลไกการผลิตดังกล่าวส่งผลต่อการขยายพื้นที่ทำกิน การเข้ามาของรัฐบาลอีกรูปแบบหนึ่งคือ ระบบการศึกษาที่ผลักดันให้คนในพื้นที่ก้าวสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม สู่การทำงานต่างถิ่นส่งเงินมาให้พ่อแม่ จ้างคนอื่นทำนา บางครอบครัวเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาไปทำงานที่อื่นที่มีรายได้สูงกว่า พลิกพื้นที่นาให้คนอื่นเช่า หรือส่งเงินมาให้พ่อแม่จ้างแรงงาน แทนการกลับมาจัดการพื้นที่นาเดิมของตนเอง

ปรับระยะที่สาม ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก คนต่างพื้นที่ได้นำพืชต่างพื้นที่ขึ้นมามาทดลองปลูกเพื่อเพิ่มทางเลือกต่อเกษตรกรในพื้นที่บ้านแยง ซึ่งนายนิยม ไชยรัตน์ เดิมเป็นคนภาคใต้ ได้นำพันธุ์ไม้ยางพารา จากจังหวัดนครศรีธรรมราชบ้านเกิดของท่านมาทดลองปลูกในพื้นที่สวนผลไม้จำนวนกว่า ๑๐ ไร่ จนกระทั่งได้ผลผลิตที่สามารถกรีดน้ำยางออกมาได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จึงได้ขยายปลูกยางพาราพื้นที่สองต่อในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ไม้ยางพาราเจริญเติบโต เป็นอย่างดี เมื่อลงมือกรีดลงน้ำยาง ปรากฏว่า ได้ผลดีเกินคาดน้ำยางที่ได้มีคุณภาพดี มีความเข้มข้นของน้ำยางมากกว่าทางภาคใต้ และช่วงเวลานี้เอง ราคายางแผ่นกลับสูงลิ่ว เกือบจะถึงกิโลกรัมละ ๑๐๐ บาท จากเดิมกิโลกรัมละ ๒๕-๓๐ บาท สร้างความพึงพอใจแก่ชาวบ้านแยงอย่างมาก ที่เห็นช่องทางการเพิ่มทางเลือกด้านการเกษตรของตนโดยการปลูกไม้ยางพารา ในช่วงเวลาดังกล่าวได้สอดคล้องกับรัฐบาลได้มีนโยบายขยายพื้นที่ปลูกยางพาราไปทั่วประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๔๘ เพื่อเพิ่มมูลค่าของการส่งออกยางแผ่นไปขายต่างประเทศ ทั้งในพื้นที่แถบภาคเหนือและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบกับทางภาคใต้ แปลงปลูกยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในช่วงการตัดต้นแก่ออก เนื่องจากต้นยางพาราอายุมากน้ำยางหมด เกษตรกรภาคใต้บางส่วนจึงอพยพย้ายถิ่นฐานขึ้นมาอยู่ทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นลำดับ เช่นเดียวกันกับชาวลาวกับพื้นที่ใหม่ ลาวชุมชนบ้านวังดิน อุดรดิตถ์ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ การจ้างงานลดลง ทำให้ผู้ไปใช้แรงงาน กลับถิ่นฐานมากขึ้น หันกลับไปทำนา ประชาชนมีความรู้ในการทำนาสมัยใหม่ การปรับปรุงเพิ่มผลผลิตมีการพัฒนา ทั้งการส่งเสริมจากรัฐ และสื่อต่างๆ

ประกอบกับ ข้าวสารมีราคาแพง ข้าวขายได้ราคาดี ทำให้การทำนาเริ่มกลับมาทำกันมากขึ้น ไม่ปล่อยให้ที่นาว่างเปล่าทั้งร้าง

การผสมผสานในชุมชนระหว่างลาวเวียงจันทร์ และคนในพื้นที่ใหม่ ลาวใช้ประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพทำนา (เป็นอาชีพหลักของพื้นที่พิษณุโลก) สิ่งที่เป็นตัวเชื่อมชุมชนระหว่าง ลาว ไทย พิธีกรรมเข้าไว้ด้วยกัน ผ่านสื่อกลาง คือประเพณีบูชาพระแม่โพสพ โดยนำข้าวเปลือกไปทำบุญที่วัด และก่อเจดีย์ข้าวเปลือกโดยการนำข้าวส่วนหนึ่งของตนแยกจากข้าวที่เก็บเกี่ยวเพื่อนำไปทำบุญที่วัด ประเพณีดังกล่าวยังคงทำกันสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชาติพันธุ์ที่เจ็ด มอญ ตำบลท่าอิฐ จังหวัดอุตรดิตถ์ การเข้ามาของกลุ่มชาวมอญมาในพื้นที่ดังกล่าวโดย เงื่อนไขในการเดินทางมายังพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ ปัจจัยหลักเป็นเรื่องของอาชีพการค้าขายกับคนในพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ หลวงตาวิชูรย์ เต็งไตรรัตน์ ซึ่งมีเชื้อสายเป็นคนมอญ ในอดีตตลาดท่าเสาจะมีเรือโถมมาจากทางใต้มาค้าขาย เมื่อสินค้าหมดก็จะนำสินค้าทางเหนือลงไปยังขายทางใต้ การค้าขายของชาวมอญ จะมาค้าขายในช่วงเดือน กรกฎาคม-ตุลาคม เป็นช่วงที่มีเรือมอญลำใหญ่

เดินทางมาจากทางใต้ (ทางใต้ก็คือ คนแถบ จังหวัดสระบุรี, ราชบุรี, ปทุมธานี และลพบุรีในปัจจุบัน) บรรทุกสินค้าเพื่อนำมาขายให้กับชาวตลาดท่าเสา ในเรือมอญจะบรรทุกสินค้า อาทิ เช่น เกลือ, ปูเค็ม, ไตปลา, อินผลัม, ปลาทุเค็ม, ของหมักของดอง, ฝรั่ง, กะปิ, เต้าหู้นมครก และอ่าง สินค้าที่มีความหลากหลายและหาได้ยากในท้องถิ่นทำให้มีผู้คนในพื้นที่ ท่าอิฐ มาทำการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า และในเรื่องเดียวกันนี้ คุณยายละไม ไพเราะให้ข้อมูล

ว่า “การจะซื้อสินค้ากับคนมอญนั้นผู้ซื้อต้องจ่ายเงินไปแลกซื้อสินค้าเท่านั้น เมื่อสินค้าบนเรือมอญถูกจัดจำหน่ายจนหมด พ่อค้าเรือมอญก็นำสินค้าจำพวกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มะพร้าว ข้าวเหนียว ข้าวสาร ถั่ว และรากกระยอ (ราก กระยอเป็นสมุนไพรที่นำมาทำเป็นยาบำรุงร่างกาย) กลับไปจำหน่ายทางใต้เพื่อไม่ให้เป็นการเสียเปล่า แต่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน เรือมอญจะไม่เดินทางมาค้าขายเพราะเป็นช่วงที่น้ำแห้ง มีชุดหินดินดานไหลขึ้นมา ทำให้เรือเข้าเทียบท่าเป็นไปด้วยความยากลำบาก” ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการเข้ามาของมอญในช่วงแรก มาด้วยสาเหตุทางด้านการค้าขายแบบกึ่งถาวร โดยอาศัยการค้าขายสินค้าเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชนบ้านท่าอิฐ

ชาติพันธุ์ที่แปด ไทลื้อ บ้านทุ่งมอก ตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

ระยะแรก ช่วงปี พ.ศ. ๒๑๙๐ ไทลื้อบ้านทุ่งมอก อพยพมาจากเมืองจัน(สิบสองปันนาเชื้อสายไทใหญ่) เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๙๐ โดยอพยพผ่านทางพม่าและผ่านลาว สอดคล้องกับข้อมูลของ นาย ประสิทธิ์ สุทธะ กล่าวว่า “บ้านทุ่งมอกมีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๐ อพยพมาจากเมืองจัน(สิบสองปันนา

เชื้อสายไทใหญ่)เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ หนีมาทางพม่าผ่านลาว ในอดีตบ้านทุ่งมอกมีอาชีพทำไร่ ทำนา ปลูกยาเมือง ปลูกข้าว(ทำกินไม่ได้ขาย) ปลูกฝ้าย(นำมาทอเป็นเสื้อผ้าสวมใส่ไม่ได้ขาย) ครอบครัวในสมัยอดีตมักจะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ในอดีตบ้านทุ่งมอกไม่มีตลาดในการซื้อขายสินค้า”ซึ่งไทลื้อในอดีตมักจะอาศัยอยู่เป็นครอบครัวใหญ่และทุก ๆ ครอบครัวจะปลูกข้าวไว้รับประทานเองโดยไม่นิยมซื้อขายกันเหมือนปัจจุบัน ไทลื้อส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเชื่อว่า การเลี้ยงผีไร่ ผีนา ให้ปกปักรักษา ไร่สวน หรือนาของชาวบ้าน และขอให้พืชผลทางการเกษตรกรรมดีขึ้น ดังนั้นการเลี้ยงผีจึงเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในทุก ๆ ปี

ระยะที่สอง ช่วงเวลาดังกล่าวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในบ้านทุ่งมอก ปรับจากครอบครัวใหญ่มาสู่ครอบครัวเดี่ยว ส่วนในเรื่องของอาชีพนั้น ไทลื้อ พะเยายังคงยึดวิถีเดิม คือ การทำนา และทำไร่ และสิ่งที่ยังคงยึดความสัมพันธ์ระหว่าง บ้านกับบ้าน กล่าวคือ การร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นไห่ และการเข้าร่วมพิธีกรรมพร้อมเพรียงกันของครอบครัว และความคาดหวังในผลิตผลทางการเกษตรของตนเองเป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน กับชุมชน คือ การใช้พิธีกรรมการเลี้ยงผี ที่จะกระทำทั่วทุกปี เพื่อให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลดี ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล กิจกรรมดังกล่าวถือเป็นกุศโลบายทางสังคม และจิตใจที่เชื่อมระหว่างคน และคนได้อย่างลงตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ระยะที่สาม ปัจจุบันเกิดจากการสนับสนุนจากภาครัฐบาล ทั้งด้านการคมนาคม ด้านเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านในสมัยนี้มักจะอาศัยอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งต่างจากอดีตที่มักจะอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ จึงทำให้อาชีพต่าง ๆ มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้อาชีพทางการเกษตรกรรมของคนในหมู่บ้านลดลง ชาวบ้านในหมู่บ้านมักนิยมส่งลูกหลานของตนเองไปเรียนต่อหรือทำงานในต่างถิ่น ในทำนองเดียวกันนี้ นาง บัว ช้างสาร กล่าวว่า “อดีตชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน ทำนา พอหมดฤดูปลูกข้าว ทำนาแล้วชาวบ้านก็จะทำสวนยาสูบ แต่ปัจจุบันได้เพิ่มพืชทางเลือกมากขึ้นเนื่องจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเพื่อช่องทางการขาย พอถึงฤดูเกี่ยวข้าว ชาวบ้านก็จะมีการเลี้ยงผีปาง เดือน ๙ ในอดีตการเลี้ยงผีจะจัดงานใหญ่ที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องเข้าร่วมพิธี แต่ในปัจจุบันเศรษฐกิจก็ไม่ดีชาวบ้านต้องปรับตนต่อกระแสเศรษฐกิจ คือ ประเพณีการเลี้ยงผีก็เลี้ยงกันแบบเล็ก ๆ เลี้ยงกันในครอบครัว และการดำรงชีวิตของชาวบ้านในอดีตจะไม่มีการกู้หนี้ยืมสินกัน ไม่มีธนาคาร หาเงินได้ก็จ่ายเองเก็บเอง อาหารก็จะทำเอง พืชผักสวนครัวก็จะปลูกเองกินเอง อยู่แบบพอมีพอกิน ไม่แสวงหาอะไรให้มากเกินไป”

จากเงื่อนไขดังกล่าวจึงส่งผลทำให้ บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมการเลี้ยงผีเปลี่ยนไปและมีความเชื่อที่หลากหลายมากขึ้นด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เวลาที่ลูกหลานจะไปเรียนต่อหรือทำงานในต่างถิ่น ชาวบ้านมักจะเลี้ยงผีและบนขอให้ผีบ้านผีเรือนช่วยให้ลูกหลานของตนสอบติด สมัครงานได้ หรือช่วยดูแลลูกหลานที่ออกไปใช้ชีวิตนอกหมู่บ้าน เป็นต้น ปรับ การเลี้ยงผี จากอดีตเลี้ยงผีเพื่อการเกษตรผลผลิตดี แต่ปัจจุบันเป็นการเลี้ยงผี เพื่ออาชีพที่แตกยอดออกมา อาทิเช่น เลี้ยงผี เพื่อสอบติด เลี้ยงผีเพื่อการเจริญก้าวหน้าในอาชีพที่ตนเองเรียนมา เป็นต้น

จากการศึกษางานดังกล่าวทำให้เราเห็นภาพของผลลัพธ์การพัฒนาท้องถิ่นโดยรัฐบาล ที่ทำให้เกิดสภาวะความเป็นอัมพาตทางโครงสร้าง คือสภาวะการไร้อำนาจการตัดสินใจของชุมชนในการกำหนดและจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง ซึ่งเกิดจากความหวังดีของภาครัฐที่ดึงอำนาจต่าง ๆ ของชุมชนไปทั้งหมดภายใต้กระบวนการของรัฐที่เรียกว่า "การพัฒนา" หรือหากเรามองอีกด้านหนึ่งก็คือ การขยายตัวของอำนาจรัฐนั่นเองในกระบวนการพัฒนาดังกล่าว รัฐได้ดึงเอาอำนาจในการจัดการศึกษาของชุมชนที่เคยทำเองไปจัดการจากส่วนกลาง ต่อมาขยายไปสู่การจัดการเรื่องอื่นๆ เกือบทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการรักษาพยาบาล การจัดการทรัพยากร ตลอดจนการปกครองทั้ง ๆ ที่การจัดการทุกอย่างนั้น เคยอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านเองทั้งหมด จนชาวบ้านแทบไม่หลงเหลืออำนาจในการจัดการตนเอง **ยกเว้นการจัดการด้านประเพณี** ชาวบ้านเกิดอัมพาตทางด้านความคิดและการตัดสินใจเนื่องจากไร้อำนาจในการจัดการ สภาวะนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านไม่สนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา จนรัฐบาลต้องใช้นโยบายบังคับให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ แบบจำยอม พอชาวบ้านขาดความมั่นใจในการตัดสินใจแล้วส่งผลให้ต่อมาชาวบ้านจำต้องพึ่งการตัดสินใจจากภาครัฐบาลมากขึ้น จนรัฐเองก็รู้สึกไม่พอใจที่ชาวบ้านพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่ริเริ่มด้วยตนเอง แต่จะรอให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ในที่สุดชาวบ้านตกอยู่ในภาวะตกขอบ คือสภาพที่ไร้อำนาจในการตัดสินใจอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทำให้พวกเขารู้สึกไม่มีส่วนร่วมและผูกพันเป็นเจ้าของทรัพยากรส่วนรวม จึงเกิดการแย่งชิงพื้นที่และทำลายทรัพยากรลงอย่างกว้างขวาง

เส้นทางที่ ๒ กลุ่มคนจากภาคอีสาน กลุ่มดังกล่าวมาสาเหตุการย้ายถิ่นฐานเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจมีส่วนผลักดันให้กลุ่มดังกล่าวต้องย้ายเพื่อยกระดับทางการเงินและหลีกเลี่ยงจากสภาพแห้งแล้งของพื้นที่ทำกิน (กลุ่มจากอีสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

เงื่อนไขการย้ายถิ่นจากอีสานสู่พื้นที่ใหม่ ภาคอีสานนี้ถือว่าพื้นที่ทำนามากกว่าภาคอื่น ๆ แต่ผลิตผลที่ได้ต่ำ เพราะดินของภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่อุ้มน้ำและการทำนาส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนซึ่งไม่ค่อยแน่นอน บางปีมีน้ำมาก บางปีไม่มีน้ำเลย พอถึงฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำลำธารจะเหือดแห้งไปเสียส่วนใหญ่ จึงจะพบว่าพอถึงหน้าแล้งประชาชนจะอพยพไปต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณา คือพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่งไม่เหมาะสำหรับปลูกข้าว เพราะข้าวต้องการน้ำมาก แต่เหมาะสำหรับเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว แต่การเลี้ยงวัวเลี้ยงควายโดยการปลูกหญ้าให้เป็นอาหารสัตว์นั้นยังทำกันไม่ค่อยแพร่หลายในภาคนี้ การเลี้ยงสัตว์จึงไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากความขัดสนในพื้นที่ผู้คนในภาคนี้จึงได้ดิ้นรนไปหางานทำกันในภาคอื่น ส่วนมากไปในลักษณะการบุกเบิกหาที่ทำกินใหม่ เรียกว่า "หานาดิ" ปัจจัยสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับการเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มแรกนั้นก็คือ เมื่อเกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่เพิ่มมากขึ้น ก็เกิดการจับจองและขยายพื้นที่ทำกิน ตลอดถึงเกิดเป็นที่มาของการปรับประเพณี และวัฒนธรรมสนองต่ออาชีพและเศรษฐกิจมากกว่าเพื่อรับใช้จิตใจอย่างเช่นในอดีต รวมถึงการขานรับนโยบายของรัฐมากกว่าการตัดสินใจเองภายในชุมชนส่งผลให้ชาวอีสานที่อพยพมา ต้องปรับตัวถึงสองครั้ง คือ พื้นที่และอาชีพใหม่ รวมถึงนโยบายจากภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนในพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงกับงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ(๒๕๓๙) การศึกษาท่าเกวียน บทวิเคราะห์